

NEMZETI
KISEBBSÉGEK
ISMERKEDJÜNK MEG

NEMZETI KISEBBSÉGEK - ISMERKEDJÜNK MEG

SPU
ŠTÁTNY
PEDAGOGICKÝ
ÚSTAV

NEMZETI
KISEBBSÉGEK
ISMERKEDJÜNK MEG

Szerzői kollektíva

SPU ŠTÁTNY
PEDAGOGICKÝ
ÚSTAV

ДОБЪР ДЕН DOBRÝ DEŇ
DOBRÝ DEN
DOBRO DAN
JÓ NAPOT ДОБРИЙ ДЕНЬ
GUTEN TAG
DZIEŃ DOBRY LAČNO ĎIVES
ŠALOM ДОБРЫЙ ДЕНЬ
ЗДРАВСТВУЙТЕ - ДОБРЫЙ ДЕНЬ
ДОБАР ДАН

2020

2020

Preklad publikácie do maďarského jazyka.
A kiadvány magyar nyelvre való fordítása.

Nemzeti kisebbségek – ismerkedjünk meg

Szerzők:

prof. PhDr. Ján Botík, DrSc., Mgr. Emília Hrušíková, PhDr. Hana Zelinová, Jana Muráňová, PhDr. Jozef Klačka, Mgr. Anita Radi, Mgr. Mária Recktenwald, RNDr. Ondrej Pöss, Ph.D., Mgr. Dariusz Żuk-Olszewski, doc. Viktoria Liashuk, CSc., doc. PhDr. Anna Plišková, Ph.D., Mgr. Agnes Horváthová, PhDr. Samuel Jovankovič, Stane Ribič, doc. PaedDr. Jozef Vook, CSc., prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.

Lektorok:

PhDr. Jozef Facuna, Ph.D., Ing. Ján Hero, Zuzana Kumanová, Ph.D., PaedDr. Gyöngyi Ledneczka, Ph.D., prof. PhDr. Jozef Lužica, ArtD., PhDr. Arne Mann, CSc., PaedDr. Lívია Tímárová

Bírálták:

prof. PhDr. Ján Botík, DrSc., prof. Dr. Paul Robert Magocsi, PhDr. Daniela Kodajová, Ph.D., doc. Peter Šoltés, Ph.D. – Historický ústav SAV, Mgr. Lubica Volanská, Ph.D., PhDr. Monika Vrzgulová, CSc. – Ústav etnológie SAV

Fordította:

Hrbáček Noszek Magdaléna

Nyelvi korrektúra:

PaedDr. Lívია Tímárová

Grafikus tervezés és borítóterv:

Gabriela Némethová, Roman Štefanka

Kiadta:

Štátny pedagogický ústav, P. O. BOX 26, Pluhová 8, 830 00 Bratislava

Oldalszám: 132

A könyv a szerzők nézeteit tartalmazza, melyeket az egyes fejezetekben prezentálnak. Az Állami Pedagógiai Intézet nem felel a szerzők véleményéért.

A szerzői jog fenntartva. A publikáció bármely részének sokszorosítását akár szlovák, akár más nyelven a törvény tiltja, és a kiadó engedélye nélkül tilos.

© Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2020

ISBN 978-80-8118-245-7

TARTALOM

Előszó	3
Multietnikus Szlovákia és kulturális sokszínűsége (Ján Botík)	5
Bolgár nemzeti kisebbség (Emília Hrušíková)	11
Cseh és morva nemzeti kisebbség (Hana Zelinová, Jana Muráňová)	21
Horvát nemzeti kisebbség (Jozef Klačka)	31
Magyar nemzeti kisebbség (Anita Radi)	41
Német nemzeti kisebbség (Mária Recktenwald, Ondrej Pöss)	51
Lengyel nemzeti kisebbség (Dariusz Żuk-Olszevski)	61
Orosz nemzeti kisebbség (Viktória Liashuk)	71
Ruszin nemzeti kisebbség (Anna Plišková)	81
Roma nemzeti kisebbség (Agnes Horváthová)	93
Szerb nemzeti kisebbség (Samuel Jovankovič, Stane Ribič)	101
Ukrán nemzeti kisebbség (Jozef Vook)	111
Zsidó nemzeti kisebbség (Pavol Mešťan)	121

ELŐSZÓ...

A Nemzeti kisebbségek – ismerkedjünk meg című könyv segédanyagként szolgál az általános iskolában oktatók számára. Szlovákia történelmének mélyebb megismerésére akar ösztönözni a nemzeti kisebbségek és kultúrák feltárásának, bemutatásának a szándékával. A társadalomban zajló jelenlegi helyzet nemzetiségi elveken történő jobb megértését is segítheti a könyv.

A segédanyag nem a teljesség igényével nyúl a történelmi kérdések megvitatásához, és nem is kíván egy komplex képet adni. Ennek oka az, hogy egy nagyon összetett problémával állunk ez esetben szemben, nem beszélve arról, hogy az egyes nemzeti kisebbségek már ősidők óta harcoltak és harcolnak a túlélésért, a jogaikért, a terület-foglalások és az ehhez kapcsolódó tények magyarázata jogos vagy jogtalan voltát magyarázva.

A publikáció egyértelmű célja: egy zárt terjedelemben felvetni a már történelmileg alátámasztott tényeket a mai Szlovákia területén élő kisebbségekről, hogy aztán az így megszerzett tudás a kölcsönös megértéshez, a különbségek elfogadásához és a nagyon kívánt egység eléréséhez vezessen.

A segédanyag felvilágosítja az olvasót arról, hogy az egyes kisebbségek mikor, milyen körülmények között érkeztek a mai Szlovákia területére, milyen jelentős események húzódnak meg a saját, és ebből kifolyólag a szlovákok történelmében. Felvillantja azokat a népszokásokat és hagyományokat, amelyek jellemzőek az egyes kisebbségekre, rámutat a kulturális hagyományokra, a vallásra, és időutazást színlelve összekapcsolja a múltat a jelennel, miközben rámutat a történelmi, kulturális változásokra, melyeket az egyes kisebbségek az idő folyamán megélték.

A felvezető fejezetnek az a célja, hogy felkeltse a tanulók érdeklődését a téma iránt.

A Szlovákiában élő tizenhárom kisebbség sorsa külön fejezetekben van feldolgozva egyetlen kivétellel, ugyanis a cseh-morva kisebbség bemutatása ugyanazon fejezeten belül történik, mivel e két nemzet ebben egyezett meg.

Minden fejezet a következő három részből áll: Néhány gondolat a történelemből, A jelen és A népszokások és hagyományok címűből.

A legfontosabb információkat a magyarázó szövegek adják. Inspiratív jellegűek a történelmi betétszövegek, a Miről mesélnek a... c. alfejezet alatt található különböző források, legendák, mondák. A neves személyiségek arcképcsarnoka címszó alatt néhány jelentős személy életéről olvashatunk, az idegen szavakról, fogalmakról pedig a Szótárba c. részben. A szövegeket az Érdekességek teszik színesebbé.

A könyv történelmi tényeket, térképeket, táblázatokat és portrékat is felvonultat.

A segédanyaggal sokféleképpen lehet dolgozni: egyrészt sorrendiségtől eltekintve is kiválaszthatunk egy-egy témát, vagy oldalról oldalra haladva ismerkedhetünk meg az egyes kisebbségek életével, sorsával, aminek a segítségével képet kaphatunk a szlovákiai nemzeti kisebbségek sorsáról.

A MULTIETNIKUS SZLOVÁKIA KULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉGE

■ Szótárba

etnikum – olyan emberek közössége, akiknek azonos az eredete, nyelve, kultúrája, mentalitása, hagyományai; etnikai, nemzetiségi közösség.

nemzeti kisebbség – a nemzet része, akiknek tagjai nem élnek az anyanemzettel ugyanabban az országban, hanem más hazában.

nemzetiség – 1. nemzethez vagy etnikumhoz való tartozás

2. nemzeti kisebbséget is jelenthet

majority/többség – többség; az egész nagyobb része

minority – kisebbség; az egész kisebb része

■ Érdekesség

A nemzeti kisebbségek és az etnikai közösségek jogai a Szlovák Köztársaság Alkotmányában vannak lefektetve. Szlovákia azon polgárainak, akik a nemzeti kisebbségekhez, vagy valamelyik etnikumhoz tartoznak, az alkotmány alapján joguk van például saját kultúrájuk fejlesztésére, joguk van saját nyelvükön tanulni, valamint saját kulturális intézmények létrehozására.

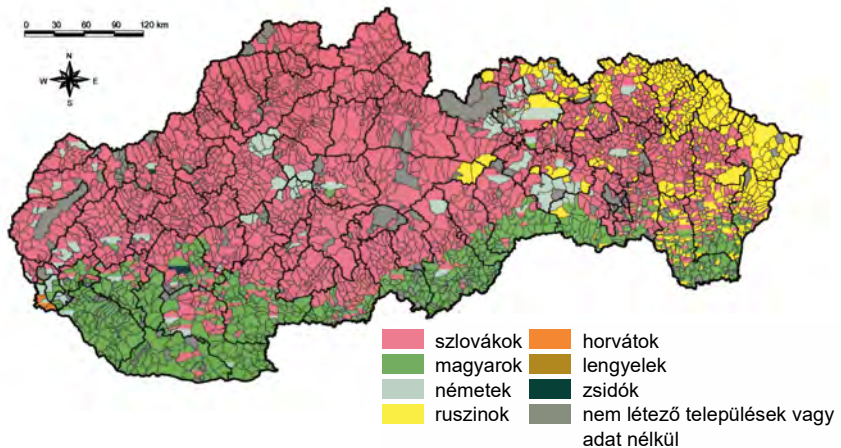
Egész Európát a nemzetiségi sokszínűség jellemzi. Európa 750 milliós összlakosságából 650 millió 33 nemzeti közösségekbe tömörül, és a maradék 100 millió lakos hozzávetőlegesen 400 nemzeti kisebbséget alkot a kontinens egészén. Ehhez a sokszínű nyelvi és kulturális mozaikhoz Szlovákia is hozzájárul több kisebb-nagyobb kavicsal.

Közép-európai kontextusban Szlovákia a többségi nemzethez viszonyítva a legtöbb nemzeti kisebbséggel, azaz más nemzetiséggel és etnikummal rendelkező ország. Ez a tény arra kötelez minket, hogy Szlovákiára ne úgy tekintsünk, mint ahol kivétel nélkül csak szlovákok élnek, hanem olyan képet kell kapnunk az országról, ami hűen tükrözi a soknemzetiségű országot, ahol a közös területen élő népek történelme és kultúrája a szlovákok és a nemzeti kisebbségek együttélésének az eredményeképpen jött létre.

Az 1918-ban megalakult Csehszlovák Köztársaság idején húzták meg Szlovákia jelenlegi földrajzi határait. Addig ez a terület a Magyar Királysághoz tartozott (1000–1867), majd az Osztrák-Magyar Monarchia területéhez csatolták (1867–1918). A szlovák népnév legrégebbi írásos emléke a 15. század első feléből származik, míg Szlovákiával, mint fogalommal a 16. század elején találkozhatunk először. A szláv/szlávok kifejezés helyett a szlovák/szlovákok kifejezés bevezetésének a mérföldköve egyes történészek szerint a 10. századra tehető, ugyanis ekkor esett szét a nyugati szlávok nyelvi közössége, és ebben az időben fejlődésnek indultak olyan nemzeti közösségek, mint a cseh, a szlovák és a lengyel. Szlovákiának 1918-ig nem egy országot neveztek, hanem csak azt a területet, ahol szlovákok is éltek. 1918-ban Szlovákia Csehszlovákia részévé vált, 1993-ban pedig önálló Szlovák Köztársaság jött létre.

A 9. század végén és a 10. század elején megérkeztek a Kárpát-medencébe, így a mai Szlovákia területére is a *honfoglaló magyar törzsek* (nyék, meyer, kér, keszi, gyarmat). Hozzájuk csatlakoztak a palócok, a besenyők a székelyek és mások. Azt, hogy itt éltek, néhány településnév őrzi. Ilyenek például: *Megyer/Meder, Tótygyarmat/Ďarmoty, Nagykeszi/Kosihy, Keszihóc/Kosihovce, Nagyker/Kýr, Hontkiskér/Kiar Detrekőcsütörtök/Plavecký Šturtok, Hontbesenyőd/Pečenice, Székelyfalva/Sekule* és mások.

A 16. és a 18. században a mai Szlovákia területére megérkeznek a romák, a horvátok, a szerbek, a csehek, valamint a németek, a zsidók és a ruszinok további csoportjai. A 19. század végén a bolgárokkal gazdagodott a vidék, a 20. század első felében jelentős cseh betelepedési hullám volt érezhető. Az ő ittlétüket is őrzi néhány településnév: *Chorvatice/Horváti, Chorvátsky Grob/Horvátgurab, České Brezovo/Csehberék, Praha/Prága* és mások. A huszadik század folyamán kisebb mértékben ruszinok és lengyelek telepedtek le Szlovákiában. 1991-től a morvák is megjelentek nemzetiségként Szlovákia nemzeti kisebbségeinek gazdag palettáján.

1.sz. kép Szlovákia etnikai felosztása Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára alapján, 1851-ből

Az említett etnikai és kulturális kavalkád minden egyes etnikai „kövecskéjével” formálódott Szlovákia sokszínűsége. A középkortól egészen a 20. század feléig a mai Szlovákia területén található kisebbségek állandósultak, csak az egyes kisebbségek számarányában vannak jelentős eltérések. Ez a változás azzal magyarázható, hogy a mai Szlovákia területén számos nyelv keveréke honosodott meg. A legtöbbjük a *szláv nyelvek* közé tartozik (szlovák, cseh, horvát, szerb, ruszin, ukrán, bolgár, orosz, lengyel). Képviseltetik magukat a *germán nyelvek* is (német, jiddis), a *finnugor nyelv* (magyar), a sémi nyelv (héber) és az *újind nyelv* (roma) is.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a vallási sokszínűséget sem – *katolicizmus* (római katolikus és görögkatolikus vallás), *pravoszláv*, *lutheranizmus*, *kálvinizmus*, *anabaptizmus* és *judaizmus*.

A nemzetiségi és nyelvi csoportok megjelenésével egyidőben állandósult is az egyes csoportok megnevezése, tehát az *etnonim* (*népnév*) – szlovákok, magyarok, németek, zsidók, ruszinok, ukránok, romák, oroszok, lengyelek, csehek, horvátok, szerbek, morvák. Az úgynevezett hivatalos népnév mellett néhány nem hivatalos, pontosabban ragadványnevet is használtak a kisebb etnikai csoportok tagjainak megnevezésére, ami az eredetükre, származásukra vagy egyéb külső, belső (tulajdonság) jellemzőikre utalt. Több ilyen megnevezés a *magyar* népcsoport kisebb közösségeire utal (*palócok*, *barkók*, *matyók*, *zoborvidékiek*), de ugyanígy a *német* népcsoportokra is (*szászok*, *svábok*, *habánok*, *huncokárok*, *handrbulcok*), *ruszinokra* (*rusznyákok*, *karpatoruszinok*, *pujgyákok*), *romákra* (*régebbi megnevezésük a cigány*), *horvátokra* (*bosnyákok*), *szerbekre* (*rácok*) és mások is. Sok népnév és ragadványnev tovább él a vezetéknevekben, mint például *Uher*, *Magyarics*, *Német*, *Deutsch*, *Szász*, *Sváb*, *Horváth*, *Rátz*, *Rác*, *Bosnyák*, *Zsidó*, *Rusznák*, *Manták*, *Oláh*, *Cigányik*, *Lengyel*, *Habán* stb. Gyakran a nyelvjárásokban élő megnevezéseket is használtak, aminek nem egy esetben gúnyos felhangja is volt. Sok népnév azonban ma is megtalálható a vezetéknevekben.

Mindenütt, ahol a magyar, a német, a ruszin vagy a horvát nyelv meghonosodott, és ahol a mindennapi nyelvhasználatban a saját nyelvüket használták a faluhelyen, a városban vagy a nagyobb régióban, ott az egyes földrajzi megnevezéseket is a saját nyelvükkel illették. Így a saját nyelvükön nevezték el a falut, a várost, a dűlőket, erdőket, patakokat, folyókat, a környező hegyeket, dombokat. A megnevezések mai napig Szlovákia multietnikus voltát bizonyítják, de a földrajzi nevek azt is fémjelzik, hogy az egyes népcsoportok otthon érezték magukat azon a földön, ahol letelepedtek, ami aztán új hazájukká vált. A sokszínű Szlovákia alakulásával nem csupán a különféle népek, nyelvek és vallások

koncentrálódtak egy helyen, hanem változatos kulturális elemek is beszivárogtak az itt élő népek kultúrájába.

Ez a kulturális sokszínűség nemcsak a hagyományokban, a népviseletben, a szertartásokban, a népdalkincsben, a táncokban mutatkozott meg, hanem az egyes szakmákban és az életformában is. A kulturális különbségek, az etnikai másság akkor volt erőteljesen érezhető, amikor az egyes etnikai csoportok megérkeztek a mai Szlovákia területére.

Nemzetiség	Szám	Arány (%)
szlovákok	4 352 775	80,65 %
magyarok	458 467	8,49 %
romák	105 738	1,96 %
ruszinok	33 482	0,62 %
csehek	30 367	0,56 %
ukránok	7 430	0,14 %
zsidók	5 200	0,1 %
németek	4 690	0,09 %
morvák	3 286	0,06 %
lengyelek	3 084	0,06 %
oroszok	1 997	0,04 %
bolgárok	1 051	0,02 %
horvátok	1 022	0,02 %
szerbek	698	0,02 %

2.sz. kép

Szótárba

katolicizmus – a kereszténység egyik irányzata, katolikus vallás

pravoszláv – pravoszláv hitvallás, a keleti keresztény egyház erre a hitre épül

lutheranizmus – a német Luther Márton tanítása; a protestáns hitvallás az ő tanaira épül

kálvinizmus – vallási tanítás, melyet Kálvin János hozott létre, ami alapján az ember vagy az örök életre, vagy a kárhozatra van ítélve

anabaptizmus – szociális irányultságú keresztény reformtanítás, amire a felnőtt korban való megkeresztelkedés a jellemző

etnonim – a nép, a nemzet, a törzs saját megnevezése; népnév

Érdekesség

A nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok jogait nemzetközi egyezmények is biztosítják: A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény, a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája, melynek érvényesítésére Szlovákia is elkötelezte magát. A kisebbségi joggyakorlat esetében a nemzetközi egyezmények a hazai törvények előtt elsőbbséget élveznek.

■ Érdekesség

A szlovák nyelvben jóval több az idegen szó, mint azt gondolnánk. Nagyon sok idegen szó került át a szlovák nyelvbe a német nyelvből: szín, kabát, pohár, papír; vagy a magyar nyelvből: kocsi, kocsis, gulyás, határ.

Sok jövevényszónak ma már van szlovák megfelelője is, például cérna (nit), árest: fogház (väzenie), suszter: cipész (obuvník), bácsi (ujec), karika (krúžok), néni (teta), fiók (priečínok).

Szlovákia nemzetiségi, nyelvi és kulturális sokszínűségét nem egy statikus jelenségként kell elképzelnünk. Az együttélés során a különböző nemzetiséghez és etnikumhoz tartozó embereknek elkerülhetetlenül kapcsolatba kellett egymással lépni. Ez pedig ajtót nyitott ahhoz, hogy kölcsönösen megismerjék egymást, kapcsolatba kerüljenek egymással társadalmi, gazdasági és kulturális téren is. A kapcsolatteremtés alapja a kölcsönös megértés volt. A két-és többnyelvűség ugyanúgy jellemző jegye és természetes kísérő jelensége volt a többnemzetiségű Szlovákia mai területének. A többnyelvűség nemcsak a kisebbségi népcsoportokra volt jellemző, hanem a többségi nemzet-nél, a szlováknál is gyakran előfordult. Leggyakrabban azokon a helyeken fordult ez elő, ahol több nép élt egy helyen, vagy a határvonalon több etnikum megfordult, letelepedett a régiókban vagy a falvakban.

A másik nyelvének ismeretével kölcsönösen beszivárogtak az egyes nyelvekből az idegen szavak. A kölcsönszavak általában a többségi nyelvből a kisebbségi nyelv felé irányultak, de fordítva is előfordult kölcsönzés. Az idegen szavak annyira meghonosodtak az egyes nyelvekben, hogy ma már nem is ismerjük fel az idegen hatást. A szókölsönzés egy természetes folyamat volt az egyes nyelvek közt, és ez a kontaktusjelenség a kulturális elemek átvételére is kihatott.

A soknemzetiségű Szlovákiában nyelvi, kulturális kölcsönhatás figyelhető meg a többségi nemzetnél és a nemzetiségeknél is. Ez a kölcsönhatás a nyelvet és a kultúrát is érinti. Annak ellenére, hogy a mai Szlovákia területére érkező kisebbségek mindinkább eltávolodtak annak a népnek, nemzetnek a kultúrájától, amelyiktől elszakadtak, mégis megtartották nyelvi és kulturális sajátosságaikat.

Szlovákia jelenlegi etnikai képét nem csak a felsorolt nemzeti kisebbségek alkotják, hanem azok a migránsok is, akik más világrészekről érkeznek hozzánk, és számuk egyre gyarapszik.

Irodalom

BITUŠÍKOVÁ, A. (ed.) Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku I. Teoretické východiská k štúdiu diverzity. Banská Bystrica, 2007

BOTÍK, J. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multiethnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

KRAJČOVIČ, R. *Živé kroniky slovenských dejín v názvoch obcí a miest*. Bratislava, 2005.

LIPTÁK, L. *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava, 1999.

MANNOVÁ, E. (ed.) *Krátke dejiny Slovenska*. Bratislava, 2003.

RUTTKAY, A. O interetnických vzťahoch po rozpade Veľkej Moravy. In *Slovensko vo včasnóm stredoveku*. Nitra, 2002.

RUTTKAY, M. – ŠALKOVSKÝ, P. *Slovensko vo včasnóm stredoveku*. Nitra, 2002.

STEINHUBEL, J. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska*. Bratislava, 2004.

SZENTPÉTERI, I. (ed.) *Magyar kódex. Az Arpádok világa*. Budapest, 1999.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Bratislava, 2011.

Az illusztrációk jegyzéke

forrás: BOTÍK, J.. K problematike etnicity, etnickej *Etnická história Slovenska identity, multiethnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

1. sz. kép Szlovákia etnikai felosztása FÉNYES, Elek: *Magyarország geographiai szótára alapján*. Pest, 1851.

2. sz. kép Szlovákia nemzetiségi összetétele 2011-ben

BOLGÁR NEMZETI KISEBBSÉG

БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО

■ Neves személyek arcképcsarnoka

1.sz. kép **Ivan Vazov**
(1850 – 1921)

Bolgár költő, próza- és drámaíró, a modern bolgár irodalom megalapítója.

A kormány tagja, és egy ideig kulturális miniszter is volt.

Pozsonyban róla nevezték el a Vazovova utcát.

2.sz. kép **Christo Botev**
(1848 – 1876)

Bolgár forradalmi demokrata, egyike a 19. század 70-es éveiben zajló bolgár szabadságharc vezéreinek, költő, újságíró és publicista. Pozsonyban a SZNF-ben elesett bolgár partizánok tiszteletére állított emlékműbe egyik versrészlete van belevésve: „aki a szabadságért vívott harcban esik el, az nem hal meg.”

Bulgária északi határvonalát végig a Duna folyó szegélyezi, míg keleten a Fekete-tenger mossa. A hegységeken kívül (például Vitosza, Rila) Bulgária jelentős részét termékeny síkságok alkotják, ahol évszázadok óta szőlőtermesztéssel és különféle zöldségtermesztéssel foglalkoznak, valamint a híres bolgár rózsát is termesztik, aminek a szirmaiból készült illóolaj az egész világon ismert, és a különböző rózsza illatú parfümök alapanyagaként szolgál.

A mai Szlovákia területén már a középkorban megjelentek a bolgárok. Az első írásos említésüket a *Bulhari (ma Fülel/Filakovo egy része)* település történetében találjuk, és a nagymihályi rotundában található Presiana fejedlem sírköve is bizonyítja a bolgárok ittlétét.

A mai bolgár kisebbség tagjai azoknak a bevándorlóknak a leszármazottai, akik a 19. század végén és a 20. század első felében érkeztek Szlovákiába. Kivételesen jó virág-, zöldség-és gyümölcsstermesztőként, érkeznek ide. Inkább a melegebb éghajlatú vidékek nagyobb városai mellett telepedtek le, mint Pozsony/Bratislava Nyitra/Nitra, Komárom/Komárno, Nagyszombat/Trnava, Besztercebánya/Banská Bystrica, Kassa/Košice, Eperjes/Prešov és másutt.

A bolgár zöldségesek életformája eltért a többségi lakosságétól. Leggyakrabban nem voltak földjeik, hanem a kerteket, földeket csak egy évadra vették bérbe, ami márciusban kezdődött, és októberben ért véget. Úgynevezett „kompániákba” (a zöldségtermelők szövetsége) tömörültek. Egy-egy „kompániának” 10-15 tagja volt, akiket *ortaci*-nak neveztek. A tagok egy fedél alatt éltek, nagyon egyszerű házakban, közösen étkeztek és közösen dolgoztak.

A bolgár zöldségtermelők Szlovákiában újfajta zöldségeket és gyümölcsöket honosítottak meg, mint például a paprikát, paradicsomot, padlizsánt vagy a dinnyét.

A bolgár betelepedés következő hullámával a diákok érkeztek. Ezek a diákok Pozsonyba jöttek továbbtanulni, nem csak 1939-ben, amikor Prágában bezárták az egyetemeket, hanem főleg a második világháború befejezése után. A diákok jelentős része a tanulmányaik befejezése után is itt maradt Szlovákiában. Szakemberekként a feldolgozóiparban, az építőiparban, az egészségügyben helyezkedtek el, sok közülük egyetemi oktató lett. A második világháború befejezése után a diákokon kívül a munkások is kezdtek beszivárogni az országba, főleg építőipari munkásként dolgoztak. Szlovákiában a bolgár nemzeti kisebbség tagjai aktívan tevékenykednek a mai napig.

3. sz. kép *Bolgár zöldségtermelők*

A martyenyica legenda

Baba Marta (március 1.) az egyik legnépszerűbb naptári ünnep. Baba Martát a bolgárok egy öreg, bicegő és főleg hangulatingadozó öregasszonyként képzelik el. Ha a hangulata javul, akkor kisüt a nap, de ha megmaragszik, az ég beborul és esik. A bolgárok piros-fehér cérnából készült kicsi díszecskék viselésével és ajándékozásával is megemlékeznek Baba Martáról. A kabátjukra tűzik, vagy az alkarra kötik a cérnából készített kócos, fürtös, piros-fehér cérnadíszet, a martyenyicát (a március származékszava). Így kérik Baba Martát, hogy kegyelmezzen, minél hamarabb űzze el a telet, és hozza el a tavaszt.

A martyenyicán található fehér szín a tisztaságot és a szerencsét szimbolizálja, a piros pedig az egészséget és termékenységet. A martyenyicákat addig hordják, amíg nem látják meg a tavasz hírnökeit, vagyis a virágba borult fákat, a gólyát vagy a fecskét. Ez után a martyenyicát a virágzó fa egyik gallyára akasztják fel.

4. sz. kép *Martyenyica – a tavasz szimbóluma*

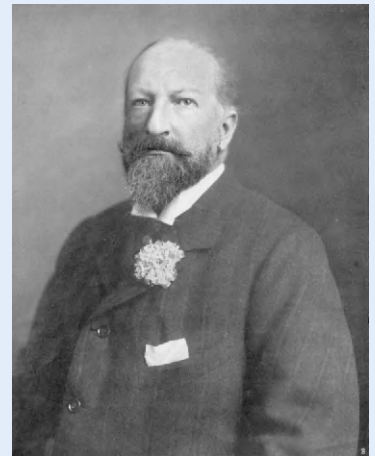
A martyenyica viselésének kialakulásával kapcsolatban számos legenda él, a legelterjedtebb Asparuch kán, az első bolgár fejedelem nevéhez fűződik. A kán az egyik győztes csata után egy galamb lábujjára kötött fehér cérnával adta tudtul a fontos hírt, hogy nem esett el. A galamb útközben megsebesült, és a fehér cérnát pirosra festette a vére.

Asparuch kán volt az Első Bolgár Fejedelemség első uralkodója (681–1018); uralkodása 681–700-ra tehető. A bizánci források alapján a kánnak öt fia volt, közülük az egyik Asparuch volt. Asparuch annak a Kubrat kánnak a fia volt, aki a mai Ukrajna területén megalapította a Nagy Bulgária nevű országot. A mai Zaporozsec területén temették el.

5. sz. kép *Asparuch kán*

■ Érdekesség

6. sz. kép I. Koburg Ferdinánd bolgár cár nagyon szívesen járt a mai Szlovákia területére. A Koburgok itt nagy területeket birtokoltak, a családi birtokokon kívül gyáraik is voltak. Például Nagyszombatban még a mai napig Koburgnak hívják azt a gyárat, amelyhez egy munkás kolónia is tartozik.

7. sz. kép **Kastély Szentantalban**

Szlovákiai tartózkodása esetén Ferdinánd Koburg cár Szentantalban/ Svätý Anton és a murányaljai/Predná Hora kastélyában tartózkodott.

■ Szótárba

A szlovák nyelvjárások szótárában a bolgár szócikk jelentése zöldséges, kertész, ugyanis ez a foglalkozás volt a legjellemzőbb a bolgároknak, és az etnikai megnevezésük a zöldségtermelők, kertészek szinonimája lett.

8. sz. kép **Emil Venkov**
(1937 – 2017)

Szobrász. Monumentális alkotásokkal és plasztikával foglalkozott. Franciaországban, Csehországban, Bulgáriában és Szlovákiában tanult. Az ő Ciril és Metód szoborkompozícióját láthatjuk a Verbóci/Vrbové Szent Górázd templomban, nem messze Pöstyén/ Piešťany városától és a morvaországi Mikulčicén is.

9. sz. kép **Dimi Dimov**
(1938 – 2006)

Orvos, sebész, urológus. A Szlovák Jégkorong Szövetség egészségügyi bizottságának elnöke és a Slovan jégkorongozóinak orvosa volt. Hosszú éveken keresztül a Kelet-Közép- Európai Bolgárok Kulturális Szövetségében elnökölt, és a Szlovák Kormány Kisebbségi Tanácsának tagja is volt.

Szlovákia bolgár kisebbséghez tartozó polgárai szétszórtnan élnek az egész országban. Legtöbben a fővárosban, Pozsonyban/Bratislava és a nagyobb városokban élnek.

A bolgárok Szlovákiában megtartották a saját nyelvüket, hitüket, hagyományos ételeiket, népviseletüket és a népművészetük szellemi és tárgyi hagyatékát. Otthonaikban a honfitársaikkal bolgáruul beszélnek, a többségi nemzettel szlovákul. 1948-ban a bolgár nemzeti kisebbség kivívta azt, hogy bolgár tanítási nyelven működő saját iskolát alapítson. Az első bolgár tanítási nyelvű alapiskola Pozsonyiligetfaluban/Petržalka alakult. Jelenleg bolgár nyelven tanulhat-

nak a Christo Botev nevet viselő magán óvodában, a bolgár tannyelvű alap-és gimnáziumban. Az iskolát bolgár, szlovák, magyar és orosz diákok egyaránt látogatják.

10. sz. kép *Karácsony a bolgár óvodában*

A hagyományos kultúra széles palettájából a bolgárok az étkezést teszik az első helyre. A bolgár konyhában meghatározó alapanyag a zöldség, a szárnyasok, de vannak olyan speciális ételek, amelyek a szlovák konyhából hiányoznak. Továbbá gyakran használnak *fehér joghurtot (kyselo mljako)* és *hegyi pereszényt (čubrlica; satureja montana)*, valamint *tehén-vagy birka-tejből készült sós sajtot (bialo sirene)*. A szlovákiai bolgárok kedvenc bolgár étele az ún. muszaka (darált hús zöldséggel és burgonyával besütve), tarator (joghurtból készült hideg leves uborkával, kaporral és fokhagymával), szarma (töltött káposzta) és a baklava (réteskésztsza dióval és sziruppal töltve).

Nagyon sok bolgár háztartásban saját kezűleg készítették el a használati tárgyakat is, mint például a sütésre használt kerámiatálat, a *gjuvecsetát*, a lakásban használatos textilt, amelyek a betelepülő bolgár családokban mind megtalálhatók voltak. Ma már díszítő elemként használják a háztartásokban, emlékezve a szülőkre és a nagyszülőkre.

11. sz. kép *Baklava*

12. sz. kép *Tarator*

A Szlovákiában letelepedő bolgárok kulturális közösségeket és klubokat hoztak létre. Ezeknek a közösségeknek az volt az elsődleges céljuk, hogy egyesítsék a bolgárokat, hogy elmélyítsék és megőrizzék bolgár identitásukat, megszilárdítsák az együvé tartozás fontosságát, és a hagyományos bolgár konyhát fenntartsák. A legrégebbi szervezett bolgár közösség a *Georgi Dimitrov Bolgár Kulturális Klub*, melyet 1969-ben alapítottak. Jelenleg a *Bolgár Kulturális Szövetség* név alatt végzi áldásos munkáját. A szervezet országos jellegű, amely a hagyományőrző esteknek, rendezvényeknek, ünnepeknek a szervezője, mint például az újév várása, a *Szent Trifon ünnepe* (*Trifon zarezan*: a bor és borászok ünnepe), tavaszváró, de különféle kulturális esteket, koncerteket és más rendezvényeket is a szövetség égisze alatt rendeznek.

A kulturális élet a *Pozsonyi Bolgár Kulturális Intézet* mellett szerveződik és működik. Itt kerülnek megrendezésre a bolgár képzőművészeti kiállítások, irodalmi estek, felolvasóestek, művésztalálkozók, író-olvasó találkozók, bolgár nyelvkurzusok és más jelentős rendezvények.

A bolgár kisebbség kulturális a közösségi életét hűen tükrözte a *Roden glas* (Hazai hang) című folyóirat 1971-től, később a folyóirat új névvel jelent meg, *Sanarodnik* (Honfitárs) címmel.

13. sz. kép
Hagyományos bolgár edény

14. sz. kép
Hagyományos fakazettás ékszerdoboz

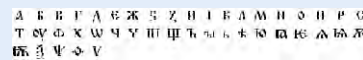
15. sz. kép
Hagyományos bolgár néptáncok

■ Érdekesség

A Szlovákiában élő bolgárok a személynévadásnál megtartották a „bolgár” mintát, azaz a gyermekeiknek a nagyszülők nevét adták, de ha mégsem, akkor az első betű azonos volt a nagyszülő keresztnévének első betűjével.

Nyelv és írás

A 9. században Cyrill (Konstantin filozófus) és Metód hittérítők megalakították a glagolita (hlaholika) abc-t. A cirillbetűs írás aztán később keletkezett a Bolgár Fejedelemségben. Történt ez akkor, amikor Metód halála után a tanítványokat elűzték a Nagymorva Birodalomból. A tanítványok egy része Bulgáriába ment, ahol szívesen fogadták őket, és jó munkakörülményeket biztosítottak a számukra. Gazdag művelődéstörténeti és irodalmi műveket hagytak maguk után. Bulgáriából a cirillbetűs írás több szláv országban elterjedt, és a mai azbuka alapját képezi.

16. sz. kép

Óbolgár cirillbetűs abc

A bolgár nyelv a déli szláv nyelvekhez tartozik, és legmesszebb került a többi szláv nyelvtől.

Ennek ellenére a bolgár és a szlovák nyelvben azért találunk majdnem ugyanolyan alakú és jelentésű szavakat:

szem – око (oko)

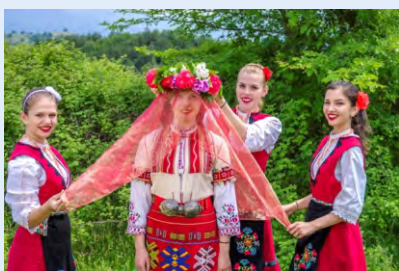
orr – нос (nos)

száj – уста (usta)

barát – приятел (priyatel).

A megújult bolgár nyelv a 19. században formálódott..

17. sz. kép *A menyasszony öltöztetése*

A lakodalom előtt a menyasszony édesanyja megsütötte a lakodalmi kenyeret, a *pitka-t*. A vőlegény barátai színes szalagokkal és kézzel szótt törölközővel feldíszítették a lakodalmi fát. A lánykérő násznép a vőlegény házából indult népzene és a *chora* (népi tánc) kíséretében. A vőlegény a szülői házból elhozta a menyasszony cipőjét. A jobbos cipőben ezüst pénzérme volt, ami a bőséget szimbolizálta. A lánykérést követően, mielőtt a menyasszony átlépte a szülői ház küszöbét, búzával teli tányérral és pénzzel dobta át a feje felett. A széttört tányér szerencsét hozott az ifjú párnak. Az esküvői lakoma előtt a menyasszony édesanyja virágokat szórt az ifjú pár lábai elé, hogy egészségesek, boldogok és hűségesek legyenek.

18. sz. kép *Banyica*

A bolgárok jellegzetes hagyományos étele a *banyica*, a rétestésztából készült sós kalács sós sajttal és tojással megtöltve.

A legtöbb bolgár háztartásban a grillezett húsokat fogyasztják: *kebabcseta*, *kjufteta*, *nagyenyica*.

A Szlovákiában élő bolgár kisebbség körében a naptári évhez kötődő több specifikus hagyomány, ünnep él.

Karácsony. A karácsonyi ünnepek. A szentestét (*Badni vecser*) eredetileg a juliánus naptárhoz igazodva tartották. A hagyományos bolgár karácsonyi ünnepi asztalon páratlan számú böjti étel található: a jellegzetes bolgár kenyér (*pitka*), bableves, töltött káposzta- vagy szőlőlevélbe töltött darált hús (*szárma*) főtt gabonaféle, tökrétes (*tikvenyik*) és szárított gyümölcsből készült kompót (*osaf*). Sós kelt tésztából a réteshez hasonló kör alakú kalácsot sütnek (*banyice*). Az ajándékot a bolgár családokban *Koleda* apó osztja december 24-e éjszakáján.

Újév. A bolgárok sokkal nagyobb ünnepnek tartják az újévet, mint a karácsonyt. Az újévi *banyica* kör alakú, amibe az úgynevezett kasmeti-t (papírokra írt kívánságok) és egy ezüst pénzérmét sütnek bele. Január elsején délelőtt a kisfiúk szalaggal díszített korbáccsal járják a házakat. Minden családot meglátogatnak, jókívánságokat mondanak, egészséget, bőséget kívánnak. A ház lakói kaláccsal és pénzzel köszönik meg a látogatást.

Húsvét. A húsvéti ünnepeket hasonlóan ülik meg a bolgárok, mint a többségi nemzet tagjai. Hagyományos étkeket készítenek, mint a spenótos *banyica*, bárányt sütnek, zöld salátát tálalnak főtt tojással és olivabogyóval, és nem hiányozhat a dióval és mazsolával töltött fonott kalács, a kozunak. Húsvétkor (*Vélik den*) az egész család együtt van. A gyerekek felkutadják az elrejtett tojásokat, majd egymáshoz koccantva (*csukane*) próbálják nem összetörni a sajátjukat.

19. sz. kép *Újévi mendikálók a bolgár óvodában*

20. sz. kép *Kozunak – húsvéti kalács*

21. sz. kép *Húsvéti tojások*

22. sz. kép *Hagyományos húsvéti asztal*

Trifon Zarezan. Régi népi hagyomány a bolgárok körében a mezőgazdászok ünnepe, a *Trifon Zarezan* (február 14.). Ezen a napon, mint az elkövetkező év jó termésének szimbólumaként lemetszik a szőlőt, megkenik az ágakat borral, vízzel, és azzal a hamuval, amit a szentestén fogtak fel. Ezen a napon töltött csirkét sütnek, pitkával és kaláccsal fogyasztják.

23. sz. kép *Trifon Zarezan* – szőlővesszők metszése

Gergiovdén. Szent György napján (április 24.) régen a bolgárok a lakhelyeiket galagonya vesszővel, csalánlevéllel és más zöld ággal díszítették. Napfelkelte előtt bárányt vágtak. Ma is összejönnek a barátok, a család, és a tűz körül ülve megsütik a bárányt, birkalevest (*kurban*) készítenek, és a napot hagyományos tánccal, népdallal, bolgár szokásokkal köszöntik.

24. sz. kép *Gergiovdén*

25. sz. kép *Bolgár népviselet*

A bolgár népviseletet kézzel szőtték és gazdagon hímezték. A női viselet alapja hosszú, a bokáig érő fehér ing, erre került rá az ujjatlan ruha, *szukman* (hosszú hímezt kötény), *pojasz* (deréköv). A férfi viselet alapját a bő gatyva képezte, hímezt ing, hosszú mellény, széles derékövel átkötve. Télen a népviselet tartozékai a bundás kabátok és a hosszú mellények voltak. A férfiak *kalpacit* (sapka) viseltek, a nők pedig hímezt kendőt vagy főkötőt. Mind a férfiak, mind a nők bőrből készült bocskort húztak a lábukra, *carvuli*.

26. sz. kép *Hagyományos lakhely*

Régebben a bolgárok faragott kőből, fából készült házakat építettek, égett cserepet használtak a tetőfedésre. A beltér alacsony volt, benne egy tágasabb szoba volt található, ahol a központi elem a tűzhely volt. A ház mellett gazdasági épületeket találunk, amelyek a betakarított termés feldolgozására szolgáltak.

IRODALOM

BOTÍK, Ján. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

KREKOVIČOVÁ, E. – PENČEV, V. (ed.) *Bulhari na Slovensku*. Bratislava 2005.

PODOLÁK, Ján. Etnografický výskum bulharských zeleninárov na Slovensku. In *Národopisné informácie*, 1983, č. 3, s. 280 – 284.

PODOLÁK, Ján. Tradičná organizácia kolektívnej práce u bulharských záhradníkov na Slovensku. In *Zborník SNM LXXXI, Etnografia 28*, 1987, s. 103 – 140.

AZ ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

1. sz. kép *Ivan Vazov*

szerző: Monroe, W. S. (Will Seymour), 1863 – 1939;

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:RetratoDeIvanVazov--bulgariaherpeopl00monr.png>

2. sz. kép *Christo Botev*

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hristo-Botev-circa-1875.jpg>;

ismeretlen szerző

3. sz. kép *Bolgár zöldségtermelők*

Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)

4. sz. kép *Martyenyica – a tavasz szimbóluma*

<https://www.shutterstock.com/image-photo/bulgarian-tradition-meet-spring-hanging-martenitsa-397421062>

5. sz. kép *Asparuch kán*

<https://www.shutterstock.com/image-photo/asparuh-or-isperih-ruler-bulgar-tribe-84915175>

6. sz. kép. *I. Koburg Ferdinánd bolgár cár*

szerző: Neueste Aufnahme des Hofphotographen Professor E. Uhlenhuth, Koburg;

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferdinand_Zar_der_Bulgaren_1912_E._Uhlenhuth.jpg

7. sz. kép *Kastély Szentantalban*

Fotó: Olga Kuchtová (a szerző archívumából)

8. sz. kép *Emil Venkov*

Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)

9. sz. kép *Dimi Dimov*

<http://www.hockeyslovakia.sk/sk/clanok/rozlucka-s-mudr-d-dimovom-v-sobotu-18-2>

10. sz. kép *Karácsony a bolgár óvodában*

Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)

11. sz. kép *Baklava*

<https://www.shutterstock.com/image-photo/baklava-dessert-on-traditional-plate-tablecloth-23167090>

12. sz. kép *Tarator*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/tarator-bulgarian-sour-milk-soup-orange-262715768>
13. sz. kép *Hagyományos bolgár edény*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/traditional-bulgarian-painted-clay-pot-309226703>
14. sz. kép *Hagyományos fakazettás ékszerdoboz*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/beautiful-decorated-ancient-bulgarian-wooden-box-221678854>
15. sz. kép *Hagyományos bolgár néptáncok*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/varvara-bulgaria-may-5-2015-people-484061083>
16. sz. kép *Óbolgár cirillbetűs abc*
 szerző: Martin Solkarek;
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Starobulharska_cyrilika.gif
17. sz. kép *A menyasszony öltöztetése*
 szerző: Александър Терзиев
 forrás: <http://www.blgmun.com/images/static/1440961700.jpg>
18. sz. kép *Banica*
 Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)
19. sz. kép *Újévi mendikálók a bolgár óvodában*
 Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)
20. sz. kép *Kozunak – húsvéti kalács*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/easter-bread-eggs-420271681>
21. sz. kép *Húsvéti tojások*
 Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)
22. sz. kép *Hagyományos húsvéti asztal*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/traditional-bulgarian-homemade-bread-loaf-christmas-92591995>
23. sz. kép *Trifon Zarezan – szőlővesszők metszése*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/perushtitsa-bulgaria-february-14-2015-recreating-391080262>
24. sz. kép *Georgi oven*
 Fotó: Emília Hrušíková (a szerző archívumából)
25. sz. kép *Bolgár népviselet*
<https://www.shutterstock.com/image-photo/young-bulgarian-couple-showing-traditional-folklore-503178220>
26. sz. kép *Hagyományos lakhely*
 Autor: eivanov; ID fotografie z fotobanky: 519082519; https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/traditional-bulgarian-old-houses-ethnographic-reserve-519082519?src=N33GNFP3dTcpIZ5Cua4_BQ-1-35

**CSEH NEMZETI
KISEBBSÉG
MORVA NEMZETI
KISEBBSÉG**

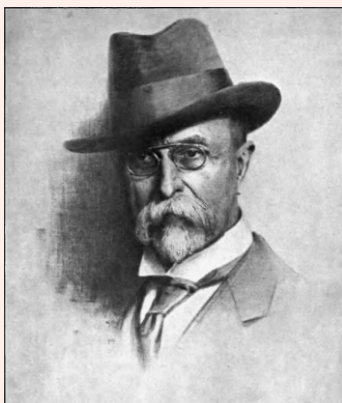
**ČESKÁ NÁRODNOSTNÍ MENŠINA
MORAVSKÁ NÁRODNOSTNÍ MENŠINA**

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1.sz. kép **Božena Nemcová**
(1820 – 1862)

Író, egyike a modern cseh próza megalapítóinak. A népszokások iránt érdeklődött. Művei közül azok az elbeszélések emelkednek ki, amelyek vidéki környezetben születtek. A nagymama (Babička) című könyv szerzője. A szlovákiai népmesékről szóló feljegyzései motívumként köszönnek vissza számos cseh mesefilmben.

2.sz. kép **Tomáš Garrigue Masaryk**
(1850 – 1937)

Filozófus, szociológus, pedagógus, politikus, államférfi és újságíró, egyike Csehszlovákia megalapítóinak. Az 1918. november 14-én megalakult Csehszlovákiának ő lett az első elnöke. Ezt a tisztséget 1935-ig töltötte be, amikor egészségügyi okok miatt lemondott.

A csehek, éppen úgy, mint a szlovákok, a nyugati szláv nyelvekhez tartoznak, ami megmagyarázza a kulturális és nyelvi hasonlóságot. A csehek, a morvák, a szlovákok és a lengyelek elődei csoportokban vándoroltak Közép-Európába a 6. század második felében. Itt szétváltak, majd megkezdődött mindegyik csoport önálló élete. A vándorló csapat egy része a termékeny Labe, az Ohře és a Vltava folyó alsó folyásánál telepedett le. Ez a földterület Morávia északi részével együtt a cseh letelepedés alapja lett Közép-Európában. A csehek bejövételével kapcsolatban nincsenek írásbeli feljegyzések, de az archeológiai leletek a bejövétel tényét bizonyítják. Az első cseh királyt 1086-ban Prágában koronázták meg. II. Vratislav a Přemysl-házból származó uralkodó volt. A csehek az örökösödési királyságot a szicíliai Aranybullában lefektetettek alapján érték el 1212-ben.

Prága a Római Birodalom hatalmi és politikai centrumává IV. Károly (IV. Károlyt a csehek az ország atyjának tartják, és a Luxemburgi uralkodóházból származik) uralkodása idején vált.

Abban az időben a cseh koronához tartozó területnek számított a Cseh Királyság területe és a szomszédos földterületek, valamint Morvaország, a Sziléziai Fejedelemség, Felső- és Alsó-Luzsica. Ma Csehország Szlovákia nyugati szomszédja, és történelmileg három terület tartozik hozzá: Cseh, Morva és Szilézia.

A mai Szlovákia területére érkező első cseh hullám a 15. századra tehető. Ekkor a huszita csapatok Testvéri Egységének tagjai érkeztek ide. Letelepettek, és mivel a nyelvük hasonló volt, hamarosan beolvadtak. A huszitákkal megérkezett az ócseh vallási irodalom. Az írott nyelv meghonosodása által is erősödött, hogy több szlovák a prágai egyetemi környezetben már elsajátította ezt a nyelvet.

A másik nagyobb cseh betelepődési hullám a Fehérhegyi csatával függ össze, ami 1620-ban volt. Az országot mindazoknak a nemeseknek és polgároknak el kellett hagyni, akik a rekatolizáció folyamán nem vallották magukat katolikusnak. A menekültek közül sokan Szlovákia nyugati részén telepedtek le, a lehető legközelebb a saját hazájukhoz. A földműveseken kívül kisiparosok, papok, tanítók, orvosok, hivatalnokok is érkeztek, akik nagyban hozzájárultak a mai Szlovákia területén a kulturális élet fellendítéséhez.

Legnagyobb lélekszámban azonban 1918 után, Csehszlovákia megalakulása idején érkeztek hazánkba a csehek. Legtöbbjük szakember és értelmiségi volt. Sokan közülük a fegyveres alakulatok tagjai voltak, de találunk köztük vasutast, technikust, munkást, iparost, vállalkozót. Az egyik fontos réteget a tanítók képezték, akikből nagyon kevés volt Szlovákiában. A csehek inkább a városokban telepedtek le, csak kis részük választotta a vidéki életet. A falvakban letelepedők az 1. földreform miatt érkeztek Dél-Szlovákiába 1919-ben. A földművesek lehetőséget kaptak új falvak és majorságok, kolóniák létrehozására.

A II. világháború idején a csehek kényszer alatt, vagy önkéntesen

elhagyták Szlovákiát. A háború befejezése után néhányan visszatértek, akik ma a cseh és a morva kisebbséget alkotják Szlovákiában.

3. sz. kép *Kolonisták a kolóniából, (ma falu) Sárrét/Blahová.*

A csehek ősatyja egy mitológiai alak, aki bevitte a népét arra a földre, ahol most élnek. A népnév az ősatya személynevéből származik, akiről először a latinul íródott Csehek krónikájában, a Kozmaszban (Chronika Boemorum) tesznek említést (1120–1125).

...Když do těchto pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoliv – neznámo s kolika lidmi – hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zřídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež s sebou na ramenou přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil k své družině: „Druhové, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jsme konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem nám přeurlčené. To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak se pamatuji – častokrátě sliboval, země nikomu nepoddaná, zvíře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnuoucí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody jsou všude hojné a nad obyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho nedostávat, protože nikdy vám nebude škoditi. Ale když takový, tak krásný a tak veliký kraj jest ve vašich rukou, rozvažte, jaké by bylo vhodné jméno pro tu zemi.“ Třihned, jako z božího vnuknutí, zvolali: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Tehdy starosta, jsa dojat touto předpovědí svých druhů, jal se z radosti líbat zemi, maje radost, že se má nazývati jeho jménem, pak vstal a obojí dlaň zdvíhaje k nebeským hvězdám, takto počal mluvit: „Vítej mi, země zaslíbená, tisícerymi tužbami od nás vyhledávaná, kdysi v čas potopy lidu zbavená, nyní jako na památku lidstva nás zachovej bez pohromy a rozmnožuj naše potomstvo od pokolení do pokolení.“...

4. sz. kép A csehek ősatyja a Říp hegyen

■ Érdekesség

T. G. Masaryk igazi csehszlovák volt. Édesapja a szlovák Kopcsányból/Kopčany származott, édesanyja pedig morva származású volt. Egy alkalommal így vall erről:

„Én gyerekkorom óta félig szlovák voltam; apám Kopcsányból származott, haláláig szlovákul beszélt, és én is inkább szlovákul beszéltem...“

Masaryk Szlovákia iránt érzett vonalmát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy sokszor tartózkodott a szlovákiai Túrócbesztercén/Bystrička és a nyári elnöki rezidencián, Kistapolcsányban/Topolčianky. A legapróbb részletekig szerette volna megismerni a szlovákok életét.

5. sz. kép Masaryk villája Túrócbesztercén

6. sz. kép Kistapolcsányi kastély

■ Szótárba

menekült – olyan személy, akit a hazájából (politikai, vagy vallási okok miatt) száműztek

husziták – Ján Hus tanait követők, akik az egyház széleskörű reformját hirdették

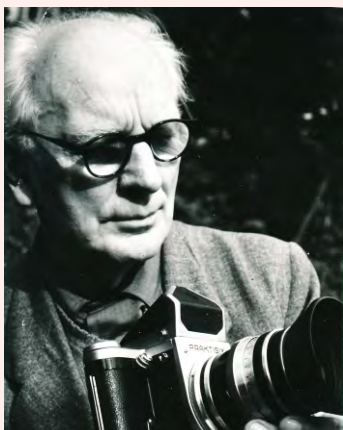

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

7. sz. kép **Jaroslav Seifert**
(1901 – 1986)

Irodalmi Nobel-díjas költő, író, újságíró, műfordító, Az ún. Prágai tavasz idején erősen politizált. A 70-es években elsők között írta alá a Charta 77-et.

8. sz. kép **Karel Plicka**
(1894 – 1987)

Fényképész, operatőr, filmrendező, néprajzos, pedagógus, hegedűművész, népzenekutató, karmester. 1923–1939 között, mint a Matica slovenská szakreferense kidolgozta a szlovák népzene kutatás módszerét, lerakta a néprajzi fényképek dokumentálásának archíválásának módszeres alapjait. (Szlovákia fényképekben, Csehszlovákia, A Lőcsei Pál mester). Közismertek a filmalkotásai is. A föld énekel (Zem spieva) című filmért a Velencei Filmfesztiválon 1934-ben elismerésben részesült.

Ma nem találunk olyan régiót Szlovákiában, amire egyértelműen azt mondhatnánk, hogy többségében csehek vagy és 1994-től a morvák lakják. A csehek és a morvák ma szétszórtan élnek Szlovákia szerte, az viszont jellemző, hogy a nagyobb városokban (Pozsony/Bratislava, Kassa/Košice, Zsolna/Žilina, Trenčsén/Trenčín, Túrócszentmárton/ Martin).

A Cseh és Szlovák Föderatív Köztársaság megszűnése (1993) a csehek számára új helyzetet teremtett. Addig (kivéve 1938–1945) a csehek és morvák államalkotó nemzetként voltak elismerve Szlovákiában, vagyis az ország másik felében. Azonos jogaik, társadalmi helyzetük volt. Addig nem tömörültek társulatokba a cseh származásuk miatt, kultúrájuk nem tért el, vagy alig a hazai lakosságétól, a nyelv is hasonló volt és érthető. A cseh közösség tagjaira jellemző volt, hogy egyetlen valláshoz tartozónak sem vallották magukat, a nők pedig függetlenebbek voltak a családon belül is. A csehek és a morvák tevékeny kulturális és társasági életet éltek, és a hazai lakóságtól nagyban eltértek a szabadidő eltöltésére vonatkozó szokásaik. A csehek megjelenésével például a sport is fejlődésnek indult, a Sokol Testnevelési Egylet is ekkor kezdte meg működését, a turisztika és a cserkészmozgalom is fejlődésnek indult.

Ez az állapot 1993-ban, a két ország különválásával teljesen megváltozott. Két szuverén, független állam jött létre, és a cseh közösségből egyik napról a másikra nemzeti kisebbség lett. Számarányát tekintve a harmadik legtöbb polgárt számláló kisebbség volt akkor az országban.

Azokban a családokban, ahol mindkét szülő cseh származású, ragaszkodnak a cseh nyelv használatához. A cseh és morva kisebbséghez tartozó emberek tudják, hogy kik voltak az őseik, és ragaszkodnak cseh vagy morva származásukhoz. Minden gond nélkül tartják a kapcsolatot az anyaországgal. Mindezt, a cseh vagy morva nemzethez tartozó identitást a cseh tévécsatornákon keresztül is gyakorolhatják, olvashatnak cseh könyveket és folyóiratokat, a cseh művészek pedig gyakori fellépő vendégek Szlovákiában.

9. sz. kép *A Sokol Testnevelési Egylet nőtagjai*

10. sz. kép *A Szlovák-Cseh Klub évente rendez találkozót a három generáció részére. Az egyik ilyen esemény a Szimbolikus temető megtekintése a Poprádi-tó partján a Magas-Tátrában. Alapítója Otakar Štáfl volt.*

11. sz. kép *Otakar Štáfl, festőművész a feleségével*

A csehek, a morvák és a sziléziaiak önkéntes kulturális, érdekköri társulások, a *Cseh Egyletbe* tömörülnek, melyek regionális szinteken működnek. Ezek a társulások szervezik a művelődési eseményeket, a társasági életet azzal a céllal, hogy megtartsák a cseh nyelvet, identitást, és hogy bemutassák a cseh és morva kultúrát. A legjelentősebbek a *Cseh Kulturális Napok*. Hasonló a küldetése a *Szlovák Köztársaság Szlovák-Cseh Klubjának (KOČR)*. A cseh kultúrát ezen kívül a *Cseh Kultúra Baráti Köre* is terjeszti azzal a szándékkal, hogy fejlesszék a szlovák-cseh kapcsolatokat, és bemutassák a cseh, morva művészek alkotásait.

Az egyetlen olyan intézmény, ami arra hivatott, hogy dokumentálja a cseh nemzeti kisebbség kultúráját Szlovákiában, a Túrócszentmártoni/Martin Múzeum mellett működő *Cseh Kultúra Múzeuma Szlovákiában*. Célja, hogy a cseh nemzeti kisebbség tárgyi és szellemi hagyatékát dokumentálja Szlovákiában. Leggyakrabban kiállításokat szervez, hogy így is bemutathassák a cseh kultúra létjogosultságát Szlovákiában. A cseh kisebbség amatőr egyesülete Szlovákiában a *Kassai Cseh Egylet Női Kara*.

A Szlovákiában élő morva nemzeti kisebbség tagjai, akik a morva kultúra értékmérésén fáradoztak Szlovákiában, a múltban *Morvák Egyesülete Szlovákiában Polgári Társulás* és a *Morva Kulturális Szövetség* keretén belül fejtették ki tevékenységüket. Napjainkban a *Morvaország Gyönyörű Föld Polgári Társulás* végzi ezt a tevékenységet. A társulás célja a morva kulturális örökség megőrzése, a morva kisebbséghez tartozók egyesítése, olyan események szervezése, amelyek közelebb hozzák a morva kulturális értékeket, bemutatják a történelmüket és Morvaország földrajzi szépségeit. A társulás évente megrendezi a *Morvaország, te gyönyörű föld* elnevezésű fesztivált, ahol a társulás tagjai lépnek fel. (*Dúbravček Gyermek Néptáncgyűttes, a felnőtt Dúbravček, a Holázanika fúvószenekar, a Dúbravienka népi zenekar, a Notečka zenekar és a Mužáci Moravia férfi énekkar*.)

12. sz. kép *Mužáci Moravia férfi énekkar a Morvaország, te gyönyörű föld elnevezésű fesztiválon.*

13. sz. kép *A Kassai Cseh Egylet Női Karának fellépése a Cseh karácsony 2015 elnevezésű rendezvényen lépett fel.*

■ Szótárba

signatár – személy, aki valamilyen szerződést, kiáltványt stb. aláír.

Charta 77 – azon polgárok szövetsége, akik a Charta 77 néven vonultak a köztudatba 1977. január 1-jén. Igyekeztek kiharcolni az emberi és politikai jogokat a CSSZSZK-ban.

■ Érdekesség

Az egész világon használt robot szó cseh eredetű. Először Karel Čapek használta a szót R.U.R. (Rossz Univerzális Robotjai) című drámájában.

....Az úgy volt, hogy az említett író egy alkalmas pillanatban elkapta a Múza. Az ötlettel a festőművész testvéréhez futott, akit éppen alkotói hevében talált, kifeszített vászonra festett.

„Te Jozefe, nekem van egy ötletem egy színpadi játékra.”

„Milyen?” szölt a foga közt a festő (tényleg a foga közt, mert szájában volt az ecset).

A szerző olyan tömören fogalmazott, amennyire csak tudott.

„Akkor írd meg” válaszolt, kivette szájából az ecsetet és befejezte a festést. A viselkedése már súrolta a közömbösség határát.

„De nem tudom, hogyan nevezem azokat a mű munkásokat. Nevezhetném őket laboratóriumosoknak, de az olyan papírszagú.”

„Akkor nevezd őket Robotoknak,” felelte a festő, szájában az ecsettel, és újra festeni kezdett.

És kész volt. Annak idején így született a robot szó...

14. sz. kép *R.U.R. színjáték*

15. sz. kép *Mennyaszony népviseletben. Sárret.*

A cseh és a szlovák lakodalom különbsége csak az ételekben nyilvánult meg (káposzta-knédli-sült hús, morva kalács), és azokban az énekekben, amelyeket a lakodalomban énekeltek.

16. sz. kép *káposzta-knédli-sült hús*

A morvák megérkezésével együtt néhány ételspecialitás is érkezett.

A legismertebb a *káposzta-knédli-sült hús* és a tejszínes vadas knédlivel tálalva. Az étkezési szokások vidéken, a kolóniákban maradtak fenn. Ilyen érdekesség például a szétfőtt burgonyát liszttel összedolgozták, gömböket formáztak ki a tésztából, majd felolvasztott vajban megmártották, mákkal és cukorral megszórták, néha lekvárt is tettek mellé. Ez volt a *patenti* vagy *metije*. Egyenesen a tűzhely forró lapján sütötték a szintén krumplis tésztából készült *laskát*. Mákkal, cukorral szórták meg, esetenként mézzel megkenve kínálták. A tésztás ételekhez tartozott a sült darával megszórt *siska* is, de készítettek *skubánkit*, *buktát* vagy *koblihit*.

Azoknak a cseh betelepülteknek a szokásait nem ismerjük, akik már évszázadokkal korábban érkeztek hazánkba. Az első Csehszlovák Köztársaság idején Szlovákiába betelepülő csehek inkább a nagyvárosokba költöztek, és a hagyományok közül csak az év legjelentősebb ünnepéhez, a karácsonyhoz kötődő szokásokat őrizték meg. A kolonisták, akik vidéken telepedtek le, azok hozzávetőlegesen a 20. század első felében a karácsonyi ünnepkörhöz és a húsvéthoz kapcsolódó szokásokat tartották és őrizték meg. Ezek a szokások nagyon hasonlítottak a szlovák lakosok által gyakorolt népszokásokhoz.

Karácsony

Szentestén a gyerekek semmit sem ettek napközben. A szülők ezért a böjtért cserébe azt ígérték, hogy majd meglátják az aranydisznót. A veszedés tilos volt ezen a napon, egy rossz szót sem mondhattak a másikra, hogy egész évben kitarssanak a jó emberi kapcsolatok. Szentestén az asztalra fehér asztalterítő került, középre két gyertyát helyeztek, nem hiányozhatott a kosár, amelyben azok a termények voltak, amelyeket a gazdaságban termesztettek. Úgy ültek a vacsoraasztalhoz, hogy a gazdaszornynak ne kelljen felállnia az asztaltól. Az ünnepi asztalhoz ünnepi ruhába ültek. A vacsora az első csillag feljöttével kezdődött. Az apa megrázta a csengőt, belépett a szobába. Közösen elmondták a Miatyánkot, és jó egészséget kívántak egymásnak. A felnőttek házipálinkával, a gyermekek limonádéval koccintottak a vacsora tálalása előtt. Ez után ostyát kapott mindenki. Az étkek a felekezeti hovatartozást tükrözték, de azt is, hogy a kolonisták melyik vidékről érkeztek. Az ünnepi étkezés régebbi változata alapján ezen a napon a morvaországi kolonisták hüvelyesekből (*bab*, *lencse*) készült levest fogyasztottak, a szegényebbek daralevest, darakását (*gríz*), pirított kifli darabokat mákkal és forró vajjal leöntve, amit szárított gyümölcsből készült főtt gyümölcszel kínáltak. Néhol derelyét is fogyasztottak (*pjeri*), melyet gombás töltelékkel töltöttek, és hajdinából készült kásával kínáltak (*chudacska*). A hagyományos ételekhez tartozott a karácsonyi *kuba*, ami szárított gombából és darából készült. A 20. század 20-as éveitől kezdve a karácsonyi vacsora halfejekből készült levesből állt, melyet májgombóccal fogyasztottak, majd rántott halat majonézes krump-lisalátával kínáltak. A desszert pedig a kelt tésztából készült morva kalács, mazsolával töltött fonottkalács, diós rétes volt.

Az est folyamán minden ételből egy darabot egy tányérba szedtek, amit később a tyúkoknak és a sertéseknek dobtak. Ha a sertés az év folyamán valamikor beteg volt, akkor a karácsonyi asztalról elvettek egy gerezd fokhagymát, szétnyomták és a beteg állatnak adták. Néhány helyen a gazdák még a vacsora előtt fokhagymapéppel megkent kenyeret adtak minden állatnak, hogy azok egészségesek legyenek egész évben.

17. sz. kép

Az egyik kulináris érdekesség a *valaszko*, kör alakú kalács, 30 cm átmérőjű. Kelt tésztából készül, a töltelék mindig édes. (mák, túró, szilvalekvár, körte) Egy kalácsra csak egyféle feltétet raknak.

A szenteste folyamán jóslás is volt például, ha a félbe vágott alma magháza körül csillag jelent meg, az egészséget, ha kukacos volt az alma, akkor az betegséget jelentett. A vacsora után a szülők megmutatták a feldíszített fenyőfát, és „jöhetett a Kisjézus”. Ajándékosztás következett. Általában ruházatot és könyveket kaptak a gyerekek. A katolikusok aztán éjféli misére mentek.

Napjainkban a cseh kulturális egyletek rendszeresen alkotóműhelyeket szerveznek a fiatalabb nemzedéknek, azzal a céllal, hogy megismertessék velük a régi cseh karácsonyok hangulatát. Pozsonyban /Bratislava a cseh egylet minden évben karácsonyi koncertet szervez, amit a legfontosabb kulturális eseményként jegyeznek.

Farsang

A tavaszi ünnepkör legjelentősebb eseménye a farsang, a *húshagyás* (maszopuszt). Mind a városi, mind a vidéki kisebbségeknél álarcosbálok voltak, amit a Sokol Testnevelési Egylet tagjai szerveztek, és a tűzoltók által szervezett mulatságok vidították fel a lakosokat. Ma ezeket a hagyományokat a Morvaország Szép Föld PT tagjai szervezik.

19. sz. kép *Kislány népviseletben*

Sem a cseh, sem a morva eredeti népviselet nem maradt fenn. Mivel a csehek inkább a városokban telepedtek le, ez a tény a népviseleten is nyomot hagyott, vagyis inkább a városi kispolgári viselet elemei figyelhetők meg. Vannak családok, ahol még a mai napig őrzik az eredeti népviseletet, mint emléket az eredeti hazára.

18. sz. kép *Folkloristák, akik a Morvaország Szép Föld PT-ben dolgoznak (a képen a Hořazanka fúvószenekar tagjai, a Důbravčec Gyermekek Néptáncgyűttes). Hagyományos farsang Plevník- Drienovében.*

Húsvét. Húsvéthétfőn a fiúk és az ifjú legények meglocsolták és megvesszőzték a lányokat.

A cseh és a morva nemzeti kisebbség tagjai a történelmi eseményekről és személyiségekről is megemlékeznek. A múltban rendszeresen megemlékeztek Husz János máglyatűz haláláról, amelyen a szlovák evangélikus felekezet tagjai is részt vettek. Néhány egyesület Szent Václav, a csehek patrónájáról is megemlékezik. Fontos eseménynek tartják, és kulturális programokat szerveznek Csehszlovákia megalakulásának évfordulóján.

20. sz. kép *Kis Prága, Zsolna egyik negyede*

Abban az időben, amikor a 20. század első felében a csehek Szlovákiába jöttek, lakáshiány volt. A hivatalnokok a saját hivatalukban laktak, a vasutasok a vagonokban. A kiutat az építkezési vállalatok által épített négylakásos bérházak jelentették. Ebben az időben, a 20. század 20-as éveiben lakónegyedek épültek, tipizált négylakásos házakkal. Kassán és Zsolnán a mai napig őrzik még a nevüket is a lakónegyedek: Kis Prága.

IRODALOM

BOTÍK, J. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

ČAPEK, K. O slově robot. In *Lidové noviny*, 24. 12. 1933, s. 12.

ZELINOVÁ, H. (ed.) *Česi na Slovensku*. Martin, 2000.

Kosmova Kronika česká. Z latinčiny preložili Karel Hrdina a Marie Bláhová. Úryvok z II. kapitoly.

VACULÍK, J. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha, 2009.

Internetové zdroje:

www.ludovakultura.sk

www.narodnostnemensiny.gov.sk/ceska-narodnostna-mensina/

www.narodnostnemensiny.gov.sk/moravska-narodnostna-mensina/

INTERNETES FORRÁSOK:

1. sz. kép *Božena Němcová*

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/Bozena_Nemcova.jpg

2. sz. kép *Tomás Garrique Masaryk*

szerző: Charles Sarolea

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thomas_G_Masaryk.jpg

3. sz. kép *Kolonisták a kolóniából, (ma falu) Sárrét/Blahová. A 20. század 30-as évei.*

Zbierkový fond SNM v Martine – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku; ismeretlen szerző

4. sz. kép *A csehek ősatyja a Říp hegyen*

Szerző: Josef Mathauser

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josef_Mathauser_Praotec_%C4%8Cech_na_ho%C5%99e_%C5%98%C3%ADp.jpg

5. sz. kép *Masaryk villája Túrócbesztercén*

[http://www.antikkam.sk/2012-02%20\(II\)/scan0107.jpg](http://www.antikkam.sk/2012-02%20(II)/scan0107.jpg)

6. sz. kép *Kistapolcsányi kastély*

Szerző: Samu Borovszky; <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kistapolcs%C3%A1ny.jpg>

7. sz. kép *Jaroslav Seifert*

Fotó: Hana Hamplová;

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jaroslav_Seifert_1981_foto_Hana_Hamplov%C3%A1.jpg

8. sz. kép *Karel Plicka*

Slovenské národné múzeum v Martine. Fotó: Zdeněk Menec

9. sz. kép *A Sokol Testnevelési Egylet nőtagjai*

Zbierkový fond SNM v Martine – Múzeum kultúry Čechov na Slovensku; ismeretlen szerző

10. sz. kép *A Szlovák-Cseh Klub Szlovákiában.*

Fotó: Helena Miškufová

11. sz. kép *Otakar Štáfl, festőművész a feleségével*

Zbierkový fond Podtatranského múzea v Poprade; ismeretlen szerző

12. sz. kép *Mužáci Moravia férfi énekkar a Morvaország, te gyönyörű föld elnevezésű fesztiválon.*

Morava krásna zem, o. z.

13. sz. kép *A Kassai Cseh Egylet Női Karának fellépése*

Český spolok v Košiciach.

14. sz. kép *R.U.R. színjáték*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Capek_RUR.jpg; ismeretlen szerző

15. sz. kép *Menyasszony népviseletben*

Fotó: Vladimír Židlický; Lidové kroje na Hodonínsku. Túrócszentmárton, 1979.

16. sz. kép *Káposzta-knédli-sertéssült*

<https://www.tescorecepty.cz/recepty/detail/3180-vepro-knedlo-zelo>

17. sz. kép *Az egyik kulináris érdekesség, a valaszko*

Morava krásna zem, o. z.

18. sz. kép *Folkloristák, akik a Morvaország Szép Föld PT-ben dolgoznak*

Fotó: Lubomír Klůčik; Morava krásna zem, o. z.

19. sz. kép *Kislány népviseletben*

Fotó: Jakub Langhammer; České lidové kroje. 1994

20. sz. kép *Kis Prága, Zsolna egyik negyede*

zilina-gallery.sk/picture.php?/17583/category/1240

HORVÁT NEMZETI KISEBBSÉG

HRVATSKA NACIONALNA MANJINA

Neves személyiségek arcképcsarnoka

1. sz. kép **Bohuslav Šulek**
(1816 – 1895)

Természettudós, nyelvész és publicista, egyike a Cseh-Szláv Társaság megalapítóinak. Miután elment Horvátországba, aktívan bekapcsolódott a kulturális és politikai életbe.

2. sz. kép **Gabriel Kolinovič Šenkvič**
(1698 – 1770)

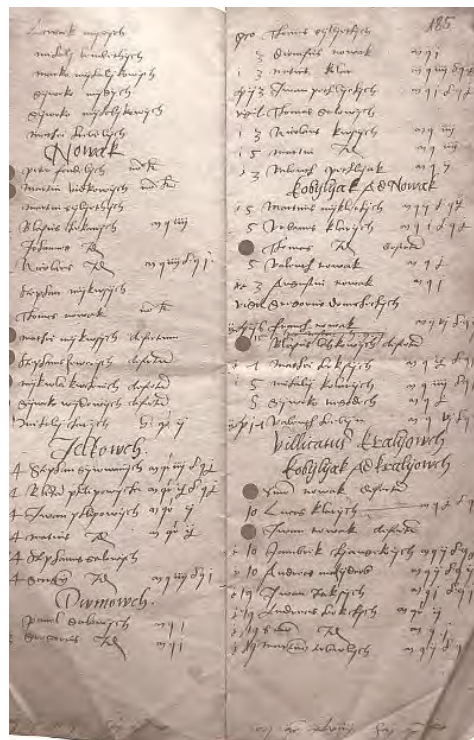
Történész, pozsonyi táblabíró. Művei a történelmi Magyarországról szólnak, ismertek a II. Rákóczi Ferencről szóló feljegyzései, valamint a hétéves háborúról is értekeznek. Munkáinak nagy része kéziratban maradt fenn, melyeket a végrendeletében a bencéseknek ajánlott fel. II. József felozlatta a rendet, a kéziratok Pestre kerültek. Miután újra működni kezdett a bencés rend, az iratok ismét visszakérültek a hozzájuk.

A mai Horvátország területe a korabeli lakossággal együtt a Római Birodalom Pannónia provinciájához tartozott i. e. a 2 századtól. A horvátoknak szláv gyökereik vannak, pontosabban a déli szlávokhoz tartoznak. A Balkán-félszigetre valószínűleg a népvándorlás idején érkeztek, amikor a többi szláv törzssel együtt kelet felől vándorolva értek erre a területre. A horvátok Dél-Európába történő vándorlása két hullámban valósult meg a 6. és a 7. században. Az első hullámban a lengyel Visztula és az ukrán Dnyeper folyók partjairól vándoroltak, majd elfoglalták Szlavóniát. A második hullámmal Lengyelország déli részéről érkeztek a *fehér horvátok* és elfoglalták az Adriát és Dalmáciát. Ezeknek a kis csoportoknak sikerült a déli szlávokat egyesíteni. A horvátok elődei az új földön (mai Horvátország területe) összekeveredtek a kelta és illír őslakosokkal, akik a partvidéken voltak letelepedve. Az új kapcsolatoknak köszönhetően gyorsan elsajátították a tengeri hajózást, amit később katonai flották építésére és kereskedelemre használtak. Érdekes, hogy a horvát néppel csak a 9. században találkozunk először.

A történelmi Magyarország ideje alatt már a 13. századtól kölcsönös kapcsolat alakult ki a horvátok és a szlovákok között. A horvát nemességnek a mai Szlovákia területén is voltak birtokai (például Filo bánnak Nagybiccsén/Bytča). A horvát nemesség Liptó/Liptovská és Túróc/Turčianska megyékben töltötte be a főispánságot.

A mai horvát kisebbség létrejött a 16. századi kolonizációval függ össze. A horvát lakosokat a magyar és a horvát nemesség telepítette be azokra a területekre, ahol a török pusztított, és emiatt a falvak elnéptelenedtek. A kolonisták nagy része földműves és kismemes volt. A mai Szlovákia területére időrendi sorrendben három hullámban érkeztek a horvátok. Az első hullámban az elnéptelenedett régiókba telepedtek, így Erdőhátra/Záhorie, Pozsony/Bratislava környékére a Kárpátok/Karpaty gyűrűjén egészen Póstyénig/Piešťany. A második hullámban Szomolány /Smolenice és Jókó/Dobrá Voda uradalmi birtokokain telepedtek le, de leginkább Vöröskőn/Červený Kameň és Szentgyörgy-Bazin/Svätý Jur-Pezinok uradalmi birtokain. Az utolsó hullám már csak lezárta az előző kettőt, és 1573-ban be is fejeződik, amikor II. Maximilián császár titkos rendelettel megtiltotta a horvátok betelepítését.

A horvát kolonisták újra életre keltették a spanyol zsoldosok által tönkretett és kiirtott falvakat. A hazai népesség nyelvi hasonlóságának következtében gyorsan asszimilálódtak. Néhány önálló települést is létrehoztak, aminek következtében a környező településen kizárólag csak horvát lakosság élt abban az időben, például Kis Senkóc/Malé Šenkvice, Nagy Senkóc/Velké Šenkvice, Horvátjársfalva/Jarovce.

3. sz. kép A Zágrábi Állami Levéltár egyházi tizedfizetésének az összeírása, amelyben az összeíró megjegyzi, hogy az adózó nem él, elmenekült, elköltözött, a falut felgyújtották.

Az eredeti források, amelyek arról szóltak, hogy mikor érkeztek a mai Szlovákia területére a horvátok, sajnos nem maradtak fenn. Közvetve azonban tudomást szerzünk a horvátok ittlétéről, például az 1553-as portaösszeírásból. Az adatokból kiderül az is, hogy mennyi az új betelepült (horvát).

4. sz. kép Portaösszeírása 1553-ból

Kiváltképp értékesek a földtulajdoni összeírások, (könyvek amelyek az alattvalók birtokait jegyzik), amelyek arról a vidékről származnak, ahol a horvátok telepedtek le. Például a vöröskői vár uradalmi birtokösszeírásából nem csak a horvátok száma derül ki, hanem a kolonizációs szabadságjogaik is (az uradalmi birtokon a robot alól való felmentés), de a horvátok jellemvonásairól is megtudunk egyet s más: „...nagyon önfejűek és nem szívesen maradnak sokáig egy helyen...”

■ Érdekesség

A horvátok adták a világnak a nyakkendő

A nyakkendő története a harmincéves háborúig nyúlik vissza (1618–1648), amikor Párizsba érkeztek a horvát szakasz katonái, hogy támogassák XIII. Lajos, francia királyt. Nyakukra a hagyományos piros kendőt kötötték, ami felkeltette a francia nemesség figyelmét, és később a francia katonai egyenruha részévé vált. Lassan az a la Croate (mint a horvátok) jött létre a la cravatte, ami a mai napig a nyakkendő kifejezést jelenti, a szláv nyelvekben mindenképp. 1661-ben XIV. Lajos hivatalosan meghatározta a francia cravatie szerepét a királyi udvarban, akinek az volt a feladata, hogy segítsen a királynak helyesen megkötni a nyakkendőjét. 1667-ben egy különleges osztag is létrejött, ami a Royal Cravates nevet viselte.

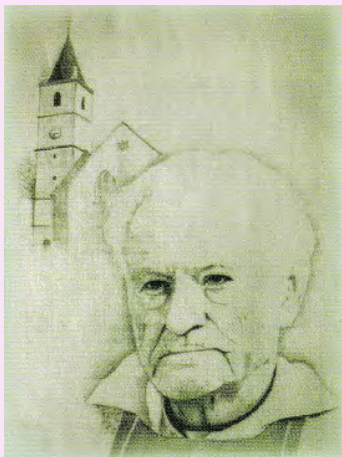

5. sz. kép A horvát nyakkendő

■ Szótárba

portaösszeírás – a porta szóból van levezetve (kapu) a feudalizmusban használatos adóegység. A porta nagysága változó volt. A gazdaudvar jelentette, ahol több család is lakott, és a portán, a kapun keresztül tudott bemenni egy megrakott szekér.

bán – Horvátország regionális fejedelme; a kifejezés már a 9. századtól, a horvát királyság idejéből ismert, és a királyi család legmagasabb képviselőire vonatkozott, akik a királyság különböző pontjain éltek. Később a Magyar Királyság idején a bán a király helytartója volt.

6. sz. kép **Ferdinand Takáč**
(1920 – 2013)

Katolikus pap, író, műfordító, politikai fogoly. A szülőföldjéről származó német fogságba esettek kiszabadításán fáradozott, amiért a Gestapo 1945-ben Pozsonyban börtönbe zárta. A koncentrációs tábor a háború befejezése miatt megúsza. A vallási tevékenysége miatt ismét elítélték és bezárták. Kiszabadulása után felvonó karbantartóként dolgozott, később egy katolikus lap szerkesztője lett. A terjedelmes horvát–szlovák szótár szerzője.

7. sz. kép **Viliam Pokorný**
(1929 – 2016)

Újságíró, író, költő, zeneszerző, a dévényújfalusi/ Devínska Nová Ves Horvát Kulturális Egylet elnöke volt hosszú ideig. Történelmi könyvek, versek, dalok szerzője.

A horvátok a mai Szlovákia területén leginkább Pozsonyban és környékén telepedtek le: Dunacsúnon/Čunovo, Horvátjářfalun/Jarovce, Dobrókán/Dúbravka, Bélamácsón/Lamač, Dévényújfalun/Devínska Nová Ves, Stomfán/Stupava, Horvátgurabon/Chorvátsky Grob, Senkőcön/Šenkvice stb.

Jelenleg a mintegy 80 horvátok által kolonizált település közül mindössze négy helyen maradt fenn az archaikus horvát nyelvjárás és a horvát etnikai tudat. Ezek a következő helyek: Horvátgurab/Chorvátsky Grob, Dévényújfalun/Devínska Nová Ves, Dunacsún/Čunovo és Horvátjářfalun/Jarovce. Nyelvjárás tekintetében két változatot használnak. A kajkavi nyelvjárás csak Horvátgurabon/Chorvátsky Grob maradt fenn. Dévényújfalun/Devínska Nová Ves a csakavi nyelvjárás változatát használják, Dunacsúnon/Čunovo és Horvátjářfalun/Jarovce a kodifikált burgenlandi csakavstina használatos. Horvátul a családokban és a szomszédokkal kommunikálnak, és főleg a régi telepesek. Horvátgurabon és Dévényújfaluban/Devínska Nová Ves a 18. század második felében megszűnt a horvát nyelv használata az iskolában és a templomban is, de Dunacsúnon/Čunovo és Horvátjářfalun/Jarovce mind a mai napig horvátul miséznek. Horvát nyelven legtovább Dunacsúnon (1920) és Horvátjářfalun (1847) tanítottak az iskolákban. Az archaikus nyelvet használók köre kihaló félben van. Az új nemzedéknek csak a töredéke tanulja meg és használja az archaikus horvát nyelvet. Az asszimiláció felgyorsulásáért a fővároshoz tartozó négy település földrajzi fekvése is felelős. Az egyes városrészek, de Horvátgurab is soha nem látott építkezési fejlődésnek van kitéve. Az új lakásokba költözött lakosság pedig magasan felülírja a telepes horvátok számarányát.

Kulturális szempontból a *Szlovákiai Horvátok Szervezetének* égisze alatt működnek a falvakban a kulturális egyletek. A szervezet célja a horvát kultúra értékméltatása, fejlesztése, a többségi nemzetnek és a kisebbségeknek bemutatni a horvát kultúrát, a horvát nyelv megmentése, a szokások és hagyományok éltetése, ápolása. Évente megrendezésre kerülnek olyan kulturális események, mint a *Horvát Kultúra Napjai*, *A horvát kultúra fesztiválja*, *Dobro došli fesztivál*. A szervezet újságot is kiad, *Hrvatska rosa* (Horvát harmat), ami köznyelven és archaikus nyelvjárásban is ismerteti a Szlovákiában és Horvátországban történekről az olvasókat.

8. sz. kép *A horvát kultúra fesztiválja*

A horvát nemzeti identitástudat elmélyítését a néptáncgyüttesek és színtársulatok tevékenysége is mélyíti. Színpadra vitt feldolgozásaikban a hagyományos népi táncokat táncolják, és megszólal a tamburán játszott régi regionális népzene is.

9, 10. sz. képek
Grbarčieta – horvát gyermek néptáncgyüttes. Neve a Dévénýújfalu horvát megnevezéséből származik.

11, 12. sz. képek
*Szlovák Nemzeti Múzeum
A Horvát Kultúra Múzeuma
Szlovákiában*

Dévénýújfaluban a hónap utolsó hetében csütörtökön szervezik meg a horvátok csütörtöki klubestjét, ami tematikusan mutatja be a horvátok életét a faluban.

A Szlovák Nemzeti Múzeum mellett működik a *Horvát Kultúra Múzeuma Szlovákiában*. Az állandó kiállítás keretén belül mutatja be a horvát nemzeti kisebbség kultúrájának néhány fontos szegmensét. A horvátok letelepedésére, nyelvük bemutatására, népi építészetükre, népművészetükre és a családi hagyományokra fókuszálnak.

■ Szótárba

13. sz. kép **Tamburica** – balkán pengető hangszer, a mandolínhoz hasonló

■ Érdekesség

A magyar arisztokrácia képviselői Pozsony és környékének jelentős személyiségei voltak, mint például Grassalkovics Antal, koronaőr, akinek a palotája ma a köztársasági elnök székhelye.

Kajkavi nyelvjárás

a csakvi és stokavi nyelvjárásokkal egyetemben a horvát nyelv három legfontosabb nyelvjárását képezi. A megnevezés a kérdőnévmásokból ered (što, kaj, ča).

Kaj si delal? Mit csináltál?

Kaj na mene glediš? Miért nézel rám?

15. sz. kép *Horvát lakodalom*

A násznépet elsőként az ún. sztuolník (főpincér) hívta meg a lakodalomba. A házasulandó pár egy héttel az esküvő előtt invitálta a vendégeket. A búcsúének befejezését követően a lánykérés úgy vette kezdetét, hogy erőteljesen ütötték az ajtófélfát, majd szinte betörtettek az ajtón a vőfélyek, a koszorúslányok, hogy ellopják a menyasszonyt. Minél nagyobb volt kint a dörgedelem, annál nagyobb volt bent az ellenállás. Végül a házbéliek ajtót nyitottak, többször ajánlottak fel egy hamis menyasszonyt. A vőlegény meg fizetés nélkül próbálta volna elrabolni az igazi menyasszonyt. Fizetni a felneveléséért kellett. Amikor a főköztöt tették a fátyol helyett az ifjú asszonynak a fejére, akkor a *Tancanje pod zelen venac* (a zöld koszorústánc) következett.

16. sz. kép *Mákos kalács*

A horvát kulturális fesztiválokon a hagyományos ételekből levesként a tésztás bablevest kínálják (*fržuinova polifka s rezancami*), majd krumpilis, káposztás, darás vagy almás rétest szolgálnak fel (*táška erteffjinova, zjeljova, griezuova, jabukova*), a kalácsok közül mákosat vagy diósat készítenek (*makovnik, orehovnik*), siskát (*šišky*), fánkot (*božimilosci*), mákos és diós golyócskákat (*gulje mákove, orihove*).

A mai horvát nemzeti kisebbség tagjai az eredeti horvát kolonisták tizenhatodik generációja. Az elérhető forrásokból egyértelműen kiderül, hogy az őshazával nem tartottak semmiféle intézményesített kapcsolatot, így a nyelvek hasonlósága miatt aránylag gyorsan beindult az asszimiláció, már az első generációnál is. Ma nagyon nehezen tudjuk megkülönböztetni a horvát és a szlovák néphagyományokat. A specifikumokat az óhaza és az újhaza természeti adottságaiból fakadó különbségek (borászat, gyümölcs-termesztés, a haszonállatok legelői, a konda legeltetése az erdőben stb). Ezek aztán a hagyományokban is tükröződtek.

Luca napja (Lucija, december 13.)

Luca napján a lányok fehérbe öltöztek, vagy fehér lepedőt terítettek magukra, arcukat liszttel kenték be, egyik kezükben égő gyertya, a másikban pedig fehér lúdtoll volt. Így jártak házról házra, a lúdtollal lesöpörték a falakat, kisöpörték a sarkakat, hogy minden gonosz erő eltűnjön a házból. Ez a nap a személyes életre vonatkozó jóslás ideje is volt. Ismert volt a vízbe öntött ólom, vagy az a típusú jóslás, ami segít megjósolni a leendő férj nevét. A lányok 13 darab papírra tizenhárom férfinévet írtak, majd minden este egy papírfecnit elégettek. Ezt Luca napján kezdték, és az utolsó darab papírfecni szentestére jutott, ami elárulta a férj nevét.

Karácsony

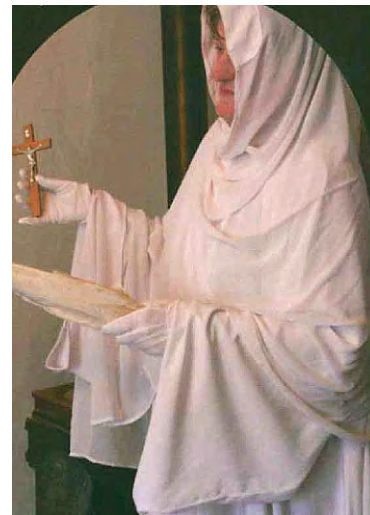
Horvát specifikum a szenteste megnevezése: Bádňak (Badnjak) Azt fejezi ki, hogy egyetlen farönk melegítette be a szobát a szentestén. Régi szokás volt az is, hogy szentestére szalmát terítettek a szoba padlójára, a legtöbbit az asztal alá, ahol a szentesti vacsorát felszolgálták. A vacsora után mindannyian a sarokba húzódtak, és ott ültek a szalmán mindaddig, amíg nem indultak el az éjféle misére. Néha a szalmán még aludtak is, hogy a tyúkok jobban tojjanak. A szalma Jézus születését szimbolizálta, aki szintén szalmán született. A szalma a jó termés záloga is volt. Karácsonykor kandírozott, szárított gyümölcsöt főztek (szilvát, almaszirmokat, szárított körtét, melyet fahéjjal és szegfűszeggel ízesítettek), kör alakú kalácsot sütöttek (vrtanj), amit aztán az inas kapott az egész éves szolgálatért bérbe a csizmával és az öltözékekkel együtt.

Aprószentek (Mládatká)

Az aprószentek (Nekriva dičica, december 28.) a keresztény hagyomány szerint azokra a kisgyermekre emlékeznek, akiket Herodes meggyilkoltatott abban a reményben, hogy Jézus is köztük lesz. Dévény-újfaluban/Devínska Nová Ves és másutt is az Erdőháton/Záhorie megmaradt a karácsonyi vesszőzés (virgácsolás). A kisfiúk a keresztstzüleiket és nagynénjeiket vesszőzték meg.

17. sz. kép *Karácsonyi szoba*

18. sz. kép *Luca*

Újév (Nova godina)

Újév reggelétől a fiúk házról házra jártak, egészséget, sikert és bőséget kívántak a ház lakóinak.

19. sz. kép Három királyok

Az évközi ünnepeket is megtartották, mint a farsang, a farsangot, a hamvazószerdát vagy a húsvét hetét.

Hamvazószerda (čista srieda) napjával véget ér a farsang, és kezdetét veszi a böjti időszak. Ezen a napon a pap keresztet rajzol a hívők homlokára. A böjti időszak alatt egyszerű viseletet hordtak, amely inkább a gyászra emlékeztetett.

Húsvét

Zöldcsütörtöktől kezdődően fehér szombatig, amikor nem szóltak a harangok, akkor például Horvátjárfaluban a kerepülők űzték a gonosz erőket (hráštjanje). Fehér szombaton Júdást égették, ami azt jelentette, hogy a falu temetőjében található korhadt fakereszteket összeszedték, majd a száraz gallyakkal és koszorúkkal együtt elégették. Húsvét vasárnapján kosarakba rakott étellel mentek a templomba, ahol ételszentelés volt. A pap megszentelte a sonkát, a kolbászt, a tojást, a bárányhúst.

Mindenszentek napja

Mindenszentek napján (Sih sviatih, november 1.) a gyerekek áldást mondtak a házakban, amiért kalácsot kaptak.

20. sz. kép Szent Kozma és Szent Damián
– oltárkép 1723-ból

A horvát öntudat elmélyítéséért nagy szolgálatot tettek a búcsújárások. Minden évben tartottak búcsújárást a dobrókai (Dúbravka) templomban Szent Kozma és Szent Damján emléknepjén. A búcsújárás szeptember 27-re esett, amire nem csak a pozsonyi és a környékbeli horvátok jártak el, hanem a közeli magyarországi és osztrák településeken élő horvátok is idelátogattak. Ez a búcsújárás a II. világháború kitöréséig tartott. A dobrókai templom a szlovákiai horvátok afféle szellemi fellekvára volt.

21. sz. kép Dévényújfalusi
népviselet

Mind a négy helyen (Horvátgurab-/Chorvátsky Grob, Horvátjárfalu/jarovce, Dunacsún/Čunovo és Dévényújfalú/Devínska Nová ves) különböznek a népviseletek. A horvátgurabi/Chorvátsky Grobnői viselet jellegzetessége a legyezős főkötő (csepsz), a férfi viseletre

Horvátjárfaluban/Jarovce jellemző, hogy a fekete posztóból készült kabátot piros szalaggal díszítették.

22. sz. kép Hagyományos lak-
hely

A jellegzetes horvát népi építészetről nem maradtak fenn adatok. A horvát kolonisták olyan házakat építettek, amilyenek az adott régióban voltak jellemzőek. Kezdetben fából, ácsolt gerendából készült házakat építettek, később agyagból építkeztek, kivételesen kőből. A tetőt szalmával fedték. A parasztházakban a bejárat az udvarból egyenesen a konyhába nyílt, innen a tisztaszobába lehetett jutni, hátul volt a kamra, majd az istállók és a pajta.

IRODALOM

BOTÍK, J. *Chorvátska národnosť na Slovensku: História, onomastika, národopis*. Bratislava, 1999. 180 s.

BOTÍK, J. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

BOTÍK, J. *Slovenskí Chorváti*. Bratislava, 2001. 231 s.

KLÁČKA, J. *Zlatá kniha prameňov k dejinám Devínskej Novej Vsi*. Devínska Nová Ves, 2011.

KRPAN, S. *Od Karaša do Biferna*. Zagreb, 1988.

KUČERA, M. *Slováci a Chorváti*. Bratislava, 2013.

KUČEROVÁ, K. *Hrvati u Strednjoj Europi*. Zagreb, 1998.

MACAN, T. *Povijest Hrvatskoga naroda*. Zagreb, 1994.

Internetes források:

www.ludovakultura.sk

www.narodnostnemensiny.gov.sk/chorvatska-narodnostna-mensina/

AZ ILLUSZTRÁCIÓ JEGYZÉKE

1. sz. kép *Bohulsav Šulek*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bogoslav_%C5%A1ulek.gif
<http://www.matica.hr/www/wwwizd2.nsf/AllWebDocs/JezikoslovneRaspra-veIClanci>;
ismeretlen szerző, cca. 1860

2. sz. kép *Gabriel Kolinovič*

BOTÍK, J. *Slovenskí Chorváti*. Bratislava, 2001, 60. o.

3. sz. kép *Tizedfizetés összeírása*

Archív záhrebskej kapituly, Zagreb, Kapitol/ A zágrábi archívumból

4. sz. kép *Porták összeírása 1553-ból*

Állami Levéltár, Pozsony, Bratislava.

5. sz. kép *A horvát nyakkendő*

Szerző: Roberta F.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kratav_pukovnja_Tr_g_sv_Mar-ka_2_18102012_roberta_f.jpg

6. sz. kép *Ferdinand Takáč*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

7. sz. kép *Viliam Pokorný*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

8. sz. kép *A horvát kultúra fesztiválja*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

9., 10. sz. kép *Grbarčieta – horvát gyermek néptáncgyűttes. Neve a Dévényújfalu horvát megnevezéséből származik.*

11., 12. sz. kép *Szlovák Nemzeti Múzeum. A Horvát Kultúra Múzeuma Szlovákiában*

<http://www.snm.sk/?muzeum-kultury-chorvatov-na-slovensku-uvodna-stranka>

13. sz. kép *Tambura*

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tambura.jpg>

14. sz. kép *Grassalkovics palota*

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grassalkovich_Palace_\(2\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Grassalkovich_Palace_(2).jpg)

15. sz. kép *Horvát lakodalom*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

16. sz. kép *Mákos kalács*

<https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/poppy-seed-roll-on-wooden-surface-127690952>

17. sz. kép *Karácsonyi szoba*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

18. sz. kép *Luca*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

19. sz. kép *Háromkirályok*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

20. sz. kép *Kozma és Damián –oltárkép 1723-ból*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

21. sz. kép *Dévényújfalusi népviselet*

<http://www.grbarcieta.sk>

22. sz. kép *Hagyományos lakhely*

Fotó: Jozefína Daničová (a szerző archívumából)

MAGYAR NEMZETI KISEBBSÉG

MAGYAR NEMZETI KISEBBSÉG

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1.sz. kép **Szent István király**
(969–1038)

A magyarok fejedelme és a történelmi Magyarország első királya. 1083-ban a katolikus egyház szentté avatta. Szent István király érdeme egy erős keresztény állam kiépítése. A magyarok első királyként és államalapítóként tisztelik őt. A képen a Hősök terén található Szent István szobor.

2. sz. kép **II. Rákóczi Ferenc**
(1676 – 1735)

Erdélyi fejedelem és a Habsburg-ellenes szabadságharc vezetője 1703–1711 között. Egy kis községben, a bodrogi Borsiban/Borša született, és a kassai Szent Erzsébet dóm altemplomában van eltemetve. A dóm egyik falára helyezték el a II. Rákóczi Ferenc emlékéért őrző bronztáblát. Kassán a törökországi Rodóstói ház másolata is megtalálható, ahova a szabadságharc leverése után menekült a fejedelem, valamint a szobrát is megtekinthetjük az udvaron.

A magyarok feltételezett őshazája az Ural-hegység környékén volt (mai Oroszország területén) az Ob és a Káma folyók torkolatánál, ahova még keletebbi vándorlásukról érkeztek. Az ősmagyar törzseknek már ebben az időben, tehát i. e. 900-ban, vagy még előtte a körülöttük élő etnikumoktól eltért a nyelvük, a szokásviláguk és a hagyományaik. Amikor az uráli őshazát elhagyták, először délnek, majd keletnek tartottak és a Don és Dnyeper környékén (a mai Oroszország nyugati fele és Ukrajna keleti része) telepedtek le. A földet Levedi vezér után Levédiának nevezték el. A magyarok ősei később nyugat felé vándoroltak, míg a 9. században a Dnyeszter folyóig értek (mai Ukrajna), Etelközben, ami folyamközt jelent. Innen indultak el 895-ben a Kárpát-medencébe az új hazát elfoglalni.

A honfoglalás után is portyázó hadjáratokat folytattak egész Nyugat-Európában. Abban az időben egész Nyugat-Európát rettegésben tartották. Fenn is maradt egy latin nyelvű imádság: *A sagittis Hungarorum libera nos, Domine!*, vagyis „A magyarok nyilaitól ments meg Uram minket!” A Lech folyó mentén aztán 955-ben gyászos vereséget mért a magyarokra I. Ottó német császár, a vereség után a magyarok felvették a kereszténységet és megalapították a saját államukat, a Magyar Királyságot, amibe egészen 1918-ig a mai Szlovákia területe is beletartozott. Magyarország első királya Szent István volt, aki olyan erős alapokra helyezte az államalapítást, ami ezer esztendeig kitartott.

A Magyar Királyság létezése alatt számos neves személyiség élt a Felvidéken. A híres magyar költő, Balassi Bálint Zólyom/Zvolen várában született és Hybén van eltemetve. Nagyszombatban élt és dolgozott Pázmány Péter érsek, aki egyetemet alapított Nagyszombatban (az ELTE őse). A magyar történelem neves személyisége II. Rákóczi Ferenc is, a híres erdélyi fejedelem és a Habsburg-ellenes szabadságharc vezére (1703–1711 között). Borsiban/Borša született a Bodrogi közben és Kassán/Košice a Szent Erzsébet dómban helyezték örök nyugalomra.

A Trianoni szerződés következtében (1920) a Magyar Királyságot az ún. utódállamok közt feldarabolták. Az egyik utódállam Csehszlovákia volt, amihez a mai Szlovákia egészét és Kárpátalját is hozzácsatolták. Akkor Szlovákiában 900 ezer magyar élt. A bécsi döntés értelmében 1938-ban Csehszlovákiának vissza kellett adni az elcsatolt területeket, azaz Szlovákia déli részét és Kárpátalját Magyarországnak, ahol jobbra magyarul beszéltek az emberek.

A második világháború befejezése után (1945–1948) a magyarok üldözött kisebbséggé váltak Szlovákiában. A Beneš-dekrétumok értelmében és a Szlovák Nemzeti Tanács döntése alapján megfosztották jogaiktól, állampolgárságuktól, és kényszer alatt Magyarországra telepítették, vagy Csehszlovákiába hurcolták őket kényszmunkára. A vagyonukat elkobozták, a magyar tannyelvű iskolákat bezárták. Ezzel párhuzamosan folyt a reszlovakizáció, vagyis a szlovák nemzetiségűvé válás. Ezeknek az eseményeknek a következtében a magyarok számaránya jelentősen csökkent.

3. sz. kép *Feszty Árpád körképe* (1856–1914), aki Ógyallán született. A magyarok bejövetele 120 méter hosszú és 15 méter magas körkép. Ma ez a kép az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban tekinthető meg.

Csehszlovákia 1945 után szintiszta nemzetállamot akart létrehozni, ahol nem volt helye a nem szláv nemzeti kisebbségeknek. A terv megvalósításának egyik eszköze volt a csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény, amit 1946. február 27-én írtak alá. A lakosságcsere ideje alatt, ami 1947-ben kezdődött és 1949-ben fejeződött be, 89 ezer magyar ajkú lakosnak kellett elhagyni a hazáját, akiket kényszer alatt Magyarországra telepítettek. Az ő lakhelyeikre telepedtek át azok a szlovákok, aki Magyarországról önkéntesen jöttek (73 ezer).

A magyarok körében nagy becsben tartják azokat az eredetmondákat, amelyek a magyarok őseiről, eredetéről szólnak (például Hunor és Magor). Ugyanúgy jelentős a turulmadárról szóló honfoglaláskori legenda is, ami az Árpád-házi uralkodók születésének a mítosza. Arról szól, hogy Emese fejedelemasszony álmában megjelent a turul, és teherbe ejtette őt. Az ő ágyékából folyó eredt, ami az Árpád-házi uralkodókat jelképezi. Ezeket a legendákat a kereszténység felvétele után tudós papok jegyezték le latin nyelvű krónikákban.

A Pozsonyi csata

907. július 4-én egy nagy csata helyszíne volt Pozsony. Ebben a csatában a magyarok győztek Luitpold bajor herceg csapatai ellen, aki Pannónia elfoglalását tervezte. A győztes csata után megerősítették a Dunántúl védelmét, és az ellenség teljes megsemmisítése után még 120 évig nem lépett ellenség a magyarok földjére.

A Pozsonyi csatáról így ír Aventinus:

„... (a magyarok) sokkal gyorsabbak voltak, mint a mi felfegyverzett csapataink. Amikor azt hittük, hogy menekülnek, akkor ugyanúgy vissza is tértek, ugyanolyan gyorsasággal üldöztek és menekültek. Amikor azt hitted, hogy már győzedelmeskedsz, akkor voltál a legnagyobb veszélyben. A magyarok messziről nyílözönt bocsátottak az ellenségre... Akkora ravaszság volt bennük, olyan gyorsak voltak, és akkora tapasztalattal rendelkeztek, hogy nem tudtuk megítélni, hogy mikor veszélyesebbek, akkor, ha jönnek, vagy ha menekülést színlelnek, vagy ha a sarkadban loholnak, ha harci csöndet színlelnek, vagy ha csatáznak...”

4.sz. kép Pozsonyi csata

Szótárba

Turulmadár. A magyarok totemállata, őse és a törzs vezérítő és védő szelleme. Árpád vezér törzsének totemállata, mitológiai madara (sólomra emlékeztető). A képen a tatár-bányai turulmadár.

5. sz. kép Turulmadár

Érdekesség

1948-ban a mai Szlovákia területén tömegesen átnevezték a településeket, így az eredeti megnevezés helyett a falvak és városok szlovák nevet kaptak (például Bős-Gabčíkovo; Tornalja/Tornafa-Šafárikovo; Nagymegyér/Velký Međer-Čalovo stb). A művi úton átnevezett településnevek nagy része a mai napig használatos.

A csúzi/Dubník későreneszánszi kastélyban (Érsekújvári járás) egyedi panoptikum található. Kerámiából készült életnagyságú szobrokat láthatunk. Olyan neves személyiségeket formáltak meg, akik a mai Szlovákia területén születtek, alkottak. Ilyenek például Eszterházy János, Pázmány Péter, Baross Gábor, Andrássy Gyula, Klapka György, Jókai Mór, Lehár Ferenc.

6. sz. kép Panoptikum

■ Neves személyiségek arcképcsarnó

7. sz. kép **Grendel Lajos**
(1948 – 2018)

Író, publicista, a szlovákiai magyar irodalom jeles képviselője. Több díjat is kapott, többek közt Madách Imre-díjat, József Attila-díjat és Kossuth-díjat.

8. sz. kép **Ghymes**

Híres együttes, 1984-ben alakult Szlovákiában. A magyar, a közép-európai és kelet-európai népzeneből merít. Az együttes alapító tagjai a Szarka fivérek, Gyula és Tamás.

Érdekesség

A magyar népnév eredete. A középkori krónikások szerint a magyar népnév a hét törzs egyikének a megnevezéséből származik, mégpedig a megyer szóból, ahonnan Árpád vezér is származik. Ez a megnevezés a 9. századi arab krónikákban is megtalálható madzsar alakban.

A magyarok a legnépesebb kisebbség Szlovákiában. A magyar nemzeti kisebbség Szlovákia déli részében lakik. A tömbmagyarság *Rimaszombatban/Rimavská Sobota, Dunaszerdahelyen/ Dunajská Streda és Komáromban/ Komárno* él. Néprajzi vonatkozásban az egyes etnikai csoportokba való besorolást elvégezhetjük az alapján is, hogy hol, melyik területen élnek a magyarok, például *palócok, mátyusföldiek, csallóköziek, bodrogköziek* stb.

A szlovákiai magyarok nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy megőrizték kultúrájukat, nyelvüket és történelmüket. A legjelentősebb kulturális események közé sorolhatjuk az országos gyermek báb-és színjátszó fesztivált, a *Duna Menti Tavaszt*, a szlovákiai magyar ifjúság legnagyobb kulturális rendezvényét a *Gombaszögi Nyári Tábor*t, aminek a keretén belül különféle kulturális programokat, koncerteket szerveznek, itt zajlik a nyári szabadegyetem is, ahol aktuális politikai és társadalmi kérdéseket is megvitatnak. A nyári tábor egészen az 1920-as évek kezdetéig nyúlik vissza, abban az időben a csehszlovákiai magyar fiatalok tábora volt.

A magyar szó ünnepéhez sorolhatjuk továbbá a *Tompa Mihály Vers-és Prózmódó Versenyt*, aminek országos jellege van, és a Szép Magyar Beszéd című országos versenyt, amit a szlovákiai magyar tannyelvű iskolák számára rendeznek.

A legjelentősebb kulturális szervezet a *CSEMADOK*, ami 1949-ben alakult a *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete* név alatt. A rövidített változat tulajdonképpen mozaikszó. A *CSEMADOK* fő küldetése a szlovákiai magyarok kulturális fejlesztése.

A *Komáromi Selye János Egyetem mellett működő Fórum Kisebbségkutató Intézet* az egyik legjelentősebb szlovákiai magyar tudományos intézmény, ami történelmi, néprajzi és szociológiai kutatásokkal foglalkozik. Az intézet a *Magyarok Szlovákiában* internetes adatbázist üzemelteti a www.adatbank.sk címszó alatt és a Madari.sk, internetes portált, aminek az a célja, hogy a magyarokról alkotott negatív sztereotípiákat lerombolja, és áthidalja az információk áramlásának hiányát magyarok és szlovákok között. Az oldal véleményformáló szereppel bír, különböző témákat feszeget (történelem, politika, kisebbségi jogok stb), amivel kulturális dialógust kezdeményez, és célja a szlovák-magyar kapcsolatok jobbítása.

9. sz. kép A színházak logói

obr. 9

A Pozsonyi Kifli Polgári Társulás célja Pozsony történelmi és kulturális értékméltatása, a kortárs művészeti és kulturális élet támogatása, a lokálpatriotizmus megerősítése és Pozsony jóhírének emelése.

A szlovákiai magyarok néptáncmozgalmának egyik legjelentősebb szlovákiai magyar műhelye az Ifjú Szivek táncszínház. A művészegyüttes legnagyobb hozadéka a hagyományos kárpát-medencei népzene és néptánc bemutatása, értékméltatása, táncjátékok, előadások formájában otthon és külföldön egyaránt. Műhelymunkájának jelentős részét képezi a szlovákiai magyar népzene és néptánc színpadra való feldolgozása. A hagyományos néptáncfeldolgozások, a népviseletek és a különféle produkciók arra ösztönzik a befogadót, hogy elgondolkozzanak néha bonyolultnak tűnő vagy égető társadalmi problémákról.

Szlovákiában két magyar nyelven játszó színház működik, mégpedig Thália Színház Kassán és a Jócai Színház Komáromban. A szlovákiai magyarok népi hagyományainak bemutatásával a Szóttos Kamara Néptáncegyüttes foglalkozik, aminek célja a népi kultúra értékméltatása különös tekintettel az énekekre és a táncra, és ennek a kincsnek a színpadra állítása.

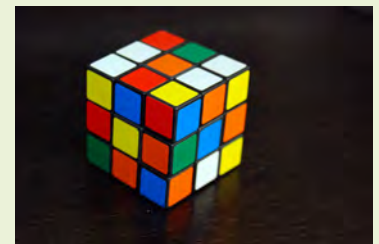
A tárgyi és szellemi kulturális hagyaték megőrzésében jelentős szerepet játszik a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma.

10. sz. kép Ifjú Szivek

11. sz. kép Puli kutya

12. sz. kép Rubik - kocka

Szótárba

Hungarikum – ezzel a kifejezéssel jelölik mindazokat a dolgokat, amelyek kizárólag a magyarokra jellemzőek. A hungarikumok közé sorolunk például néhány állatfajt, növényt, a népművészeti tárgyakat, kultúrát, zenét, nyelvet, irodalmat és a neves magyar személyek alkotásait is. Ismert hungarikum például a puszták kiskirálya, a puli kutya, vagy a Herendi porcelán, a Rubik-kocka és a Matyó hímzés.

Érdekesség

Az FC DAC 1904 dunszerdahelyi labdarúgó-egyesület az egyik legrégebbi focicsapat Szlovákiában. A legjelentősebb eredményeket a 80-as években érte el, 87-ben például a Szlovák labdarúgókupát is megnyerte a Sparta Praha ellen győzött, így a Csehszlovák kupát is elvihette. 1988-ban játszotta egyik legnagyobb meccsét az FC Bayern München csapatával.

13. sz. kép Futbalový klub DAC

Tudtátok, hogy a szaloncukor, főleg a marcipános, vagy a gyümölcszselével töltött, sztiolpapírba és fehér kis papírhüvelybe csomagolt karácsonyi dísz magyar unikum? Eredete a francia csokoládés bonbonokkal hozható párhuzamba, amiket hasonlóképpen csomagoltak és Papillotte-pillangónak neveznek, de a karácsonyfára aggatott csokoládék, édességek így csomagolt nagy részét ma is Magyarországon gyártják.

14. sz. kép **Gulyás**

A magyar konyhának specifikus alapanyai és elkészítési módjai léteznek, melyek a magyar gasztronómiára jellemzőek. A gulyás, a pörkölt, a halászlé, a csípőspaprika, a kolbász és más ételek is évszázadokon keresztül prezentálták a magyar konyhát, és a vidék gasztronómiai gazdagságáról tanúskodtak, amik aztán igazi turisztikai csaléteknek bizonyultak más nemzetek és kultúrák számára.

A szlovákiai magyarok minden évben két jelentős ünnepről emlékeznek meg.

15. sz. kép *Kokárda*

Március 15. 1848. március 15-én Pesten kitört a forradalom, melyet a radikális márciusi ifjak vezettek az országban fennálló félféudális rendszer ellen, ami megnyitotta az utat a magyar szabadságharc előtt. A magyarok évente megemlékeznek erről az egyik legnagyobb nemzeti ünnepjükről, ami a magyar szabadság szimbólumává vált. Ezen a napon Szlovákiában élő magyarok is feltűzik a nemzeti kokárdát, és országszerte megemlékezéseket tartanak, amit általában koszorúzással is egybekötnek (Pozsonyban a Medikus kertben Petőfi Sándor szobránál, Komáromban Klapka György szobránál).

Augusztus 20. Szent István király ünnepe, a legrégebbi magyar keresztény ünnep. Az emléknapon a magyarok az első megkoronázott magyar király szentté avatását és a magyar keresztény ország létrejöttét ünneplik. A képen a Szent Jobb, melyet ma a Szent István bazilikában őriznek Budapesten.

16. sz. kép *Szent Jobb*

A szlovákiai magyarok hagyományai különleges kisebbségi kultúrát képeznek, ami lényegesen eltér mind a magyarországi magyarok, mind a szlovákiai szlovákok hagyományvilágától, mégis nagy hasonlóságot észlelünk mindkét oldalról, de mégsem egyezik egyikkel sem.

Ádvent (Ádvent: karácsony előtti négy hetes időszak) népi drámajátékokkal tarkított időszak ez, amikor bibliai eseményeket játszanak újra, ilyen a betlehemezés, vagy a regölés (a jókivánság értelmezésében).

Regölés az egyik legősibb magyar népszokás. Eredete a pogány időkig nyúlik vissza. Olyan szertartások esetében alkalmazták, amikor az emberek jó termésért és bőségért könyörögtek.

A **betlehemezés** ismert magyar karácsonyi hagyomány. Ez egy karácsonyi drámajáték, ami Jézus Krisztus születését mutatja be. Eredetileg a templomokban vagy a templom előtt játszották. A drámajáték lassan elszakadt az egyházi környezetétől, és a néphagyomány része lett.

17. sz. kép *Betlehemezők*

Karácsony

A karácsonyi ételek közt fontos szerepet töltöttek be a halas ételek. A városokban karácsonykor rántott pontyot készítettek krumplisalátával, karácsonyi borlevest, tortát kínáltak, míg

vidéken halászlét főztek, disznótorost, káposztalevest, töltött káposztát, mákos gubát. Szlovákia területén inkább a mézeskalácsot, míg Magyarországon inkább a bejglit vagy a zserbót (Gerbeaud nevű cukrász után nevezték el a süteményt) teszik az ünnepi asztalra. A hagyományos mákos vagy diós bejgli patkó formájú volt, ma azonban inkább rétes formájúra nyújtják.

Újév Néhány szlovákiai magyar településen a mosdótál vizébe almát tettek, hogy mindenki egészséges legyen. Szilveszterkor és újesztendő napján nem javasoltak pénzt kölcsönözni, sem orvost hívni vagy orvoshoz menni, vagy ágyba feküdni, mert aki így tett, az egész évben betegségekre számíthatott. Újévkor tilos volt mosni, ruhát teregetni, nehogy valaki meghaljon a családban. Szintén tilos volt a szemetet kivinni a házból, nehogy a szeméttel együtt a szerencsét is kidobják.

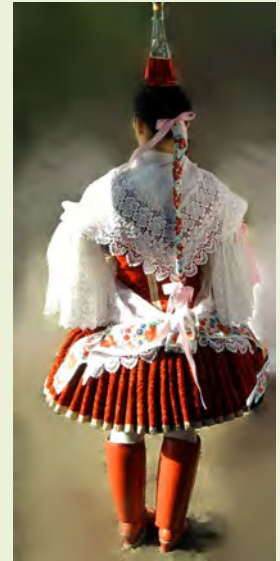
Húsvét Zöldesütörtökön volt az ún. Pilátus-égetés. A templomban végezték a szimbolikus Pilátus verését, amikor az emberek a kezükkel ütötték a templompadokat, vagy a lábukkal dobogtak. Másutt a fiatalok a mise után a legközelebbi domboldalon összeszedték a gallyakat és elégették.

Nagypéntek Nagypénteken a patakhöz mentek mosakodni. A víznek ezen a napon gyógyító ereje volt, ezért ezzel a vízzel megszentelték a házaikat, az istállót és a betegeket. Nagyszombat napján a szentnek vélt helyeket járták körbe, a vacsoraasztalon húsvéti sonka, tojás, kocsonya volt.

Húsvétvasárnap az emberek általában otthon maradtak. Aprólékból készült tyúkhúslevest főztek. Fonott kalácsot sütöttek, túrós lepényt vagy diós-mákos kalácsot. Gömörben húsvéti mulatságot rendeztek. Húsvéthétfőn a csapatokba verődött fiúk a lányos házakat járták, és meglocsolták a lányokat. A húsvéti locsolkodás mindig a faluvég első házában kezdődött. A locsolásért, a versmondásért a lányok húsvéti tojással fizettek. A húsvéti fő ételek a húsvét szimbolikájának és hagyományának megfelelően készültek. Az elmaradhatatlan ételek a sonka, a tojás, a kolbász és a kalács voltak. „Sonka nélkül nincs ünnep.” – állítják a mai napig a magyar családokban. Ez esetben egy speciálisan készített húsvéti sonkáról beszélünk (sódar), amit főtt tojással és tormával kínálnak.

18. sz. kép *Húsvéti locsolkodás*

19. sz. kép *Kurtaszoknya*

A kurtaszoknyás viseletnek specifikus helye van a magyar népviseletben. Ezt a nem jellegzetes népviseletet a Garammente alsó részének hat településén viselték, amit hat kurtaszoknyás falunak neveztek el. Közös népviseleti elem ezekben a falvakban még a piros csizma is. A legenda szerint az esztergomi pasa elrendelte, hogy a nők rövid szoknyát hordjanak, mert így a piacon bámulhatta a szép női lábakat. Az asszonyok azonban átvették, mert a szoknyát ugyan olyan hosszúra vágták, ahogy megparancsolták nekik, de csípő alatt viselték, amit a pruszlikra / mellény / erősített hurkaszerű pofándli tartott.

20. sz. kép *Parasztház*

A hagyományos parasztházak jelentős módon eltérnek a mai házaktól. A parasztháznak három helyisége volt, a házhoz tartozott a tornác és a pitvar is. A ház legfontosabb eleme a kemence volt. Az ágyak, szekrények és más bútorzat a fal mentén volt hosszanti irányban elhelyezve. A székek, a tulipános láda az ágy végében volt. A falakra biblikus motívumok voltak festve.

IRODALOM

BOTÍK, J. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

LISZKA, J. *Národopis Maďarov na Slovensku*. Interethnica 5. Komárno-Dunajská Streda, 2003.

SOBI, E. *Maďarské kroje na bábikách zo Slovenska*. Elektronické vydanie. Dostupné na internete: <http://www.muzeumfolk.szm.com/index.htm>

Internetes források:

www.ludovakultura.sk

www.madari.sk

www.narodnostnemensiny.gov.sk/madarska-narodnostna-mensina/

www.pozsonyikifli.sk; www.bratislavskerozky.sk

Az illusztrációk jegyzéke

1. sz. kép Szent István

forrás: Wikipedia https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Budapest_Heroes_square_Szent_Istv%C3%A1n.jpg

2. sz. kép II. Rákóczi Ferenc

forrás: Wikipedia https://hu.wikipedia.org/wiki/Rodost%C3%B3i_h%C3%A1z#/media/File:Rodo%C5%A1to2.jpg

3. sz. kép A magyarok bejövetele

https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Feszty_vezerek.jpg

4. sz. kép Pozsonyi csata

www.madari.sk

5. sz. kép Turulmadár

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turul_eml%C3%A9km%C5%B1_\(6477._sz%C3%A1m%C3%BA_m%C5%B1eml%C3%A9k\)_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turul_eml%C3%A9km%C5%B1_(6477._sz%C3%A1m%C3%BA_m%C5%B1eml%C3%A9k)_2.jpg)

6. sz. kép Panoptikum

www.madari.sk

7. sz. kép Grendel Lajos

forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Grendel_Lajos#/media/File:Grendel2.jpg

8. sz. kép Ghymes

https://hu.wikipedia.org/wiki/Ghymes#/media/File:Ghymes_Pilisszenti-v%C3%A1n_2016.jpg

9. sz. kép A színházak logói

<http://www.thaliaszinhaz.sk/>; www.jokai.sk

10. sz. kép Ifjú Szivek

www.ifjuszivek.sk

11. sz., 12. sz. kép Puli kutya, Rubik-kocka

https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/kuala-lumpur-malaysia-november-25-2015-343491869?src=k553-ni5d-_Heswy4za8iw-1-0

13. sz. kép FC DAC

www.madari.sk

14. sz. kép Gulyás

szerző: AS Food studio; ID fotografie z fotobanky: 410518471; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/tasty-hungarian-goulash-soup-bograch-closeup-410518471?src=jBIn2yzBEn8qmFM7DTB0uQ-1-0>

15. sz. kép Kokárda

forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kok%C3%A1rda#/media/File:Magyar_kok%C3%A1rda.png

16. sz. kép Szent Jobb

forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Jobb#/media/File:Szent-Jobb-.jpg

17. sz. kép Betlehemezők

www.madari.sk

18. sz. kép Húsvéti locsolkodás

www.madari.sk

19. sz. kép Kurtaszoknyás viselet

www.madari.sk

20. sz. kép Parasztház

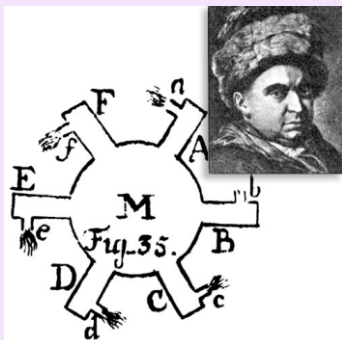
forrás: <http://emlekhelyek.csevadok.sk/emlekhelyek/apatujfalusi-falumuzeum/>

NÉMET NEMZETI KISEBBSÉG

DEUTSCHE NATIONALE MINDERHEIT

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1. sz. kép **Segner János
András (1704 – 1777)**

Fizikus, orvos, csillagász, feltaláló, a turbina ősatya. A jénai, a göttingeni és a halléi egyetemeken működött. Leírta a turbina (Segnerkerék) működési elvét, amit a vízturbináknál, a 20. században pedig a rakétamotoroknál használtak fel. A pozsonyi/Bratislava szülőháza a Mihály utcában található Segner-kúria név alatt.

2. sz. kép **Petzval Jozef
Maximilián (1807 – 1891)**

Fizikus, matematikus, feltaláló. A modern fotooptika megalapítójának tartják. Vetítógépek konstrukcióját tervezte, a lencsés fényképezőgép és a binokuláris távcső feltalálója.

Az első német családok (kolonisták) már a 12. század előtt érkeztek a mai Szlovákia területére. A német telepesek java azonban a tatárjárás után jött, amikor az elnéptelenedett falvakat kellett újra benépesíteni. A földműveseken kívül bányászok, kereskedők, a kisnemesek és néhány értelmiségi is érkezett az első német kolonizációs hullámmal. Az ún. vendégek a német jog alapján telepedtek le, ami jelentős kiváltsággal járt, mint például a földörökösödési jog, a személyes szabadságjog, a saját bíró megválasztása, adó és a robot alól való felmentés joga.

A németek a 12. és a 14. században három területen telepedtek meg: Pozsony/Bratislava és környéke, Hauerland (Közép-Szlovákia részén) és a Szepességen/Spiš, de azt is mondhatjuk, hogy Szlovákia valamennyi városában éltek.

A közép-szlovákiai letelepedésre a vidék gazdag érclelőhelyei vonzották a német telepeseket. Már nagyon régen ismertek az olyan kifejezések, mint: arany Kőrömbánya/Kremnica, ezüst Selmebánya/Banská Štiavnica és a réz Besztercebánya/Banská Bystrica. Ezeknek a városoknak a környékén a németek falvakat alapítottak, és a bányászaton kívül a kevésbé termékeny földnek a megművelésével is foglalkoztak.

A Szepességet/Spiš (Zips) már a 13. századtól betelepítették. A felső Szepességen jött létre az ún. A Szepességi Városok Társulása Lőcse/Levoča (Leutschau) és Késmárk/Kežmarok (Kesmark) központtal. A Gölnic /Hnilec folyó mentén hat bányaváros feküdt (például: Gölnicbánya /Gelnica/Göllnicz/, Szomolnok/Smolník (Schmöllnitz). Kassától/Košice keletre találjuk a német vasmunkások (hámorok) városait, Mecenzéfet/Medzev/ Metzenneifen és Stóoszt/Štós/Stoss.

A 16. és a 17. században vallási okokból érkeztek a német ajkú habánok (hutter testvérek, vagy hutteriták) német földről és Svájból. Nagylévárdon/Velké Leváre egész habán negyed létesült. A habánok híresek voltak a kerámiaművészetükről. A Kis-Kárpátokban a 18. századtól német favágók hoztak létre néhány új lakótelepet, őket „huncokárok” névvel illették.

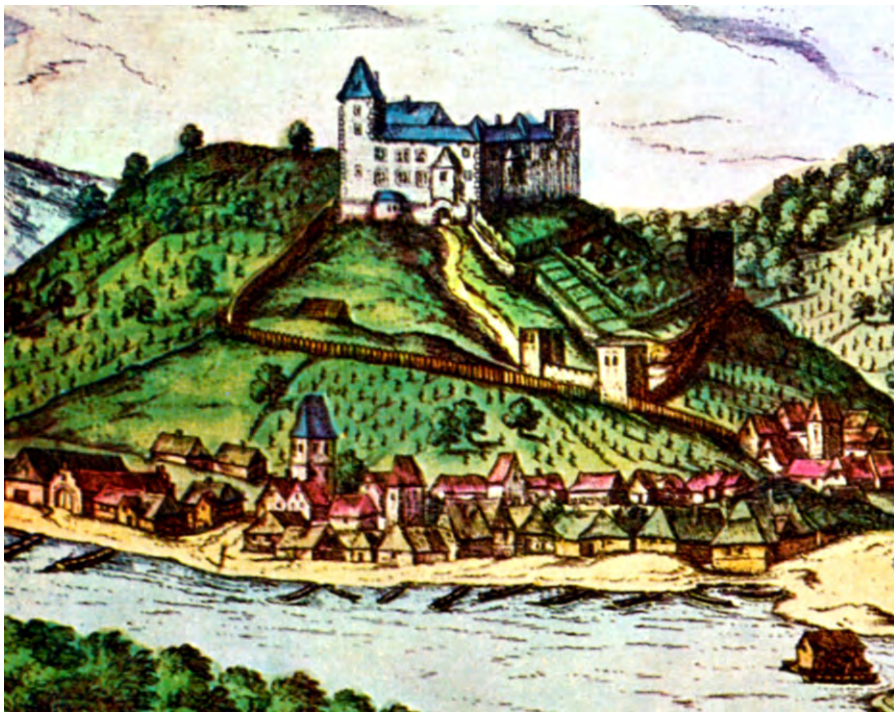
A német betelepítési hullám utolsó fázisában Nyitrától/Nitra északra található Csermenden/Čermany találtak otthont a Hannoverből és Oldenburgból érkező német családok.

3. sz. kép *Német favágók a Kis-Kárpátokban*

A németek Pozsonyba érkezéséről és arról szóló monda, hogy miért lett az első bíró Jákob

Nem sokkal a tatárjárás után, ami 1241-ben volt, az akkori uralkodó, IV. Béla az országba hívott más népeket, hogy az elpusztított és elnéptelenedett vidékeket benépesítse. Néhány csoport, akik Bajorországból jöttek, Pozsonyt célozták meg. Hosszú vándorlás után végre meglátták a távolban Pozsonyt. Azonban a vár és a lovasfogatok mellett ott volt még egy hatalmas akadály, mégpedig a Duna, ami abban az időben még nem volt szabályozva. Úgy folyt, ahogy akart, és itt-ott kisebb elágazások, iszapos, lápos területek még jobban nehezítették az átkelést. Az emberek a parton álltak, és azt várták, hogy mikor lesz sekélyebb a folyó. Míg ott várakoztak, egy próféta jóslatot is mondtak. Aki a leghamarabb átgázol a Dunán, az lesz Pozsony bírója. A vízszint mindeközben csökkent, és Jákob elhatározta, hogy a fogatával átgázol a Dunán. Merész és nehéz kihívás volt, de volt bátorsága, és sikerült átgázolnia a zabolátlan folyón. Így történt, hogy Jákob lett Pozsony első bírója. A Jákob tér/Jakubovo námestie ma is őrzi a nevét.

4. sz. kép Az egyik legkorábbi kép Pozsonyról

A németek bejövetelével a városalapítások folyamata is elindult a mai Szlovákia területén. A városok nagy része az uralkodótól kapott városjogot és a vele járó kiváltságokat. A 14. századtól kezdve alakultak a városokban az első céhek. A céhek, a céhmesterségek fejlődéséhez nagyban hozzájárult a német lakosság. Az egyes munkaeszközök, mesterségek megnevezésén keresztül is rámutathatunk ezekre a nyelvi lenyomatokra, például: cipész: suszter (schuster), vándorlás (wander-schaft). A céhek élén a céhmester állt, akit évente újraválasztottak. A 18. századtól a céhek manufaktúrákká alakultak, később pedig gyárakká. Sok német tulajdonban volt, mint például a zománcozott edények céhe Poprádon/Poprad, Scholtz védjeggyel, Pozsonyban/Bratislava pedig a Manderla vagy Grünberg céhek.

■ Érdekesség

1769-ben Kempelen Farkas Pozsonyban elkészítette a híres sakkzógépet, amit később csak töröknek nevezett. Egy sakkautomata gépről van szó, ami akkora, mint egy íróasztal, mögötte egy török turbánt viselő bábu ült. A valóságban azonban a szekrényben egy alacsony embert bűjtattak, aki sakkozott az ellenféllel. A géppel Napóleon, Benjamin Franklin is játszott. Később az automata tulajdonost váltott, míg végül Philadelphióban egy tűzvészben elégett.

■ A szótárba

Hauerland – annak a vidéknek a neve, ahol a régi német városnevekben megtalálható a „hau” utótag. Például: Krickernhau, Glaserhau, Schmiedshau.

Manták – regionális német ajkú népcsoport, akik a Szepesség déli részén éltek. A szó eredetére több magyarázat áll a rendelkezésünkre. Példának okáért az egyik: az idősebb vasmunkások (hámorok), akik egész életükben nagy zajban dolgoztak, öregségükre nagyot hallottak. A piacon sokszor kérdezték: „Bós mőnta?”, azaz Mit mondott? Így aztán az emberek mantáknak nevezték el őket.

Huncokárok – szintén regionális német népcsoport, akik a Kis-Kárpátokban élnek. Eredetük a német Holz hacker szóból van elvonatkoztatva.

Neves személyiségek arcképcsarnoka

6. sz. kép **Rudolf Schuster**
(1934)

A Szlovák Köztársaság volt elnöke. Mecenzéfben/Medzev/Metzen-seifen töltötte fiatalságát. Néhány évig Kassa/Košice polgármestere, 1989 után a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke volt. 1999-ben Szlovákia második elnökévé választották, ezt a funkciót 2004-ig töltötte be. Rudolf Schuster ezen kívül íróként is ismert, az utóbbi években sokat utazik. A világjáró útiről képes publikációkat adott ki.

7. sz. kép **Helmut Bistika**
(1963)

Festő, szobrász, művészi létesítményeket tervez, és beteg, sérült gyermekekkel foglalkozik Szlovákiában és a németül beszélő országokban.

A kárpáti németek ma is szétszórtaan élnek a hagyományos három régióban. A legnagyobb koncentrációban Kunosvágásán/Kunešov, Felsőmecenzéfen/Vyšný Medzev és az Ólubló/Stará Lubovňa melletti Komlóskertben/Chmelnica élnek. Városi környezetben legtöbbszörük Pozsonyban/Bratislava találjuk.

1989-es események új lehetőségeket nyitottak a kárpáti németek számára. 1990-ben megalapították a *Szlovákiai Kárpáti Németek Egyletét (KNS)*. A kulturális szervezet olyan polgárokat egyesít, akik német nemzetiségűek, német eredetűek, vagy az anyanyelvük német, a német kultúra iránt érdeklődőket. A társulás fő célja, hogy a Szlovákiában élő német kisebbséghez tartozóknál megújítsák és megerősítsék a német identitástudatot. A társulásnak több mint 30 énekkara és táncegyüttese van. 1997-ben a kulturális egyesület mellett megalapították a fiatalok érdekkörét, ami a mai napig működik.

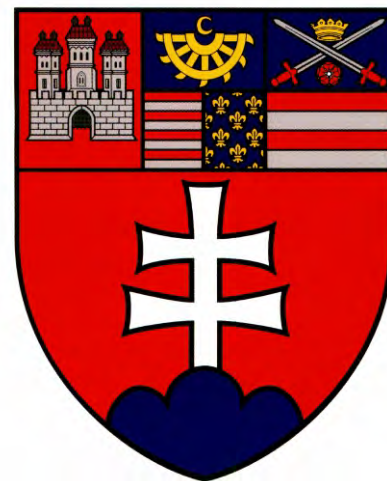
Minden helyi csoport vagy régió gazdag kulturális programot mutat be. A legjelentősebb kulturális rendezvény a hagyományos kultúra és kölcsönös együttműködés ünnepe, amit minden évben Késmárkon/Kežmarok rendeznek meg.

A kulturális társulás *Karpatenblatt* néven folyóiratot ad ki, mint a Szlovákiában élő németek havilapját. A folyóirat nagyon fontos szerepet tölt be a Szlovákiában szétszórtaan élő németek részére, mert ebből az újságból tudnak az egyes régióban történt eseményekről.

A kárpáti németeknek saját címerük is van. A három hagyományos régió, Pozsony, Késmárk és Körmöcbánya városainak címeréből kiemelve az egyes várak kerültek a címerbe, mely azt hivatott jelképezni, hogy milyen vidéken élnek a szlovákiai németek, ezen felül az ország címeréből kölcsönvették a kettős keresztet is.

8. sz. kép *Karpatenblatt* folyóirat

9. sz. kép *A kárpáti németek címere*

Azokban a falvakban, ahol több német nemzetiségű lakos élt, emelt óraszámban tanították a németet, esetenként más tantárgyakat is németül oktattak. Ilyen iskolák működtek Pozsonyban/Bratislava, Németprónán/Nitrianske Pravno, Késmárkon/Kežmarok, Komlóskerten/Chmelnica, Gölnicbányán/Gelnica és Mecenzéfben/Medzev. A Német Köztársaság a kárpáti németek számára ún. *Találkozási házakat* vásárolt. Ezekben a kulturális központokban számos helyi és regionális jellegű nyelvi kurzust szerveznek, itt próbálnak a táncsoportok, az énekkarok itt készülnek a fellépésükre.

Nagy jelentőséggel bírt a *Kárpáti Német Kulturális Múzeum* megalapítása Pozsonyban/Bratislava és ennek két kihelyezett részlege Németprónán/Nitrianske Pravno és Nyitrabányán/Handlová, valamint állandó kiállítást láthatunk Túrósztmártonban/Martin és Vöröskőn/Červený Kameň.

10. sz. kép *A Lustig Jugend (Vidám fiatalosság) német hagyományörző csoport Komóskertről/Chmelnica*

11. sz. kép *Kárpáti németek hagyományörző csoportja Nyitrafőről /Kľačno*

■ Szótárba

Hogyan született a kárpáti németek megnevezés...

A Kárpátok gyűrűje Pozsonytól végighúzódik egész Szlovákián, Ukrainán, Románián, az ottani Vaskapuig. 1918-ig a németek a történelmi Magyarországon belül egy nagy családba tartoztak. A romániai és a magyarországi németek megkülönböztetése végett közel 100 éve született a kárpáti németek megnevezés. Ezt a megnevezést Csehszlovákiában is használták. A csehországi németek voltak a szudéta németek, a szlovákiai németek pedig a kárpáti németek.

■ Érdekesség

Egy régi német faluból, Zsolnaerdőrdől/Podhorie származik Hans Weiss. 1944-ben a háborús események következtében el kellett hagynia a szülőföldjét. A Mercedes cégnél tanult szakmát Stuttgartban. 1949-ben az Egyesült Államokban telepedett le, ahol megalapította a „Dynamic metal Product Co.” céget. Többek közt itt gyártottak alkatrészeket az Apollo űrhajó projektjéhez is. Weiss több találmányát szabadalmaztatták. Szabadidejében festett is lakhelyén, az Egyesült Államokban Szepességi múzeumot alapított.

12. sz. kép *Hans Weiss az űrhajós szkafanderén található saját alkatrészekkel*

13. sz. kép **Egy ifjú pár Kovácspalotáról/Tuzina**

A kárpáti németek lakodalmi szokásvilága hasonlított az itteni szlovákok és más nemzeti kisebbségekéhez, azonban voltak némi eltérések is. 400 évvel ezelőtt például Késmárkon/Kežmarok minden vőlegénynek be kellett mutatkoznia a városházán. A család vagyoni helyzetétől függően itt háromféle lakodalom volt. A leggazdagabbak harminc családost is meghívhattak, tizenkét fogást szolgáltak fel, míg a legszegényebbek csak nyolc házaspárt hívtak meg, és öt féle ételt kínáltak a násznépnek.

14. sz. kép **Pozsonyi kifli**

Pozsony/(Bratislava híres a diós, mákos kiflijéről. Először 1785-ben kezdték árulni a Sétányon (ma ez a Hviezdoslav tér). 2012-ben a pozsonyi kifli az Európai Uniótól védjegyet kapott. A hivatalos okiratban ez áll: Finom mákkal vagy dióval töltött péksütemény, kifli alakú, fényes, márványos felülettel. A mákosnak kifli, míg a diósnak C betű formájúnak kell lennie.

A kárpáti németek szokásait és hagyományait két nagy csoportba sorolhatjuk: a naptári évhez kötődő hagyományok, és a családi szokások, amely az életúthoz kapcsolódnak a születéstől a halálig.

A naptári ünnepek kezdetben a földművesek munkavégzéséhez kötődtek. A középkorban a kereszténység is befolyásolta ezen ünnepek formáját, jelentőségét és az ünnepek datálását is.

15. sz. kép *A karácsonyfa körül*

15. sz. kép *A karácsonyfa körül*
A német templomokban az éjféle misén a Csendes éjt énekeltek (Stille nacht).

Karácsony. A leggazdagabb és a legérdekesebb hagyományok a karácsonyhoz és az újévhez kapcsolódnak. A fenyőfa díszítésének szokása német nyelvterületről került hozzánk, a 19. században. Kezdetben nem a padlóra állították, hanem az ünnepi szentestei vacsoarasztal fölé függesztették. A legszebb s a legkidolgozottabb népi hagyományokhoz a betlehemi játékok tartoztak, amit például a ma Pozsonyhoz/Bratislava tartozó Főrévben/Prievoz játszottak. A népi drámajáték öt szereplős volt: juhász, három bojtár és az angyal.

16. sz. kép *Farsang a Szepességben / Spiš*

Farsang. A kárpáti németek legvidámabb évközi ünnepe a farsang volt. A tél elmúltát jelezte, és a tavaszt hirdette. Az eredeti szláv megnevezésű „mjasopustot” a német farsang váltotta fel.

A húsvét mozgó ünnep, és a húsvétvasárnap dátumához igazítják. Ez pedig a tavaszi napéjegyenlőség utáni első holdtölte vasárnapjára esik. A húsvét kiszámolásának módját a német származású matematikus és fizikus **Karl Friedrich Gauss** javasolta.

Próbáljátok meg kiszámolni a húsvétot Gauss módszere alapján:

Az évszámot 19-cel kell elosztani, majd 4-gyel, végül 7-tel. A maradékokat és azok sorrendjét feljegyezzük. Az első maradékot 19-cel beszorozzuk, hozzáadunk 24-et, az eredményt 30-cal elosztjuk, és ismét megjegyezzük a maradékot. Az 5-höz hozzáadjuk a második szám maradékának a kétszeresét és a negyedik maradék hatszorosát. Az eredményt 7-tel osztjuk, így az ötödik maradékot is megkapjuk, amit a negyedik maradékhoz hozzáadunk. Ehhez, az utolsó eredményhez már csak hozzáadjuk a 22-es számot, és megkapjuk a húsvétvasárnap dátumát.

A német kolonistákhoz és leszármazottaikhoz olyan népszokások is kapcsolódnak, amelyek a bányászatot és a szőlőtermesztést helyezik a középpontba.

A kézműves hagyományok legfontosabb elemét a céhes hagyományok alkották. A legjelentősebb a mesteri vizsga megszerzésének az ünneplése volt, vagy a céhmester beiktatása, más városokból érkező mesterek fogadása, a céhek védőszentjének ünnepe, amit a városokon keresztül díszmenettel, zenével, tánccal ünnepeltek meg.

A legtöbb egyediséget a bányavárosokban figyelhetünk meg. Selmezbányán/Banská Štiavnica a mai napig megőrizték az ún. Szalamander felvonulást. *Szalamander* egykor a selmezbányai bányászakadémia hallgatóinak hagyományos ünnepi felvonulása volt a jelentős események idején (első leszállás a bányamélybe, stb). A felvonulást koraesti órákban tartották, bányászlámpással és fáklyákkal. A felvonulás elnevezése a szalamandrától származik. Utánozva a szalamandra mozgását, egyik utcából a másikba siklottak át. Ma a fáklyás felvonulásban 580 alak vonul, akik a városban lévő foglalkozásokat mutatják be, de betekintést kapunk a városi életbe is. A felvonulás élén a pásztor áll a segédbojtárokkal, kezében gyíkot visz, a városalapító legendára emlékezve és arra, hogy ezüst és arany ércekre leltek a vidéken. Utánuk a bányászok, törpék, manók, a város vezetése, a bányászati és erdőipari szakiskola hallgatói, sólymászok, lovagló huszárok, katonák, gróf a szolgájával, magyar csendőrök, a tüzérség, hajdúk, pandúrok és elítéltek, a halál a kaszájával. Az utcákon keresztül egy öregasszony figurát, Cirónyicskát vonszolnak, aki a síró szeretőt jelképezi. A felvonulási menetben ott találjuk a baktort is, bohócok csoportját, korabeli iparosokat. A felvonulás elengedhetetlen tartozéka az ún. Štiavnická Anča (Selmecei Anca), ami egy gőzmozdony makettjét ábrázolja. Ezzel a gőzmozdonyal húzták a teher- és személyvonatokat Garamberzencéről/Hronská Breznica Selmezbányára/Banská Štiavnica.

19. sz. kép Szalamandra Selmezbányán

17. sz. kép Németprónai asszony népviseletben

A népviselet nagyon sokrétű volt. Pozsony/Bratislava környékén általában egyszínű, sötét tónusú viseletet hordtak. Hauerlandban, Közép-Szlovákiában és a Szepességen/Spiš a nők nagyon szép, színes viseletet hordtak. Híres a németprónai/Nitrianske Pravno főkötő. Közép- és Kelet-Szlovákiában az ünnepek alkalmával sok helyen viseltek a férfiak díszes bányász egyenruhát.

18. sz. kép Német telephely a szlovák falumúzeumban

Turček/Turček falubeli birtok, nem messze Körmöcbányától/Kremnica. Ezt láthatjuk a túrőcszentmártoni/Martin falumúzeumban, ami emeletes házból áll, ahol a család élt, valamint a gazdasági épületekből, az istállóból és a csúrból. A ház ácsolt gerendás, kő és beton alapzattal. A beltérben megtekinthetjük, hogy hogyan éltek a németek ezen a vidéken.

IRODALOM

BOTÍK, Ján. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

HORVÁTHOVÁ, Margaréta. *Nemci na Slovensku : Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Interethnica 4. Komárno-Dunajská Streda, 2002.

PÖSS, Ondrej. *Dejiny a kultúra karpatských Nemcov*. Bratislava, 2012.
Mesačník karpatských Nemcov KARPATENBLATT (vychádza od roku 1992)

Internetes források:

www.ludovakultura.sk

www.karpatenblatt.sk

www.kdv.sk

www.narodnostnemensiny.gov.sk/nemecka-narodnostna-mensina/

www.snm.sk

AZ ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

1. sz. kép *Szegner János András*

ŠVIHRAN, Ladislav – PÖSS, Ondrej. *Majstri ducha*. Bratislava, 2002.

2. sz. kép *Petzval Jozef Maximilián*

ŠVIHRAN, Ladislav – PÖSS, Ondrej. *Majstri ducha*. Bratislava, 2002.

3. sz. kép *Német favágók a Kis-Kárpátokban*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/ a SZNM fotóarchívumából

4. sz. kép *Az egyik legkorábbi kép Pozsonyról*

szerző: Joris Hoefnagel

5. sz. kép *Sakkfigura*

szerző: Joris Hoefnagel

6. sz. kép *Rudolf Schuster*

szerző: Pavol Frešo; flickr.com;

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rudol-f_Schuster_2011.jpg

7. sz. kép *Helmut Bistika*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/a SZNM fotóarchívumából

8. sz. kép *Karpatenblatt folyóirat*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/ a SZNM fotóarchívumából

9. sz. kép *A kárpáti németek címere*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/a SZNM fotóarchívumából

10. sz. kép *A Lustig Jugend (Vidám fiatalság) német hagyományörző csoport Komóskertről/Chmelnica*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/ a SZNM fotóarchívumából

11. sz. kép *Kárpáti németek hagyományörző csoportja Nyitrafőről/Kľačno*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov. a SZNM fotóarchívumából

12. sz. kép *Hans Weiss az úrhajós szkafanderén található saját alkatrészekkel*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/ a SZNM fotóarchívumából

13. sz. kép *Egy ifjú pár Kovácspalotáról/Tužina*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/ a SZNM fotóarchívumából

14. sz. kép *Pozsonyi kifli*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov./a SZNM fotóarchívumából.

Szerző: Viktor Benes

15. sz. kép *A karácsonyfa körül*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/ a SZNM fotóarchívumából

16. sz. kép *Farsang a Szepességben*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/a SZNM fotóarchívumából.

Szerző: Hans Weiss.

17. sz. kép *Németprónai asszony népviseletben*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov/a SZNM fotóarchívumából.

Szerző: Herta Strzygowsky.

18. sz. kép *Német telephely a szlovák falumúzeumban*

SNM – Múzeum kultúry karpatských Nemcov. a SZNM fotóarchívumából.

Szerző: Anna Paulínyová

19. sz. kép *Szalamandra Selmecebányán*

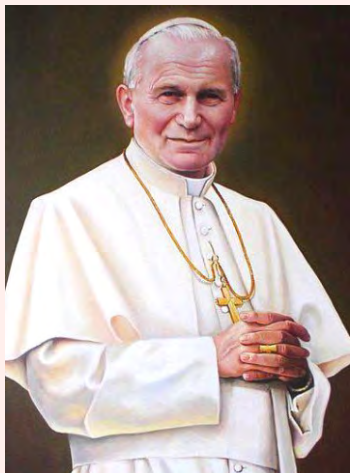
<http://www.banskastiavnica.sk/navstevnik/kultura-a-dobra-zabava/salamandrove-dni/salamandrovy-sprievod-1.html>

LENGYEL NEMZETI KISEBBSÉG

POLSKA MNIEJSZOŚĆ NARODOWA

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1.sz. kép **II. János Pál**
(1920–2005)

Eredeti nevén Karol Józef Wojtyła, lengyel származású, a római katolikus egyház 264. pápája. A népek és nemzetek békés együttélése mellett szállt síkra, párbeszédre sarkallt és társadalmi, erkölcsi kapcsolatokra ösztönözte híveit. Bensőséges viszonyt ápolt Szlovákiával és a szlovák nemzettel. Nézeteit elfogadták a más valláshoz tartozók és az ateisták is. 2014-ben az egyház szentté avatta.

2.sz. kép **Bohdan Warchal**
(1930 – 2000)

Hegedűművész, karmester, a Szlovák Kamarazenekar megalapítója. A közönség sokáig csak úgy ismerte ezt a zenei egyesületet, hogy a Warchalék. Nagyon sok zenedarabot játszottak fel, a legismertebb Vivaldi Négy évszak című zenedarabja.

A szlovákok és a lengyelek a szlávok nyugati ágához tartoznak, ami megmagyarázza a nyelvi és kulturális rokonságot. A szlovákok és a lengyelek elődei a keleti őshazából vándoroltak, ami a Kárpátoktól északra az Odra, a Viszla és a Dnyeper folyók közt terült el, a 6. században, de egyes források alapján még hamarabb is, mert folyamatos betelepedésről volt szó. Itt szétváltak útjaik, és önálló életet kezdtek élni a törzsek. A legnagyobb szláv törzs neve alapján kapták a lengyelek a nevüket (Polanov lengyel megnevezés). Ez a törzs egyesítette a többi kisebb törzset, ami az alapját képezte a lengyel nemzetnek.

A lengyel nemzeti kisebbséget történelmi szempontból két alapvető csoportra bonthatjuk – őshonos kisebbség és a 20. századi migráció következtében keletkezett.

A mai Szlovákia területén élő lengyel őslakosság a hegyvidéken élt, leginkább a lengyel-szlovák határ mentén a Szepességen (Spiš), Árva környékén (Orava) és Kiszuce (Kysuce) vidékén. A régió mai lakosai azonban magukat goraloknak nevezik (hora-hegy szóból levezetve), vagyis olyan emberek, aki sajtáságos módon vannak kapcsolatban a hegyekkel, és a nemzeti identitás fogalma csak másodrangú számukra.

A másik lengyel nemzeti kisebbség a mai Szlovákia területén az a csoport, amelyik a 20. és a 21. századi migrációval érkezett hazánkba, az utódaikat is beleértve. Az első emigrációs hullám 1890–1910 között zajlott, és Szlovákia keleti régióit célozta meg. A lengyel telepesek azzal a reménnyel jöttek az egyes helyekre, ahol földeket osztottak, hogy valamivel könnyebb lesz az életük, mint azon a helyen, ahonnan jöttek. A reményeik azonban sok esetben nem váltak be, ezért a lengyel emigránsok kivándoroltak Észak-Amerikába. A legtöbb lengyel emigráns Korompa (Krompachy) környékén volt, de találunk lengyel telepeseket Topolókán (Topolovka), Vitézvágáson (Vítazovce), Bányavölgyben (Duplín), Kojeticén, Alsószalánkon (Nižné Slovinky) Nagyszaláncon (Slanec), Udván (Udavce) és Polonyban (Poloma). Fontos megjegyezni, hogy Csehszlovákia létrejötte után sem voltak hivatalosan az ország polgárai. A teher súlya alatt sokszor változtatták nemzetiségüket, állampolgárságukat, ami gyors asszimilációhoz vezetett.

A 2. világháború alatt sokan Szlovákia délebbi régióiba menekültek, abban az időben, amikor a terület Magyarországhoz tartozott. A háború előtti határok visszaállítása után a területet ismét Csehszlovákiához csatolták. A lengyelek itt maradtak és családokat alapítottak. Sok ilyen lengyel-szlovák, lengyel-magyar család él például Komárom (Komárno) környékén, Újvárban (Nové Zámky), Nyitrán (Nitra), Losoncon (Lučenec), Léván (Levice). A lengyel katonák egy része, akik Szlovákiában telepedtek meg, keletről, a Szovjetekhez csatolt területekről érkeztek.

Az intenzív migráció a 20. század 70-es és a 80-as éveiben zajlott. A lengyelek ebben az időben egyrészt a két ország közti gazdasági megállapodások értelmében jöttek, másrészt pedig a választottjukat (életük párját) követték. Egy további csoportot a lengyel egyetemisták képezték. Sokan közülük Nyitrán (Nitra), Pozsonyban (Bratislava), Kassán (Košice), Túrócszentmártonban (Martin) vagy Zsolnán (Žilina) tanultak. Egy részük itt maradt, itt talált munkát.

A magyar-lengyel krónika, aminek szerzője ismeretlen, és 1220–1230 körül keletkezett, egy nagyon fontos történelmi pillanatot örökít meg, ami alapján megtudhatjuk, hogy a mai Szlovákia nagy része a 11. században lengyel felségterület volt. A részlet arról tudósít, hogy Szent István király és I. Vitéz Boleszló lengyel fejedelem 1001 márciusában találkoztak.

Három hónappal a megkoronázása után (megj. Szent István) Krakó város püspöke, Lambert érkezett hozzá azzal a kéréssel, hogy bocsássa szabadon, és felajánlotta a békét és a barátságot. Késedelem nélkül elküldte vele Asztrik püspököt és Albát, a seregek parancsnokát a nagybácsihoz, a lengyel fejedelemhez, Mieszko-hoz (a valóságban Boleszlóhoz), hogy azok a főurakkal együtt menjenek a lengyel-magyar határra. A hadsereg összegyűjtése után (Mieszko/Boleszló) a király elé ment, és Esztergomnál letáborozott. A lengyel határt ugyanis Esztergomnál húzták meg, a Duna partjáig Lengyelországhoz tartozott, innen folytatódott a határ Eger felé, továbbá a Tisza folyó mentén húzódott, majd lefele tartva a Tapoly (Cepla) folyón át egészen a Tótsóvár (Solivar/Salis) váráig, ahol a magyar, rutén, lengyel határ húzódott. A következő napon (István és Mieszko/Boleszló) rögtön a napfelkelte után találkoztak, békejobbot nyújtottak, megcsókolták egymást, és így, karöltve léptek az esztergomi katedrálishoz, amit akkor építettek újjá Szent Adalbert (Béla) vértanú, a magyarok és lengyelek védőszentjének tiszteletére....

Ezek után Isten ígését hirdették, szentségimádás után pedig felolvasták a békeszerződést, melyben mindkét nemzetnek tudtára adják, hogy a béke és a barátság meg van pecsételve. Mindenki beleegyezését adta, majd eskütétellel megerősítették.

3. sz. kép I. Boleszló lengyel fejedelem majd király

■ Érdekesség

Az első híres és történelmileg is dokumentált lengyel telepes a mai Szlovákia területén Szórád (Svorad/Šwierad) volt, aki Nyitrán (Nitra) élt. Ma a város védőszentjeként tisztelik. A lengyelországi Opatowcén született 980 körül. Néhány évig Tropic nad Dunajcom várostól nem messze élt remeteként. Szent István uralkodása alatt érkezett Magyarországra. Nyitrán telepedett le és belépett a Benedek rendbe a Zoboron található kolostorba. A rendbéli neve András lett. (Ezért fordul elő sok esetben András Szórád alak). Életéről és tanítványának, Benedeknek az életéről szól az 1064-ben keletkezett Maurus: Zobor-hegyi remeték legendája.

4. sz. kép Szórád és tanítványa Benedek

■ Szótárba

Gorálok/goralok (hora-gora, jelentése hegy) – etnográfiai csoport a cseh-lengyel-szlovák határ mentén a cseh Jablunkovo és Szepesség (Spiš) északi részén (beleértve a vidéket), és kisebb csoportokban a határ túloldalál Lengyelországban, valamint a román-ukrán határ mentén. A szlovákiai goralok a 18. századtól magukat szlováknak nevezték.

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

6. sz. kép **Roman Berger**
(1930)

Lengyel származású szlovák zeneszerző, tudós és a zene filozófusa, egyike a Melos-Ézos nemzetközi zenei fesztivál alapítóinak.

7. sz. kép **Eugeniusz Kornel Balon**
(1930 – 2013)

Zoológus, ichtiológus. Két halfajtát is elneveztek róla: gymnocephalus baloni és tilapia baloni.

A lengyel kisebbség nem telepedett le többen egyetlen konkrét régióban sem. A lengyel nemzeti kisebbséghez tartozó polgárok szétszórtan élnek Szlovákia egész területén. Legtöbben közülük Pozsonyban (Bratislava) és a nagyvárosokban élnek.

Az őshonos lengyel kisebbség (akik magukat ma szlovák identitású goraloknak nevezik) ma is Árva (Orava), Szepesség (Spiš) és Kiszuca (Kysuce) környékén él.

A lengyel nemzeti kisebbség kis létszámú, ennek ellenére nagy közöttük az összetartás, melynek egyik formája a gyakori találkozás, közös programok szervezése.

A lengyel kisebbség körében sok művészt találunk (képzőművész, zeneművész, színművész), és mind a lengyel kulturális hagyatékából, mind a szlovák kulturális örökségből merítenek.

A lengyel nemzeti kisebbséghez tartozó fiatalok iskoláztatása vasárnapi iskola, nyelvi szakkör keretén belül, továbbá közhasznú szervezetek munkájának a jóvoltából valósul meg.

A lengyel kultúra bemutatásáról több szlovákiai szervezet is gondoskodik. Az egyik legjelentősebb a Lengyel Klub elnevezésű szervezet és a Lengyel Barátok Köre Szlovákiában. A Lengyel Klub egyetlen lengyelül megjelenő havilapot ad ki, országos lefedettséggel *Monitor Polonijny* néven.

A hagyományosan lengyel kultúrát, színházat, zenét és filmművészetet bemutató esemény a *Lengyel Kultúra Napjai* (Dni polskej kultury) Kassán, a Máriatölgyesi Barátság, Együttműködés és Népművészet Napjai (Dubnické dni priateľstva, spolupráce a folklóru), Határok nélkül (Priateľstvo bez hraníc) Trencsénben (Trenčín) és a minden évben megrendezett orgonahangverseny Nyitrán (Nitra).

5. sz. kép *Orgonahangverseny Nyitrán*

A honi lengyelek Szlovákiában működő szervezetei évente kerékpár-
túrákkal egybekötött kulturális akciót szerveznek. Minden évben a
pozsonyi Duna parton rendezik meg a Tegeződjünk le Lengyel-
országgal (Potykajme si s Polskom), aminek a célja a legszelebb réte-
gek megszólítása azzal a céllal, hogy megismerjék a lengyelek minden-
napjait, a kultúrájukat és a lengyel kulturális hagyatékot. A Dunával
hozható párhuzamba egy másik jelentős rendezvény, ami a lengyel ten-
gerész-kultúrát hivatott megismertetni (Polské szanty na Dunaji). A
szanty lengyel tengerész énekeket jelent, az eseményt általában hajón
rendezik meg.

8. sz. kép *A lengyel szantyt énekelik*

9. sz. kép *Határok nélkül*

Talán a konyha az a terület, ahol a lengyelek leginkább megőrzik
nemzeti identitásukat. A lengyel-szlovák vegyesházasságok többsége
nagyon gyorsan átveszi a lengyel konyha étkezési hagyományait. A len-
gyel konyha nagyon gazdag, és tetten érhetők benne a lengyel,
a közép-európai, valamint a skandiváv népek gasztronómiai szokásai
is. Érezni lehet a zsidó, a francia, a török és az olasz hatást is.
A hagyományos ételeken kívül, mint a bigos, a chłodnik, golabki, a
hagyományos lengyel konyha nagy részét a halételek (édesvízi és ten-
geri egyaránt) teszik ki. A legközkedveltebbek közé tartozik a hagy-
ományos recept alapján elkészített hering. A tésztás ételek közül a len-
gyel konyha szereti a túrós süteményeket, speciális dzsemmel (rózsas-
zirmokból készült) töltött siskát, mákos édességeket (darálás előtt tej-
ben megfőzik). Tipikus alkoholos ital a miód pitny (a szlovák mézbor-
hoz hasonló) és különböző likőrök (nalewki).

10. sz. kép
Hagyományos étel

■ Szótárba

ichtyológ – odborník zaoberajúci sa
stavbou tela, vlastnosťami a životom
rýb

■ Érdekesség

írás, nyelv

A lengyel a szlovák nyelvvel együtt a
szláv nyelvek nyugati ágához tar-
tozik. Habár a szlovák nyelvhez leg-
közelebb a cseh nyelv áll, addig a
lengyelhez a szlovák.

A lengyel abc latin betűs abc alap-
betűit tartalmazza és a sajátos, érde-
kes betűket: ą, ę, ó, ł, ć, ś, ź, ż, ń.

11. sz. kép *Lengyel abc*

A szlovák nyelvvel ellentétben a len-
gyelben nincs hosszú magánhangzó.
További érdekesség az is, hogy a
beszélte nyelvváltozatban a lengyel
nem ismeri a magázást, hanem
önözést használ, azaz egyes szám
harmadik személyeként szólítja meg
az érintettet: Witam Pana! Üdvöz-
löm Önt!

12. sz. kép *Az ifjú pár üdvözlése kenyérrel és sóval*

A hagyományos lengyel lakodalom öt elemből áll, amit igyekeznek betartani. Az esküvő után a násznép a lakodalmi helyre vonul. Itt a vőlegény felemeli a menyasszonyt és átviszi a küszöbön. Köszönetet mondanak a szülőknek, majd az ifjú pár első tánca következik. Elengedhetetlen része a lengyel lakodalmaknak a sóval és kenyérrel való fogadás. A vendégek egy asztal köré ülnek le, például E alakban.

13. sz. kép *Bigos*

A hagyományos ételek egyike a bigos (alapja savanyú káposzta, gomba, kolbász, füstölt hús), chłodnik (joghurtból és szezonális zöldségből készült hideg leves), golbaki káposztalevélbe töltött gombásdarás vagy rizsesdarált húsos töltelék), pirozsky, kolbász, és túrós ételek.

A Szlovákiában élő lengyel nemzeti kisebbség kultúrájára az anyaország kulturális hatása és a szlovák kultúra is rányomja bélyegét. Különbségeket a legnagyobb keresztény ünnepek megülésének szokásvilágában észlelhetünk.

Karácsony

A lengyel családokban ősrégi szokás szentestén megosztani egymással az ostyát. Nem a megszokott szlovák ostyára kell gondolni, amit elsősorban a karácsonyi asztalokról ismerünk. Az asztalnál ülők valamennyien kapnak a négyzet alakú ostyából, ami csak lisztből és vízből készül, só és cukor nélkül. Mindenki mindenkinek boldog ünnepeket és egyéb jókat kíván, és annak, akinek éppen címezte a jókívánságot, letör egy darabot az ostyájából és odaadja neki. Az ostya kölcsönös megosztása a szív szimbóluma, ami mások felé nyitva áll, és a szeretet és béke jelképe.

Azokon a helyeken, ahol nagyobb lélekszámú lengyel kisebbség él, hagyományos karácsony előtti vagy utáni ostyatalálkozókat tartanak. A találkozón hagyományos lengyel ételeket kínálnak, mint például a céklalevest tésztával és töltött gombával, pirozski túrós-krumplis töltelékkel, valamint halételeket.

A lengyel népi kultúra nagyon gazdag a karácsonyi énekekben. A kölcsönös népi énekek áramlását mi sem bizonyítja jobban, mint azok a lengyel népelemek, melyek otthonra találtak a szlovák népi kultúrában is. A lengyel nemzeti kisebbség körében jelentős helyet foglalnak el a különféle jókívánság versikék, rigmusok, amikről előbb már szót is ejtettünk.

*Staropolskim obyczajem według ojców naszych wiary,
chcemy złożyć Wam życzenia w dniu Bożego Narodzenia.
Niech ta gwiazdka betlejemska, która świeci dziś o zmroku,
doprowadzi Was do szczęścia w nadchodzącym Nowym Roku.*

*(Ez egy karácsonyi
versike, amivel jót
kívánnak a másoknak)*

16. sz. kép *Karácsonyi ostya*

15. sz. kép *Karácsonyi asztal*

Húsvét. A keresztény húsvéti szokásokhoz tartozik a nagyszombati (fehér szombat) ételszentelés. Ezen a napon, általában délelőtt, a lengyel családtagok a kosárba készített szimbolikus jelentésű élelmiszereket viszik az ételszentelésre (tojás, sonka, kolbász, kenyér, kalács).

A szlovák-lengyel határmentén letelepedő lengyelekkel számos népies műdal is összekapcsolódik. A legismertebb a *Goralu, czy ci nie žal* című dal, ami eredetileg az Amerikába kivándorolt lengyelek között született. A dal szövegének a szerzője Michał Bałucki. A dal gyorsan ismertté vált és a szlovák-lengyel határ mente hegyvidékének mindkét oldalán lakó gorálok magukénak tartják függetlenül attól, hogy lengyelnek vagy szlováknak érzik magukat.

Goralu, czy ci nie žal

(text piesne spievanej slovenskými goralmi)

1.

*Goralu, czy ci nie žal, odhodzič od stron ojczyzny.
Švjyrkovyk lasof i hał, i tyk potokof sřěbrřystyk (přecystyk).
[:Goralu, czy ci nie žal, goralu, vroč še do hał.:]*

2.

*I gorał na gory spożyral, i lzy renkavem ucyral.
I gory opušič trzeba, dla hłeba, pańe, dla hłeba.
[:Goralu, czy ci nie žal, goralu, vroč še do hał.:]*

3.

*Goralu, vroč še do hał, bo tam ostali ojcovje.
Ke pudżes v daleki kraj, kto šnimi bedże, to kto vje.
[:Goralu, czy ci nie žal, goralu, vroč še do hał.:]*

4.

*I gorał jak dżeczko place, mozno juz ńezobace.
Švjyrkovyl lasof i hał, plac sobje, goralu plac.
[:Goralu, czy ci nie žal, goralu, vroč še do hał.:]*

5.

*Vżon gorał ze sobom skřipce, převloki svoje i krpce.
I posel v daleki kraj, graj sobje, goralu, graj.
[:Goralu, czy ci nie žal, goralu, vroč še do hał.:]*

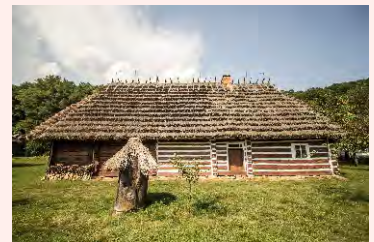
6.

*Zalomjyl rence i vzdyha, droga moja, povedzał sčiha.
Bo dżyfce opušič trzeba, dla hłeba pańe, dla hłeba.
[:Goralu, czy ci nie žal, goralu, vroč še do hał.:]*

Obr. 17 *lengyel népviselet*

A népviselet legnagyobb fejlődése a 19. század második felére tehető. A két világháború közti időszakban a népviseletet egyre inkább ünnepi viseletként hordták kivételes és jeles ünnepeken. A népviselet fajtája a régiótól függött, vagyis attól, Lengyelország melyik részéről származott, és az éghajlati körülményke is befolyásolták a népviseletet. A népviseleti motívumok ötleteit gyakran merítették a nemesség oltözékéből, vagy a katonai egyenruhák inspirációira is volt példa. Az európai barokk és reneszánsz divat lenyomata is megtalálható a lengyel népviseletben.

Obr. 18 *Zsigár a Szepességén*

A településszerkezetre a szabályos (lánc) típusú volt a jellemző, melyet a völgyekben és utak mentén építettek. Négyzetes oszlopcsarnokos (átriumos) udvaraik zártak. A régebbi típusú házak elrendezése eltér a szlováktól, hiszen asszimetrikus az alaprajzuk, ami azt jelenti, hogy a pitvar, vagyis az a hely, ahol belépünk a házba, nem a kamra és a tiszta szoba közt található, hanem az első helyiség, ami után a szoba majd a kamra következik.

IRODALOM

HOMZA, Martin. *Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*. Bratislava, 2009.

Internetes források:

<http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/polska-narodnostna-mensina/>

AZ ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

1. sz. kép *II. János Pál*

szerző: Zbigniew Kotyło; https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giovanni_Paolo_II.jpg

2. sz. kép *Bohdan Warchal*

Fotó: Zuzana Mináčová; Archív Hudobného centra; <http://hc.sk/galerie?n=&k=1&t=3&vp-page=19>

3. sz. kép I. *Boleszlav*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Boles%C5%82aw_Chrobry.PNG

4. sz. kép *Szórád és Benedek*

https://en.wikipedia.org/wiki/File:Zoerard_Benedikt.jpg

5. sz. kép *Orgonakoncert Nyitrán*

Foto: Dominika Gregušková; https://plus.google.com/photos/109341363286725792637/album/5827326461929717729/5827346775036739330?authkey=CMrkr_uDsL-vwtwE

6. sz. kép *Roman Berger*

Fotó: Milan David; <http://hc.sk/hudba/osobnost-detail/36-roman-berger>

7. sz. kép *Eugeniusz Kornel Balon*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eugene_Balon.jpg

8. sz. kép *Lengyel szantyk a Dunán*

Fotó: Stano Stehlik (a szerző archívumából)

9. sz. kép *Braátság határok nélkül Trencsénben*

Fotó: Stano Stehlik (a szerző archívumából)

10. , 11. sz. kép *hagyományos ételek*

szerző: Stako; <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ruskie.jpg>

12.sz. kép *hagyományos ételek*

szerző: freeskyline; ID fotografie z fotobanky: 510958618; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/cabbage-rolls-meat-rice-vegetables-tomato-510958618?src=pRktxo94YeonnO5dWJaqGw-1-2>

13.sz. *kép lengyel abc*
<https://www.shutterstock.com/cs/collections/68693916>

14.sz. *kép karácsonyi ostya*
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Oplatki.w.koszyczku.jpg>

15.sz. *kép Karácsonyi asztal*
<https://commons.wikimedia.org>

16.sz. *kép Az ifjú házások üdvözlése*
szerző: Anna Ewa Bienek; ID fotografie z fotobanky: 539911738; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/wedding-bread-salt-detail-on-hands-539911738?src=sFGnbvqNRZJbrBMQLNLs-A-1-6>

17.sz. *kép Bigos*
Autor: Timolina; ID fotografie z fotobanky: 296743790; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/polish-bigos-smoked-sausage-bacon-296743790?src=LUWzzvOodqJtAxov-0jyJg-1-0>

18.sz. *kép Lengyel népviselet*
<https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/krakowpoland-august-15-2017-dancing-group-7129954094>

19.sz. *kép Ždiar na Spiši*
szerző: Kris Grabiec; ID fotografie z fotobanky: 309853562; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/old-polish-traditional-house-mountains-309853562?src=1Gg1bFDjiTVNQGeeqgSJ9Q-1-1>

OROSZ NEMZETI KISEBBSÉG

РУССКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ МЕНЬШИНСТВО

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1. sz. kép **Nikolaj Onufrijevič Losskij (1870 – 1965)**

Neves keresztény filozófus, az intuitista filozófiai irányzat tanítója, tudós, tanár, professzor. Egyike a Szlovák Filozófiai Iskola megalapítóinak.

Nagy mértékben hozzájárult az orosz filozófia sajátosságainak fejlesztéséhez.

2. sz. kép **Aleksander Vasilijevič Isačenko (1910 – 1978)**

Nyelvész, szlavista, a szlovák ruszisztika megalapítója, professzor. 1941–1955-ben tevékenykedett Szlovákiában. A ruszisztika szeminárium vezetője és az Orosz Nyelv és Irodalom Tanszék vezetője volt a pozsonyi Comenius Egyetemen. Az Eperjesen/Prešov oktató Kopecký professzorral, a Prágai Nyelvtudományi Kör tagjával, aktívan tevékenykedtek az institutionális ruszisztika fejlesztésén.

Az oroszok hasonlóan, mint a szlovákok a szláv népekhez tartoznak. Oroszország mai területének betelepítése a Krisztus előtti időkhöz nyúlik vissza (kb. Kr. e. 7-5. sz.). A rendelkezésünkre álló információk alapján elmondható, hogy az órosz nemzetiség, akikhez nem csak a mai oroszokat soroljuk, hanem a fehéroroszokat, az ukránokat és a ruszinokat is, a 9.–10. században alakult. A Kijevi Oroszországban (Kijevi Nagyfejedelemség) végbemenő folyamatot az előbb említett törzsek egyesítési időszakának nevezzük. A Nagyfejedelemség abban az időben egy kelet-európai (mai Oroszország, Fehéroroszország és Ukrajna) államnak minősült. Később a történelmi fejlődés következtében az oroszok összekapcsolták a sorsukat a Novgorod környékén élőkkel (akkor Novgorodi Köztársaság), ezt követően pedig Moszkvával, ahol már az orosz nemzetiség egy összefüggő egészet alkotott. Az Oroszország kifejezés a 10. századtól használatos.

Az oroszok Szlovákiába történő emigrációja a 20. század 20-as éveiben zajlott, leginkább politikai okok miatt. A szlovákiai orosz közösség 1921-ben alakult. Az emigráns orosz közösség a cseh kisebbséggel összevetve nem volt olyan népes. Az orosz kisebbséget elsősorban az orosz arisztokrácia, politikusok, állami hivatalnokok, magasrangú katonai tisztségviselők, kereskedők, iparosok, munkások vagy katonák alkották. Nagyobb tömbben Pozsonyban/Bratislava és Kassán/Košice éltek, ahol saját egyesületeket és klubokat alakítottak. Az orosz emigráns élet elengedhetetlen küldetése az orosz pravoszláv misszió is volt, ami 1923-tól Ladomirvágásán/Ladomirová székelt.

1938-ban, az első Csehszlovák Köztársaság felbomlása után az orosz értelmiség megindult Szlovákiába. Többen közülük azoknak a cseh szakembereknek a helyére kerültek, akiknek a Szlovák Állam létrejötte után el kellett hagyniuk az országot. A második világháború nagyban befolyásolta az orosz közösség életét és fejlődését. A háború befejezése után több szakember önként hazament vagy deportáltak. Ebben az időben az orosz emigránsok száma jelentősen csökkent. Néhányan azért itt maradtak, letelepedtek, így az orosz bevándorlók második és harmadik generációja ma is itt található.

3. sz. kép
Úton Ladomérvágásra/Ladomirová

Az Orosz Cserkészszövetség (*Разведчику*) Kelet-Szlovákiában, a Palota nevű település mellett pihennek, és úton vannak Ladomérvágására, ahol 1943-ban székelt a pravoszláv misszió.

Oroszország történelméről európai viszonylatban és a vele párhuzamosan élő szláv népek történelméről a rendelkezésünkre álló Nestor által írt első évkönyvben (*Régi idők legendája*) olvashatunk, ami a 12. századból származik. Ez az írásos emlék azért is érdekes, mert a szerző a régi szlávok lakhelyét a Duna középső szakaszára helyezi, vagyis a mai Szlovákia és Morvaország területére. Az írásos emlékek köszönhetően számos orosz és szláv törzsnév maradt fenn, és tetten érhetjük benne Ciril és Metód szellemi hagyatékát. A mű kitér az oroszok és a szlovákok lelki rokonságára is.

Volt egyszer egy szláv nép, akik a Duna mentén telepedtek le, de ezt a területet a magyarok később elfoglalták, és voltak más szláv népek: morvák, csehek, lengyelek, akiket ma oroszoknak hívunk. Az ő részükre fordították először szláv írással a könyveket Moráviában. Ez az írás Oroszországban és a dunai bolgároknál is használatos (mind a mai napig)...

Amikor a szlávok keresztényként éltek, akkor fejedelmek Rastislav, Svätopluk és Kocel a császárhoz követeket küldtek ezzel az üzenettel: A mi országunk megkeresztelkedett, de nincsenek tanítóink, akik tanítanának minket, akik lefordítanak a szent könyveket, mert sem görögül, sem latinul nem tudunk; és ők is másképp írnak és beszélnek, meg mi is. Küldjétek tanítókat, akik a mi nyelvünkön magyaráznák el a könyvek tartalmát...

Amikor ezek (Konstantín és Metód) megérkeztek, összerakták a szláv abc-t és lefordították az Apostolok cselekedeteit és az evangéliumot. A szlávok pedig örültek, hogy a saját nyelvükön hallgathatják Isten ígését...

4. sz. kép
Miniatura a Régi idők legendájából.
Követség megy Mihály császárhoz, aki a Nagy Morva Birodalomba küldte Cirilt (Konstantín) és Metódot

Az orosz emigránsoknak mindössze 7-10%-a fejtett ki szellemi munkát (orvos, tanító, művész, mérnök), de az aktivitásuknak köszönhetően éppen ők voltak azok, akik nagyban hozzájárultak a többségi nemzet identitásának az erősítéséhez. Közülük is leginkább a középiskolai tanárok és az egyetemi oktatók fejtették ki ezt a munkát.

■ Érdekesség

5. sz. kép A. S. Puskin feleségének portréja (A. P. Briullov festette 1831–1832 között).

Brogányban/Brodzany található az Alexander Szergejevics Puskin nevét viselő szláv múzeum. A kastély egy osztrák diplomata birtokában volt 1844-től, akinek második felesége Puskin feleségének a húga volt, és gyakran tett látogatás Brogányban.

6. sz. kép A brogányi kastély

■ Szótárba

Azbuka – orosz abc, aminek 33 betűjele van, és a cirillikából fejlődött ki, amit Ciril és Metód tanítványai fejlesztettek tovább a 9. század végén és a 10. század elején. Tulajdonképpen a cirillika orosz változatáról van szó. Az orosz abc azbuka-s megnevezése abból a tényből lett levezetve, hogy az „a” volt az első betű, míg a „b” (б) volt a következő, az ún. búky. Így rakták össze: azbuka (азбука).

Orosz, Oroszország – a szó először egy görög emlékiratban jelent meg a 10. században. Azbukával leírt formája csak 1387-ben jelent meg. Napjainkban ezzel a kifejezéssel illetik az országot, Русь, ami magába foglalja a történelmi, mitológiai, a pogány, a szláv és folklór kultúra orosz jellegét.

Intuitizmus – olyan tanítás, ami a tudatalattiban próbálja megfogni az intuitív valóságot.

Neves személyiségek arcképcsarnoka

7. sz. kép **Alexandr
Viktorovič Čumakov (1932)**

A tudományok doktora, az Oroszok Szövetsége Szlovákiában elnevezésű szervezet megalapítója, hosszú ideig elnöke, az egyházi énekkar karmestere a pozsonyi pravoszláv templomban. A Cukorgyártás Kutatóintézetének igazgatója. Egész életében agro-
chémiával foglalkozott, pontosabban a mikroelemek kutatásával.

8. sz. kép **Nina Pavlovna
Ščipanská (1932 – 2020)**

Az orosz nyelv oktatója (doc., CsC.), egyetemi tanár volt. A szlovák és az orosz gyermekfolklor tanulmányozásával foglalkozott. A vidám körhinta elnevezésű az orosz nyelv oktatását elősegítő didaktikai segédesszköz szerzője, amelynek alapját a szlovák és az orosz népi gyermekjátékok adják.

Az orosz nemzeti kisebbség több faluban és városban megtalálható. Számszerűsítve a legtöbb orosz nemzeti kisebbséghez tartozó Pozsonyban/Bratislava él, továbbá Közép-Szlovákiában élnek, konkrétan Besztercebányán/Banská Bystrica, Zólyomban/Zvolen és Kelet-Szlovákiában Kassán/košice, Eperjesen/Prešov és környékén, Lócsén/Levoča, Iglón/Spišská Nová Ves, Mezőlaborcon/Medzilaborce és Nagymihályban/Michalovce.

Az orosz nemzeti kisebbség megőrzi hagyományait, saját nyelvét, vallását, tiszteletben tartja az orosz népszokásokat és hagyományokat, és ráhangolódik az első generációs orosz bevándorlók hagyományaira. Hazai környezetben és a honfitársakkal oroszul beszélnek. A többségi nemzettel szlovákul.

Nagyon erős összekötő kapocs a szlovákiai orosz kisebbségnél a nagy közös vacsora (*zastolje/zastolye*), ahol roskadozik az asztal a bőségtől. Az ilyen közös találkozás elengedhetetlen tartozéka a közös éneklés, amelyek az ún. asztali énekekhez tartoznak (*zastolnyje pesni/zastolnye pesni*).

Egyedi jelenség a szlovákiai oroszok körében, hogy teára hívják a vendégeket. A teázás is finom étel fogyasztásával kezdődik. Általában rakott kenyeret kínálnak a teához – *buterbrody* és szuski (*сушки*). Az ún. szuskit nem lehet Szlovákiában kapni, ezért Oroszországból hozzák. A teát folyékony dzsemmel és gyümölcs darabokkal fogyasztják (eper, meggy, szilva, málna, egres stb).

9. sz. kép *Vidám körhinta* N. P. Ščipanskától. Az illusztrátor Tatiana Žitňanová

Az oroszok ünnepi salátát is készítene, melynek francia neve olivje, a határon túl pedig orosz salátaként ismerik. Hasonlít a krumplisalátához, de mégis más az íze, mert a burgonyán kívül a többi alapanyag is ugyanolyan arányban kerül bele, mint például a sárgarépa, főtt tojás, sonka vagy párolt baromfi és zöldborsó.

Az orosz otthonokat számos tárgy díszíti, például a szamovárok, festett tányérok (*жостовские подносы*), fakanalok, fából készült díszes dobozok, melyeket a chochloma (*хохлома*) elnevezésű motívumokkal díszítenek. A nők szívesen hordanak virágos kötényruhát (*наволовопосадские платки*). Ezeket Oroszországból biztosítják be, és ezzel is emlékeznek a szülőkre, nagyszülőkre.

10. sz. kép *Játékosan oroszul szakkör*

11. sz. kép *Orosz ének a Duna felett elnevezésű fesztivál*

Szlovákiában néhány orosz egyesület működik, például: *A Szlovákiai Oroszok Szövetsége, Rossija, Molodaja Rossija*. Az egyesületek különféle rendezvényeket szerveznek, melyek a többségi nemzet körében is népszerűek. Hagyományosan megrendezésre kerülnek olyan rendezvények, mint az *Orosz Ének a Duna felett, Régi Újév, Télapó és a Hótündérek Köszöntése, a Fialatok Nyári Szabadegyeteme, az Orosz Filmek Fesztiválja* és mások.

A szlovákiai oroszok újságot is kiadnak *Vmeste* címmel (Вместе). Az orosz kisebbség életéről, az egyes kulturális eseményekről tudósít a lap, melyeket az orosz szervezetek rendeznek az orosz hagyományok ápolása céljából.

Annak ellenére, hogy a múltban több orosz tannyelvű iskola is működött, ma Besztercebányán/Banská Bystrica van egy magánkézben lévő szabadidőközpont (Rossija), ahol szakkör formájában sajátítják el az orosz nyelv alapjait a gyerekek és a fiatalok. A többi iskolában idegen nyelvként oktatják az orosz, esteleg kurzusok formájában, szabadidős tevékenységként. A 2017/18-as tanévben Pozsonyban/Bratislava egy Orosz-Szlovák Tannyelvű Magán Alapiskola nyílt.

12. sz. kép *Az orosz nyelvet szeretők nyári tábora, a Buratino*

A Rossija szervezet nem csak orosz gyermekeknek szervez nyári tábort, melynek a neve Rossija Nyelvi Tábor, ahol az orosz nyelv tökéletesítésén kívül orosz történelemmel és kultúrával is megismerkedhetnek a gyerekek. Hasonló küldetése van a Kassán/Košice rendezett Buratino tábornak is.

13. sz. kép
Rossija Nyelvi Tábor

■ Szótárba

Buratino – A. N. Tolsztoj meséjének (fából faragott emberke) főszereplője.

A mese címe: Aranykulcs.

14. sz. kép

Matrioska (a matriona kicsinyített formája) – orosz játék, eredetileg japánból származik, ami több egymásba rakott fababából áll. A legnagyobb a matriona, legkisebb a gyermek.

15. sz. kép *Matrioska*

■ Érdekesség

Az oroszoknak három elemből álló személynevük van: keresztnév, az apa után származó név és a vezeték-név. Az apanév jelezett név lesz, amit a gyermekek kapnak a személynév egyik elemeként. Például ha az apa *Nyikolaj*, akkor a fiúgyermek személynévének középső tagja *Nyikolajevics* (jelentése: *Nyikolajé*), a kislányé *Nyikolajevna*. A személynév például így néz ki: *Alekszej Nyikolajevics Tolsztoj*.

16. sz. kép *A hagyományos esküvői kenyér, a karavaj*

Az esküvő és az azt követő lakodalom legfontosabb eseményei közé tartozott: a lánykérés (*svatovstvo/svatovstvo*), az eljegyzés (*szogovor*), a búcsúztatás (*devichnik*), az egyházi szertartás (*venchание*), a lakodalom (*svadebnij puz*), ami általában három napig tartott. A menyasszony és a vőlegény csak passzív szereplői voltak az egész szertartásnak. Az esküvő aktív szereplői a szülők és a keresztszülők voltak. A lakodalom idején a menyasszony többször is átöltözött, a templomba fehér vagy fekete ruhában ment. Az esküvői kenyeret, a karavajt, olyan boldog házasságban élő asszonyok sütötték, akiknek sok egészséges gyermekük volt. A kenyértésztát hétféle forrásból származó vízből és hét zsákból merített lisztből gyúrták. Hogy minden a hagyományok szerint menjen végbe, arról a vőfély (*druzsba*) gondoskodott.

17. sz. kép
Scsi-hagyományos leves

A hagyományos ételek közé soroljuk a scsit (káposztaleves) és a különféle kásás ételeket. A kása alapanyaga zab vagy búza, hajdina vagy köles. Az ünnepi asztalról nem hiányozhatnak a pirózkik (*pirohy*). A kalácsot a teához, az oroszok kedvenc italához is kínálják.

Karácsony Ez a fogalom ismeretlen az orosz kultúrában. Az oroszok ezt az ünnepet Krisztus születésének hívják, (*Рождество Христово*) és a pravoszláv naptár szerint ülik meg, azaz január 7-én, a katolikus naptár szerint pedig december 25-én.

Ezen kívül az elmúlt száz évben már megünnepelik az újévet is, január elsején. (*Новый год/Novyj god*).

Rozsgyesztvot (január 7., orosz karácsony) az emigráns oroszok is megtartották. Számos hagyomány kapcsolódott hozzá. A szovjet idők alatt ez az ünnep az újévi ünnepek név alatt futott.

A pravoszláv hívők részére a karácsonyi ünnepek már november 28-án kezdődnek egy böjti időszakkal. Néhány halfajtán kívül nem esznek húst, azt is csak a megnevezett napokon. A böjt január 6-ig tart. A hívők éjszakai miséken vesznek részt a templomokban. Napközben böjtölnek, ami az első csillag feljövetelével ér véget. Ez után kezdődik a hagyományos vacsora.

Újév Az oroszok az újévet a *Roždestvo Jolkával* elnevezésű ünnepként ülik meg, ahol a Télapó ajándékokat oszt. A Télapót Hótündérek kísérik. Családi körben tartják a karácsonyi ünnepeket. Ez a kedvenc ünnepük. Feldíszítik a fenyőfát és körülülük a bőségesen megrakott asztalt. Az újévi asztal kiváltképp gazdag. Szinte minden orosz asztalon megtaláljuk a különféle salátákat, persze nem hiányozhat a hagyományos olivje, a gyümölcsök és a zöldségek sem. A főétel lehet csirke, liba, pulyka, hal, borjúhús, hatalmas kelt tésztából készült töltött kalácsok (*oroszul ez a pirohy*), kolbász, sonka és kocsonya. Az ünnepséget december 31-én este 10:00 és 11:00 óra között kezdik, elkísérik az óévet, és hálát adnak minden jóért, ami abban az évben történt. Az éjféli pohárköszöntő a jókívánságok mondásának az ideje. Január 1-jén reggel a gyerekek megtalálják azokat az ajándékokat, amiket a Télapó hozott. Ez az orosz hős a Santa Klausra hasonlít. Az orosz télhez méltón hosszú meleg bundába öltözik a Télapó.

Az öreg újév Különleges ünnep az ún. öreg újév, ami január 14-re esik. Néhány orosz családban megtartják ezt az ünnepet, azért, hogy betartsák a helyes sorrendet, miszerint először van karácsony, aztán újév.

18. sz. kép *Az öreg újév ünnepe 2017-ben Turócszentmártonban*

19. sz. kép *Téli mese Besztercebányán*

Meggyággal vagy almaággal végzett jóslás

Az ágat december 25-én éjjel kell letörni. Otthon az ágy mellé egy vízzel teli vázába kell tenni, és valamit kell kívánni közben. Ha a rügyekből gyorsan kifakadnak a levelek, akkor gyorsan teljesülni fog a kívánság. Ha január 19-ig (Krisztus megkeresztelésének ünnepe) a rügyek csak megfakadnak, akkor nem teljesül olyan gyorsan a kívánság. Ha a rügy száraz marad, a kívánság nem teljesül.

Farsang Az orosz nyelvterületeken a farsanghoz hasonló ünnepet *Maszlenicának* nevezik, ami tulajdonképpen a télbúcsúztató, és egy hétig tart. A névadás a vaj orosz megfelelőjéből származik (*maszlo*). Hagományos étel ekkor a (*блины*) *blini*, ami a palacsintához hasonlít. Vajjal, tejföllel és más töltelékkel fogyasztják. Ez szertartási étel, ami a napot szimbolizálja. Minél több *blinit* sütnék a hét folyamán, annál nagyobb lesz a családban a gazdagság. Az ünnep nyolc héttel a húsvét előtt kezdődik. Maszlenyica hetében még fogyaszthatnak tejes ételeket a böjti időszak beköszönte előtt. Az ünnep úgy veszi kezdetét, hogy a gyerekek egy szalmából készült figurát, Maszlenyicát készítenek. Szlovák nyelvterületen ez a Morena, a magyaroknál ez a Kiszehajtás. A gyerekek házról házra járnak a Maszlenicával, és mindenhol palacsintát kapnak. Maszlenyica ünnepe egy hétig tart, és minden napnak megvan a saját neve. A hétfő az *üdvözlés* (*встреча* – *vstreča*). Ezen a napon kezdődik az ünnep, és ekkor sütik a palacsintákat. Ha lehetséges, akkor az első palacsintát szegény embernek kell adni. Este kötelező szánkázás van. Aki a legmesszebb megy a házától, abban a családban lesz a legnagyobb bőség. A kedd a *заигрыш* (*zaigris*), ami egy vidám napot jelent. Ez a nap a fiataloké. A fiatalok egymást látogatták és palacsintákat sütöttek. Szerdán van a *лакомка* (*lakotka*), azaz lakmározás. Ezen a napon az anyós látta vendégül a vőt, és palacsintával kínálta. Csütörtök a *широкий* (*širokij* – azaz *bőséges nap*), mert ezen a napon a vendégségben mindenki részt vehetett. Ezen a napon hármas lófogattal szánkáztak. Pénteken a *тёщины вечера* (*тёщинывечера*), vő vendégelte meg az anyóst. Szombaton a sógorok *золовкины посиделки*, hívták meg egymást lakomába. A vasárnap a megbocsátás napja *прощание*. Mindenki kéri a megbocsátást. Aztán a téren közösen elégetik a Maszlenyicát.

20. sz. kép *Maszlenyica*

21. sz. kép Tipikus női orosz viselet tartozéka a sarafán (ujjatlan ruha). A hajadonoknak szalaggal volt bekötve a hajuk, míg a férjezett asszonyok kis kendő alá, vagy egy speciális sapka alá rejtették a hajukat. Az ünnepi viselet része a párta.

22. sz. kép *Kislány pártával*

23. sz. kép A hagyományos lakhely fából készült. Neve: *chalupa* (*узба*). Ablakait fametszetekkel díszítették.

24. sz. kép A háztartások tartozékai a díszes szamovárok, a hagyományos edények, amelyekben a teához forralják a vizet. A szamovár belsejében található egy cső faszénnel, ami a vizet melegíti. A szamovár tetején egy kancsó található, amiben egy erős teakonzentrátum fő. Ebből egy keveset a pohárba öntenek, majd forró vízzel felöntik. Ma már többségében elektromos szamovárok vannak.

IRODALOM

ČUMAKOV, A. V. – ŠPOREROVA, T. K. – KOPSOVA, R. I. *Rossijane v Slovákii: rossijskije sootečestvenniki v Slovákii, istorija i sovremennost'*. Bratislava, 2008.

ČUMAKOV, A. V. – ŠPOREROVA, T. K. – KOPSOVA, R. I. *Rusi a Slovensko*. [S. l.]: Občianske združenie Rossija, 2012.

HABOVŠTIAKOVÁ, K. – KROŠLÁKOVÁ, E. *Z tvorby solúnskych bratov a ich žiakov*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, s. 138.

HARBULOVÁ, L. – NACHAJOVÁ, M. – BABOTOVÁ, L. (Eds.). *Osobnosti ruskej a ukrajinskej emigrácie na východnom Slovensku*. Prešov, 2008.

HARBULOVÁ, L. *Migrácia obyvateľov východnej Európy na územie Slovenska a Čiech*. Prešov, 2009.

HARBULOVÁ, L. *Náčrt života ruskej emigrácie na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Dostupné na internete:
http://wwwold.nkp.cz/pages/slov_res_harbulova.htm

VEBER, V. – SLÁDEK, Z. – BUBENÍKOVÁ, M. – HARBULOVÁ, L. *Ruská a ukrajinská emigrácia v ČSR v letech 1918–1945*. Praha, 1996.

Internetes források:

www.integruj.sk/40-ruska-komunita

www.narodnostnemensiny.gov.sk/ruska-narodnostna-mensina/

www.rossija.sk

www.zvazrusov.sk

Az illusztrációk jegyzéke

1. sz. kép sz. kép Nikolaj Onufrijevič Losskij

Losskij, Nikolaj Onufrijevič. *Podmienky dokonalého dobra (Základy etiky). Grundlagen der Ethik*. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1944. 277. o.

2. sz. kép Aleksander Vasilijevič Isačenko

A. Eliáš archívumából

3. sz. kép Úton Ladomérvágásra

A.V.Čumakov archívumából

4. sz. kép Követség megy Mihály császárhoz, aki a Nagy Morva Birodalomba küldte Círilt (Konstantín) és Metódot

http://mmedia.nsu.ru/culture/DATA/obj3109/BIG_VIEW_2.htm

5. sz. kép A. S. Puskin felesége

Szerző: A. P. Briullov. *Ovčinnikova, S. T. Puškin*. Moskva : Russkaja kniga, 2001, s. 3 (múzejny katalóg).

6. sz. kép A brogyányi kastély

A. S. Puskin Múzeum Brogyányban

7. sz. kép Aleksandr Viktorovič Čumakov

A.V.Čumakov archívumából

8. sz. kép Nina Pavlovna Ščipanská

N. P. Ščipanská archívumából

9. sz. kép Vidám körhinta N. P. Ščipanskától. Az illusztrátor Tatiana Žitňanová

N. P. Ščipanská archívumából

10. sz. kép Játékosan oroszul szakkör

N. P. Ščipanská archívumából

11. sz. kép Orosz Ének a Duna Felett elnevezésű fesztivál

Ž. Mihaliková archívumából

12. sz. kép Az orosz nyelvet kedvelők nyári tábora, a Buratino

N. Dostovalová archívumából

13. sz. kép Rosszija nyári tábor

A besztercebányai Rosszija archívumából

14. sz. kép Buratino

szerző: Albert Fedchenko; ID fotografie z fotobanky:
259043828; <https://www.shutterstock.com/cs/image-illustration/pinocchio-wooden-boyillustration-259043828?src=tiHE0erOC2o9HRfhQZRUG-1-20>

15. sz. kép Matrioska

https://www.google.com/search?q=matrio%C5%A1ka&client=firefox-b-ab&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=a2JEeouBNGuR8M%253A%252CyBHN_T_ViLoffuM%252C_&usg=__ROLpen3dZ3dGBM1oIbB5Dzs9iI%3D&sa=X&ved=0ahUKEwj_nKH-t63cAhVRyaYKHfF-AKMQ9QEIPTAC#imgdii=lBE83sTvAgtvKM:&imgcr=qoz6OcShzElZXM:

16. sz. kép A hagyományos esküvői kenyér, a karavaj

<https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/wedding-loaf-558658714?src=4q9FJ4JHNpGbOLXHDN9EDQ-1-19>

17. sz. kép Scsi –hagományos leves

Kovalov, V. M. – Mogilnyj, N. P. Russkaja kuchnja : tradicii i obyčaji. Moskva :Sovetskaja Rosszija, 1992, s. 119./.. .Ковалев В М Могильный Н П Русскаякухня традиции и обычаи М Сов Россияс ил.: –.:., 1992. 256 .. ISBN 5-268-00916-8.

18. sz. kép Az öreg újév ünnepe 2017-ben Túrócszentmártonban

J. Kubinda archívumából

19. sz. kép Téli mese Besztercebányán

A Rosszija archívumából

20. sz. kép Maszlenyica

J. Kubinda archívumából

21. sz. kép Orosz népviselet

<https://www.shutterstock.com>; ID fotografie z fotobanky: 57021466;

22. sz. kép Kislány pártával

J. Kubinda archívumából

23. sz. kép Hagományos lakhely

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Traditional_Wooden_House_in_Tomsk_-_Siberia_-_Russia_02.JPG

24. sz. kép Szamovar

<https://pixabay.com/sk/samovar-ra%C5%88ajky-tabu%C4%BEka-%C4%8Daj-2044035/>

RUSZIN NEMZETI KISEBBSÉG

РУСИНЬСКА НАРОДНОСТНА МЕНШЫНА

■ **Neves személyiségek
arcképcsarnoka**

1. sz. kép **Alexander Duchnovič (1803 – 1865)**

Görögkatolikus pap, író, történész, néprajzos, publicista, a ruszin irodalom kiadója, ruszin nyelvtan-könyvek, vallási és liturgikus szövegek szerzője, az Eperjesi Irodalmi Kör megalapítója. A kárpátaljai ruszinok himnuszának a szerzője

2. sz. kép **Adolf Dobriansky (1817 – 1901)**

Politikus, a magyarországi parlament tagja, ahol a ruszinok és a szlovákok jogait védte. A ruszin küldöttség élén állt, akik Ferenc József császárhoz intézett petíciójukban követelték a ruszin nemzet elismerését Magyarországon, a demarkációs vonal meghúzását, ahol az oroszok élnek, az orosz nyelv bevezetését az iskolákba és a hivatalokba.

A kárpátaljai ruszinok a Kárpátok északi és déli hegyoldalain élnek. Hazájuk Kárpáti Rusz (Karpatská Rus) néven ismert.

A kárpáti ruszinok az indoeurópai nyelvcsalád szláv ágához tartoznak. Elődeiknek azokat a szláv törzseket tartják, akik az 5. és 6. században nagy csapatokban vándoroltak a Kárpátok környékére. Ezek között a törzsek között éltek a fehér horvátok is. Néhány forrás arra utal, hogy a ruszinok ősei éppen ők. A 7. és 8. században több szláv törzs ismét vándorolni kezdett különböző irányba, a ruszinok azonban állandó jelleggel a keleti hágókon maradtak. Bizonyítja ezt maga a népnév is, ruszin, ami annyit jelent, hogy keleti vallási szertartású keresztény nép (orosz vallás), akik Moldáviában és a nagy középkori állam területén éltek (Kijevi Nagyfejedelemség).

A ruszinok kolonizációja két irányú volt: délkelet felől és északról. Délkelet irányából a valachok, a hegyi pásztorok Romániából érkeztek. Átléptek a Kárpátok hágóin és a ruszin lakossággal asszimilálódtak. A legjelentősebb északi migráció a 16. században zajlott. Ekkor ruszin földművesek érkeztek erre a vidékre.

A 11. századtól 1918-ig a ruszinok a Kárpátok déli hegyoldalaiban találtak otthonra, amit később Kárpáti Rusznak neveztek, hozzá kapcsolódott még Eperjes/Prešov és környéke, mint a történelmi Magyarország része. Az 1. világháború befejezése után a területet felszabdalva több utódállamhoz csatolták. Az eperjesi területet és a kárpáti oroszok vidékét Csehszlovákiához csatolták. A Kárpátaljai Ruszin Tartomány 1919–1938 között létezett. Saját kormányzója volt, és bizonyos fokú autonómiát is kapott. A 2. világháború befejezése után a területet a Szovjetunióhoz csatolták, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Kárpátontúli Területeként jegyezték. Ezt követően elkezdődött a vidék ukránizációja, hasonlóan, mint azokon a területeken, ahol ruszinok éltek, mint például Csehszlovákiában vagy Lengyelországban. Egy erőszakos beavatkozásról volt szó, amibe a helybeli ruszinok nem egyeztek bele. Ennek ellenére az új kommunista rendszer nem ismerte el a ruszin nemzetet. Hivatalosan csak az ukrán nemzet és az ukrán nemzeti identitás volt elfogadott, valamint az ukrán irodalmi nyelv.

A helyzet csak 1989 után változott.

3. sz. kép *A kárpáti ruszinok a 21. században*

A vidéket több országhatár szabdalja szét. A kárpáti ruszinok tehát Szlovákiában, Lengyelországban, Ukrajnában és Romániában is élnek

Az első megbízható forrás a 14. századból az eperjesi/Prešov régióból származik, és arról tanúskodik, hogy a területet egyre jobban benépesítik. A ruszinokról szóló legrégebbi írásos feljegyzés arról tanúskodik, hogy ők a magyarok „gyepűőr” szolgálatában állnak. Gácsból/Holič és a Kijevi Nagyfejedelemség területeiről érkeztek ide a magyarok északi portyázásai idején. A legismertebb gyepűőr a nemesi származású Teodor Koriatovics volt, akinek a magyar király 1396 után Munkácsot és vidékét adományozta és a Ducis de Munkacs címet. A közismert évkönyvek, legendák és más források arról szólnak, hogy Koriatovics harminc évvel hamarabb érkezett, és magával hozott 40 ezer telepest is.

4. sz. kép Kárpáti Rusz a 13. és a 14. században

A területén folyamatos fejlődésnek indult: a Szepesség, Uzsgorod, Beregszász, Ugocsa, Máramaros, Zemplén, Aba és Sáros vármegye.

5. sz. kép A Magyar-Ruszin terület (1918)

A ruszinok új államának javasolt területe látható a térképen. A terület magába foglalja mindazokat a történelmi földrajzi területeket, ahol valaha ruszinok éltek a Kárpátoktól délre és Szlovákia keleti részén. A térképjavaslatot az Egyesült Államokba emigrált ruszinok tették Grigorij Žatkovič jogász vezetésével.

■ Érdekesség

A kárpáti ruszinok eredetének kérdése nagyon bonyolult. Nem csak a földdel voltak kapcsolatban, nem csak Kárpátaljai Ruszin területen, aminek a származékszava a ruszin is, hanem elődeiknek tekinthetjük inkább:

1. azokat a szláv törzseket, akik a hunokkal és az avarokkal érkeztek a Duna folyó mellé,
2. fehér horvátokat,
3. Gácsi/ Holič ruszinokat,
4. a délkeletről érkezett ruszizált valachokat.

■ Szótárba

Asszimilálódni – igazodni, egybeolvadni valakivel, valamivel.

Fehér horvátok – szláv törzs, akiknek egy része a 7. században a mai Horvátország felé vette az irányt, és megalapította a délszlávok etnikai alapját. A másik fele északon maradt, és lassan beolvadt az ott élőkhez. Az is valószínűsíthető, hogy a ruszinok ősei voltak.

Demarkáció – az országhatárok kijelölése.

Kijevi Nagyfejedelemség – Kelet-Európa egyik legrégebbi állama, ami a 9.–11. században formálódott. A 12. században több államra esett szét, maga a Kijevi Nagyfejedelemség 1240-ben szűnt meg.

Rutheniam (Rutén) – a ruszinok és a ruszin nyelv történelmi latin megnevezése.

α valach kolonizáció – a valachok hullámokban érkeztek a mai Szlovákia területére. A legnagyobb számban a 14. század végén és a 15. század elején. A Kárpátok hágóin ereszkedtek és a ritkán lakott helyeken telepedtek le. Néhány kolonista a hatalmas erdős földterületekkel rendelkező földesurak hívására érkezett. A földbirtokosok effektívebben szerették volna kihasználni ezeket az erdős területeket. A kolonisták gyorsan kihasználták ezt a lehetőséget, és rövid idő alatt asszimilálódtak.

■ **Neves személyiségek
arcképcsarnoka**

6. sz. kép **Vasil Turok-Heteš**
(1940 – 2005)

Pedagógus, az Alexander Duchnovič Színház dramaturgja, azon jelentős személyiségek egyike, aki sokat tett Szlovákiában 1989 után a ruszinok nemzeti identitásának elmélyítéséért. A legjelentősebb ruszin szervezet élén állt (Rusinska obroda). Az Alexander Duchnovič-díj tulajdonosa, amelyet a ruszinokért tett jelentős, áldozatos munkájáért kapott.

7. sz. kép **Juraj Paňko (1933 – 2017)** és **Vasil Jabur (1936)**

Pedagógus, nyelvész, a ruszin irodalmi nyelv kodifikátora, akit a ruszin nemzetért tett áldozatos munkájáért Ciril-Metód díjjal tüntetettek ki. Paňka vezetése alatt kezdték meg az első helyesírási szabályzat elkészítését. Jabur nyelvészeti szempontból ezt a munkát fejezte be, elkészítette a szakkönyveket, a helyesírási szótárakat. Később a ruszin nyelvtan-könyvek kiadásán dolgozott a kollégákkal az alap és középiskolások részére.

A ruszinok leginkább Szlovákia északkeleti részén élnek. A terület eperjesi régióként/Prešovský región (Prjaševščina) vagy Eperjesi Rusz /Prešovská Rus (Prjaševska Rus) néven került a köztudatba.

Az 1991-es népszámlálás idején a ruszinokat önálló nemzetiségként fogadták el Szlovákiában. Mint minden olyan országban, ahol ruszinok élnek, itt, Szlovákiában is létrejöttek olyan szervezetek, amelyek a ruszinok kulturális rendezvényeit szervezik. Az első ilyen szervezet a Rusinska obroda (1990). Megalakulásakor a szervezet alapvető célja az volt, hogy a ruszinokat önálló nemzetiségként fogadják el, valamint az irodalmi nyelv kodifikálása, használatának terjesztése az iskolákban, a rádióban, a sajtóban, a televízióban és valamennyi kulturális intézményben. A ruszin nyelvet 1995-ben kodifikálták Szlovákiában, utána pedig lassan terjedni kezdett a társadalmi élet több területén is. 1989 után ruszin nyelven kezdtek megjelenni folyóiratok, például: *Rusyn*, *Русин* *Holos Rusyna* (Голос Русина), később gyermeklap is *Kolýsočka* néven (Колысочка), *Narodný novynykŷ* (Народны новинкы), *InfoRusyn* (ІнфоРусин), stb. Természetesen beindul a könyvkiadás is, van televíziós és rádiós műsoruk is. A világirodalmi és ruszin drámaírók darabjait az Alexander Duchnovič Színházban játsszák Eperjesen/Prešov. A néptáncot és a népzene-t egy hivatásos együttes játssza, mégpedig a Podduklnsky umelecký ľudový súbor (A Duklamenti Művészi Néptáncegyüttes), és számos amatőr néptánc csoport.

8. sz. kép **Alexander Duchnovič Színház**

9. sz. kép **Duklamenti Művészi Néptánc-együttes**

A Kárpátaljai Ruszinoknak sajátos irodalmi hagyományaik vannak, amelyek a 17. századig nyúlnak vissza. Függetlenül attól, hogy a ruszinok milyen nyelvet használtak (ruszin nyelvjárás, egyházi szláv nyelvet, orosz, ukránt), az irodalmi műveikben mindig a ruszin nép mindennapjait mutatták be. Minden egyes ruszin régióknak meg van a maga irodalmi atyja. A legjelentősebbek közé soroljuk Mikuláš Kseňák, Juraj Charitun, Jozef Kudzej, Mária Malcovská és Štefan Suchý szerzőket.

A 20. század első felében egy sajátos festőiskolát is alapítottak Podkarpatský Barbizón néven. A legjelentősebb képviselői Josyf Bokšaj, Adalbert Erdeli, Fedir Manajlo és Ernest Kondratovič voltak.

A kárpátaljai ruszin mindennapokat, a vidék szépségeit örökítik meg Štefan Hapák, Dezider Milly és Fedor Vic, karikaturisták is.

10. sz. kép **Fedor Vic karikatúrája**

Néhány múzeumban állandó kiállítás látható a ruszin művészet alkotásaiból, az ikonográfiából és festészetből. A legterjedelmesebb gyűjtemények Eperjesen/Prešov találhatóak meg, ahol 2007-ben a Szlovák Nemzeti Múzeum mellett nyílt meg a Ruszin Kultúra Múzeuma. További állandó tárlat tekinthető meg Vízközben/Svidník. Bártfán/Bardejov specifikus ikonosztázok láthatók, Mezőlaborcon/Medzilaborce pedig a Modern Művészetek Múzeuma található.

A népművészeti alkotások különféle formáin kívül, mint például hímzések, hímes tojások, néptánc, népzene, a kárpátaljai ruszinok a jellegzetes építőművészetükről ismertek. A hagyományos kárpáti ruszin háztartás skanzenjét Vízközben/Svidník tekinthetjük meg. Bártfa/Bardejov, Homonna/Humenné és Ólubló/Stará Lubovňa pedig a kárpáti ruszinok tárgyi kultúrájába enged betekinteni.

A kárpáti ruszinok mindennapi életében a legfontosabb elem a vallás. A nyelven és a kultúrán kívül a kárpátaljai ruszin egyházban is megtalálhatók a keleti és a nyugati keresztény világ elemei. A keleti szlávokhoz hasonlóan a kárpátaljai ruszinok egyházi szertartási nyelve az egyházi szláv volt, a két szín alatti áldozást gyakorolták, a papok nősülhettek, és a Juliánusz naptár szerint igazodtak. A rokon ágú keresztényektől elsősorban a liturgikus zenében különböztek. A „zene”, amit még napjainkban is hallhatunk a keleti szertartás szerint működő templomokban, egy mindenki által megszólaltatott emberi hang, beleértve a kántort is. Sem orgona, sem más instrumentális hangszer nem engedélyezett. Az ének alapját a hagyományos keleti szláv dallam adja, amit átszónek a helyi és regionális népzenei dallamok egyes elemeivel. Az ének a karpatske prostopinie néven ismert. Ma a kárpátaljai ruszinoknál több helyen találunk görögkatolikus és pravoszláv templomot is.

Az egyház a ruszinok kulturális életét teljes befolyása alá vonta. Egyik jellegzetes esetként említhetjük meg **Pavel Peter Gajdič (1888**

– 1960) püspök tevékenységét, aki támogatta a ruszin nemzeti identitást, a ruszin egyházi iskola létrejöttét, a ruszin nyelv kodifikációján is fáradozott Szlovákia területén.

P. P. Gajdič püspököt 2001. november 4-én II. János Pál pápa Rómában a Szent Péter téren boldoggá avatta.

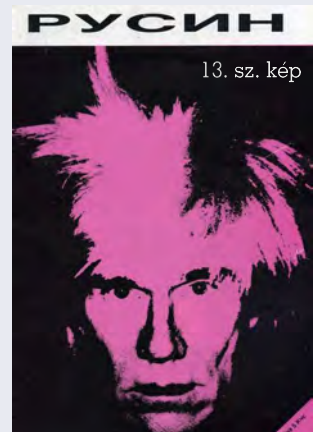
11. sz. kép
Pavel Peter Gajdič püspök

12. sz. kép Görögkatolikus fatemplom Alsókomárnokon/Nižný Komárnik. Az építmény jellegzetes példája a kárpátaljai ruszinok építészetének. A fatemplomok az UNESCO világörökségi listáján is megtalálhatóak.

■ Érdekeség

- Annak következtében, hogy a ruszinok az országhatárok mentén élnek, a nyelvjárásukat több hatás éri, és a szókészletükben lengyel, magyar és szlovák szavakat is találunk. Ezek az egyedi kifejezések, egyházi, liturgikus szavakkal megtűzdelve teszik őket mássá a többi keleti szláv néptől. A szomszédos népekkel ellentétben (magyarok, lengyelek, szlovákok) a ruszinok ciril betűs abc-t használnak.
- Tudtátok, hogy Andy Warhol, amerikai művész a pop-art művészeti irányzat megalapítója, a 20. századi művészvilág meghatározó személyiségének ruszin ősei vannak? Szülei ugyanis egy ruszin községben Mikóban/Miková születtek, ahol a művész tiszteletére minden évben fesztivált rendeznek. Mezőlaborcon/Medzilaborce pedig európai viszonylatban az egyetlen olyan múzeum található, amelyik Andy Warhol nevét viseli

Ruszin nemzeti szimbólumok
a ruszin címer
ruszin zászló

■ Szótárba

Prjaševščina, Prjaševska Rus' (Prjasevcsina) – Eperjes (Prešov) szláv megnevezésének származék-szava.

14. sz. kép *Lakodalmi tánc*

A hagyományos ruszin lakodalma-
kat a falvakban tartják, és mind a
mai napig igyekeznek a hagyomá-
nyokat is megőrizni. Ilyen régi
hagyományok közé soroljuk a
szabad élettől való *pirkoviny* (*pirko-
vynŭ/пiрковины*), búcsúztatót a
szülői házban, menyasszony lopását
(*porravynŭ/поправини*,
pohlodynŭ/поглодини)...

Az egyik legismertebb lakodalmi
szokás a menyasszonytánc (*ryadovŭj
tanec/рядовый*). A tánc éjfélkor
kezdődik, és a zenekar a tánc köz-
ben mindig bejelenti, hogy a
menyasszony éppen kivel táncol.

A menyasszony először a közeli ro-
konsággal megy táncba. A násznép
kört alkot, a menyasszony a körön
belül táncol. A körbe sorba
belépnek azok, akik majd táncolni
kívánnak a menyasszonnyal. Fize-
ségként pénzt dobnak a menyasz-
szonynak, a táncoltatók pedig egy
szelet tortát és egy kupica pálinkát
kapnak. Ha már mindenki táncolt a
menyasszonnyal, akkor megérkezik
a vőlegény, felkapja és „ellopja” a
menyasszonyt. A menyasszonynak
közben ügyelnie kell arra, hogy sen-
ki se kapja le a lábáról a cipellőjét,
mert azért nagy pénz kellene fizet-
ni a vőlegénynek.

15. sz. kép *Főtt pirog*

A hagyományos ruszin ételek közé
soroljuk a pirogot (*pirohy*), a kifor-
mázott és kifőtt tésztát olvasztott
vajjal, tepertővel fogyasztják. A
töltelék is változó: lehet gombás,
juhtúrós, túrós, káposztás, krum-
plis. A sült pirogot túróval, juhtúró-
val töltik. hagyományos étel a töl-
tött káposztalevél (*holubky/зо-
лубки*).

Szlovákia északkeleti részé, ahol leginkább ruszinok élnek, nagyban
eltér a többi régió hagyományvilágától.

A naptári ciklushoz kötődő hagyományok a mezőgazdasági munkák
és az egyházi ünnepek ritmusához alkalmazkodtak. A legtöbb ilyen
néphagyomány a téli időszakhoz kapcsolódik (november 30-tól, András
napjától egészen a farsang végéig tartó időszak ez). A téli ünnepkör
hagyományainak a csúcsa természetesen a **karácsony** (*Roždestvo*,
Ristvo/Рождество, Ріство) volt. Ez az időszak december 24-től január
6-ig, a Juliánusz naptár szerint pedig január 6-tól január 19-ig tartott.

Szenteste (*Vilija, Svjatŭj večur/Вілія, Святій вечур*).

Ezt a napot sorsfordító napként értelmezték, amikor bizonyos
ritusok segítségével meghatározhatták a következő év eseményeit.
Szenteste semmit sem szabadott kölcsönözni a házból, tilos volt a
látogatás is. Szigorú böjtnapot tartottak, ami az első csillag
feljövételével ért véget. Napközben a férfiak az állatok körül dolgoztak,
az asszonyok pedig a vacsorát készítették. Nagy odafigyeléssel
készítették a (*kračun/кращун*) szertartási kenyeret. A szertartási
kenyeret, a kracsunt mindig szenteste napján sütötték meg, és
elsőként ez sült ki. A bőséget, a gazdagságot jelképezte és kivételes
erőt, hatalmat éreztek benne. Újévi asztalra tették, és érintetlenül
hagyták.

A következő szimbolikus rendeltetésű cselekedet volt a zab- vagy
búzakeve, néhol a gazda a legszebb kévét választotta ki közvetlenül az
aratáskor, félretette szentestére, aminek óvó és gyógyító szerepet
tulajdonítottak.

A szentestei vacsora elfogyasztása előtt az egész család lement a
patakhöz, folyóhoz vagy a tóhoz. Itt a szertartásnak megfelelően meg-
mosakodtak, és csak ezután ültek asztalhoz. Az asztalon a feloldott
kéve hevert, fehér terítővel volt letakarva. Minden sarokba kenyeret
raktak, középen egy tálban gabona, benne égő gyertya. Az asztal alá
vaseke, fejsze, ostor került, az asztalt pedig vaslánccal körbe fonták. A
vacsora 9-12 fogásból állt. Minden ételfajta olajjal készült, és egyikben
sem lehetett tej és semmi sem az otthon tartott haszonállatokból. Az
ételeket hüvelyesekből, gabonafélékből, gombából, szárított és friss
gyümölcsből készítették. Hagyományos étel a fokhagyma, méz,
gombamártás, piritós, piróg, káposzta, bab, borsó, főtt körte. Ilyen
szentestei ételfajtákat fogyasztanak ma is.

A karácsony elengedhetetlen része volt a (*колядованя*) mendikálás.
A vacsora után a felnőtt férfiak járták a házakat, és karácsonyi dalokat
énekeltek. Az ünnephez a betlehemezés is hozzátartozott. A hagy-
ományos betlehemezés szájról szájra terjedt, és ma is ezt a változatot
játsszák.

16. sz. kép *Szenteste*

Sok ruszin faluban a
mai napig él a hagyomá-
ny, miszerint meg-
jósolják Jézus szüle-
tését.

A leglátványosabb tavaszi ünnep a húsvét volt.

Húsvét (*Velykdeň / Великдень*)

A húsvéti szokások zöldcsütörtökön kezdődtek, amikor elnémultak a harangok. Ettől a naptól kezdve egészen húsvétvasárnapig szigorú böjt vette kezdetét. Nagypénteken a gyerekek reggeltől kerepülni (*corkotajlo / цоркомаїло*) jártak. A kerepülő érdes hangja elűzte a gonosz szellemeket, erőket. A fehér szombat a legnagyobb ünnepet, a húsvétvasárnapot előzte meg, amikor tilos volt a főzés, a kölcsönzés, és elsőként nem léphetett asszony a házba. Ezért a szombatot használták ki a főzésre és a sütésre. Fehér lisztből sütöttek kalácsot (*paska / паска*). A készítése során a gazdasszonynak fel kellett ugornia, hogy a pászka sikerüljön, mert csak a magas pászka szimbolizálta a jó termést. A pászkának különös mágikus, gyógyító erőt tulajdonítottak. Húsvétvasárnap a pászkát a sonkával, kolbásszal, szalonnával, vajjal, túróval, sajttal és tojással együtt a húsvéti kosárba rakták, és így vitték a templomba ételszentelésre.

A húsvéti népszokásoknak családi jellege volt. Az asztalra minden megszentelt ételt kiraktak. Az ételek bősége előfeltétele volt az egész éves jólétnek. A tojásnak rituális szerepet tulajdonítottak. A főtt tojással minden családtagot háromszor körbejártak, csak ezután vágták fel annyi cikkre, ahányan voltak a családban. Azokat a megszentelt ételeket, melyeket húsvétkor nem ettek meg, félretették az első szántásig.

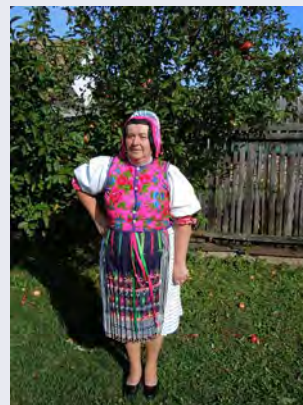
A húsvéthétfő a legényeké volt. Minden lányos házba betértek, vízzel öntöztek, vagy a patakhöz vitték le a lányokat. A lányok festett húsvéti tojással ajándékozták meg a legényeket. Este a faluházban mulatságot rendeztek. Régebben a lányok kedden jártak a fiúkat öntözni. Ez a hagyomány napjainkban már háttérbe szorult.

17. sz. kép Húsvéti tojások

18. sz. kép
Húsvéti kosár

19. sz. kép Népviselet Szepesjakabfalváról/Jakubany

Szepesjakabfalva népviseletére a szembetűnően színes viselet jellemző, ami a mai napig fennmaradt. A női ingujj bő és rövid. A szalagok kasmírból vannak. Az ünnepi szoknya fehér szőttesből készült, enyhén pliszírozott, fölé kékfestő kötényt kötöttek, később feketét vagy fehéret. Télen a nők rövid fehér, ujjas, piros hímzéssel díszített bundát viseltek. A lábaikra posztóból készült magas szárú lábbelit húztak, a fejükön fehér-fekete pamutból horgolt főkötőt hordtak. Az egész népviseletet vékonyabb, vastagabb ciklámen színű szalagokkal díszítették. A férfiak fehér színű ujjatlan bundát viseltek, amit szintén piros motívumokkal díszítették.

20. sz. kép Hagyományos ruszin lakhely

A hagyományos ruszin házak egyszerűek voltak, égetett téglából építették, szalmatetővel fedték be.

IRODALOM

- BOTÍK, J. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.
- GLOSIKOVÁ, O. et al. Tradícia a súčasnosť stravovania Rusínov na Slovensku. In: *Chute a vône Slovenska : Zborník štúdií o kulinárnych tradíciách*. Martin, 2007, s. 119 – 129.
- HIRJAK, M. Народна култура села. In: Popovič, M. – Hirjak, M. – Sisák, M. *Pichne – Пыхні*. Prešov, 1997, s. 71 – 80.
- FEGLOVÁ, V. Kalendárne obyčaje. In: *Horná Cirocha : Vlastivedná monografia zátopovej oblasti*. Ed. Ján Podolák et al. Košice, 1985, s. 401 – 420.
- КОНЄЧНИ, С. *Канітолы з історыі Русініў на Словеньску*. Prešov, 2009.
- LEŇO, T. – ONDZIK, J. *Rusíni*. Bratislava, 2012.
- MAGOCSI, P. R. *Národ znikadiaľ : ilustrovaná história karpatských Rusínov*. Prešov, 2007.
- MAGOCSI, P. R. *Rusíni na Slovensku*. Prešov, 1994.
- MAGOCSI, P. R. – Pop, I. *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. 2nd rev. ed., Toronto, 2005.
- МАЃОЧИЙ, П. Р. – ПОП, І. *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*. Užhorod, 2010.
- MAGOCSI, P. R. *Chrbtom k horám : Dejiny Karpatskej Rusi a karpatských Rusínov*. Prešov, 2016.
- MARKUŠ, M. Ludová strava. In: *Horná Cirocha : Vlastivedná monografia zátopovej oblasti*. Ed. Ján Podolák et al. Košice, 1985, s. 351 – 374.
- ПОПОВИЧ, М. *Федор Корятович – русиньський воєвода*. Prešov, 1993.
- PLIŠKOVÁ, A. *Rusínsky jazyk na Slovensku : náčrt vývoja a súčasné problémy*. Prešov, 2007.
- ПЛІШКОВА, А. *Русиньський язык на Словеньску*. Prešov, 2008.
- PLISHKOVA, A. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians*. New York, 2009.

Internetes források:

- www.divadload.sk
www.ludovakultura.sk
www.narodnostnemensiny.gov.sk/rusinska-narodnostna-mensina/
www.puls-slovakia.sk
www.rusyn.sk/
www.rusynacademy.sk

Az illusztrációk jegyzéke

1. sz. kép *Alexander Duchnovič*
Valerij Paďak (a szerző archívumából)
2. sz. kép *Adolf Dobriansky*
Valerij Paďak (a szerző archívumából)

3. sz. kép *A Kárpáti Ruszinok a 21. században*

forrás: MAGOCSI, P. R. *Národ znikadiaľ: ilustrovaná história karpatských Rusínov*. Prešov : Rusín a Ludové noviny, 2007, 34. o.

4. sz. kép *Kárpáti Rusz a 13. és a 14. században*

forrás: MAGOCSI, P. R. *Národ znikadiaľ: ilustrovaná história karpatských Rusínov*. Prešov : Rusín a Ludové noviny, 2007, 34. o.

5. sz. kép *A Magyar-Ruszin terület (1918)*

forrás: MAGOCSI, P. R. *Národ znikadiaľ: ilustrovaná história karpatských Rusínov*. Prešov : Rusín a Ludové noviny, 2007, 34. o.

6. sz. kép *Vasiľ Turok-Heteš*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

7. sz. kép *Juraj Paňko (1933–2017) és Vasiľ Jabir (1936)*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

8. sz. kép *Alexander Duchnovič Színház*

Fotó: Branislav Štefánik (a szerző archívumából)

9. sz. kép *Duklamenti Művészeti Néptáncegyüttes*

Fotó: Michal Kristek (a szerző archívumából)

10. sz. kép *Fedor Vic karikatúrája*

Forrás: VICO, F. Prešov, 119. o.

11. sz. kép Pavel Peter Gojdič püspök

Forrás: http://www.grkatpo.sk/?pavol_peter_gojdic

12. *Görögkatolikus fatemplom Alsókomárnokon / Nižný Komárnik.*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

13. sz. kép *Andy Warhol*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

14. sz. kép *Lakodalmi tánc*

Foto: Lucia Janšová (a szerző archívumából)

15. sz. kép *Főtt pirog*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

16. sz. *Szenteste*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

17. sz. *Húsvéti tojások*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

18. sz. *Húsvéti kosár*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

19. sz. *Népviselet*

Fotó: Renáta Majovská. Forrás: Ludový odev v oblasti Starej Lubovne. <http://www.almanachmuszy-ny.pl/spisy/2003/ludovy%20odev.pdf>

20. sz. kép *Hagyományos ruszin lakhely*

Fotó: Alexander Zozulák (a szerző archívumából)

ROMA NEMZETI KISEBBSÉG

ROMAŇI NACIJAKERI MINORITA

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1. sz. kép **Cinka Panna**
(1711 – 1772)

Hegedűvirtuóz, primás, Gömörből származik. A legenda úgy tartja, hogy a hegedűjátéka, a szépsége, a megjelenése volt az, ami megnyitotta az ajtókat az arisztokraták udvara felé. Az élettörténete alapján több regényt, színdarabot írtak és filmet is rendeztek. Egyetlen nő volt, aki bekerült a 18. századi lexikonokba, és napjainkban is megjelenik a neve nemzetközi zenei enciklopédiákban.

2. sz. kép **MUDr. Cibula Ján**
(1932 – 2013)

Klenócból/Klenovec származik. Orvos, a Második Nemzeti Roma Szövetség megalapítója és elnöke, 2001-ben Nobel-díjra terjesztették fel. 1968-ban egyik alapítója volt a Cigány-Roma Szlovákiai Szövetségének, a svájci emigrációja után pedig 1971-ben bekapcsolódott a Nemzetközi Roma Szövetség megalapításába (International Romani Union, IRU).

A romák őshazája India, és a ma is India területén élő dóm népcsoport szegényebb rétegéből váltak ki. Kovácmesterséggel, teknőkészítéssel, kosárfonással, bőrdíszművek, agyagkorsók készítésével, lótenyésztéssel és lókupeckodással, gyakran zenéléssel és tánccal tartották el magukat.

Hogy miért hagyták el a hazájukat, annak több okát ismerjük. Egyrészt újabb és újabb megrendelőket és vevőket kerestek a termékeikhez, másrészt pedig az Indiában dúló háborúk elől menekültek.

A 9. és a 10. században a romák ősei elhagyták Indiát, és Perzsián, Örményországon keresztül vándoroltak Kis-Ázsiába, míg elérték az európai kontinent. Nagyobb hányaduk Görögországba vándorolt. A 12. és a 13. században a romák a Balkánon keresztül a Duna folyón át elérik Közép-és Nyugat-Európát.

A mai Szlovákia területére az írásos emlékek szerint a 14. század körül érkeztek meg. Például 1377-ből való írás arról tesz említést, hogy megjelentek Zemplénben/Zemplín. Létezik egy részletesebb leírás is 1417-ből. Vagy harminc fős csapat, élén a roma „királlyal”, Szindellel, és fiaival Panuel, Mihály és András hercegekkel Budán, Kassán keresztül Pozsonyba mentek. Egyiptomiaknak adták ki magukat, akik bűnbánat miatt vándorolnak, zarándokolnak. A helyi lakosság kezdetben kedvesen, vendégszeretettel fogadta őket. Néhány nemestől, uralkodótól, sőt még a pápától is menlevelet kaptak, ún. glejtet. Egy ilyen glejtet kapott László cigányvajda is, amit Luxemburgi Zsigmond adott ki 1423-ban a szepesi/Spiš várban.

A 15. századtól Nyugat-Európában romlani kezdett a romákkal szembeni viselkedés, a vendégszeretet nyílt ellenségeskedésbe csapott át. A romákat üldöztetések, mézárítások, kegyetlen megtorlások követték. Ez a negatív hozzáállás a 18. század feléig tartott.

Közép-és Kelet-Európában a romák helyzete valamivel jobb volt. A törökök kitolták határaikat egészen a mai Szlovákia területéig. A háborúzások idején mindkét fél, a török és törökellenes csapat is a helyi lakosság segítségét vette igénybe. Ez a helyi roma kovácsok számára megélhetést biztosított. A nemesi udvarokban pedig a cigányzene vált közkedvelté. A 16. századtól írásos emlékek igazolják a romák szlovákiai letelepedését.

A felvilágosodás idején Mária Terézia és fia II. József megpróbálták a romákat asszimilálni a történelmi Magyarország területén. Igyekezetük több haladó szellemű gondolatot is tartalmazott, például, hogy nagyobb figyelmet fektessenek a kötelező iskolalátogatásra és a gyermekek nevelésére. Egyik ismert intézkedés a lakosság összeírása volt, amiből megtudhatjuk, hogy a romák országszerte megtalálhatóak voltak. Többségük letelepedett, kovácmesterségből, muzsikálásból élt, helyenként pedig a mezőgazdasági munkákba is bekapcsolódott.

A 19. században a mai Szlovákia területén több mint 35 ezer roma élt, és hozzájuk csatlakozott még a mai Románia területéről ide vándorló kb. 2000 nomád, oláh roma.

A 2. világháború idején a romákat diszkriminálták: tilos volt utazniuk a tömegközlekedési eszközökön, a falvakba és a városokba csak korlátozott módon léphettek be, az utak mentén található átmeneti lakhelyeiket (sátoros romák) felszámolták. A férfiakat kényszermunkára vitték. A Szlovák Nemzeti Felkelés leverése után, a német megszállást követően a romák tömeges mézárítása, kiirtása következett. Az ok az volt, hogy összedolgoztak a partizánokkal.

3. sz. kép *Emléktábla a roma holokauszt tiszteletére a besztercebányai SZNF emléktábláján. Ma bisteren! / Ne feledjétek!*

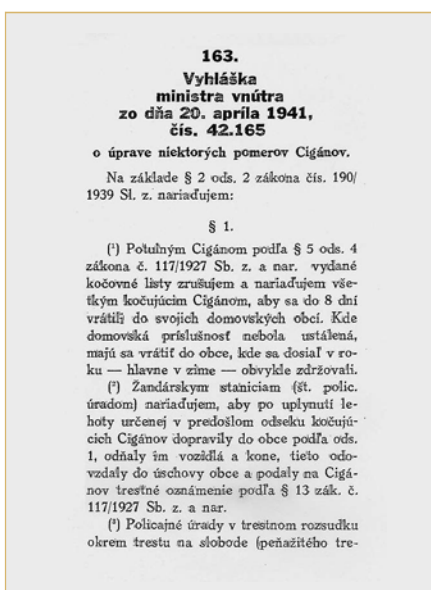
3. sz. kép *Még sokáig így éltek az oláh cigányok a II. világháború befejezése után is*

Luxemburgi Zsigmond német-római császár, magyar király menlevele, amely 1423. április 18-án kelt a szepesi várban „László cigányvajdának és az ő népének”. A levélben megparancsolja a világi-és az egyházi uraknak, a birodalom előljáróinak, hogy tanúsítsanak vendégszeretetet a romákkal szemben, és ne korlátozzák a mozgásukat. Továbbá:

„Mi, Zsigmond király, Isten kegyelméből római és magyar, cseh, horvát stb. király, minden hűséges nemesnek, vitéznek, várúrnak, hivatalnoknak, vámszedőnek, szabad királyi városnak, mezővárosnak és bírónak, kijelölt helytartónak a királyságunkon belül királyi üdvözlétem küldöm. Elénk járult László vajda az ő hűséges cigányaival, és olyan alázatos kéréssel fordultak hozzánk itt a szepesi várban, és olyan forró szeretettel, hogy a Mindenható kegyelméből méltónak tartjuk őket a megtartatásra és a gondoskodásunkra. Ezért így döntöttünk: ezzel a menlevéllel megparancsoljuk, ha bármikor megjelenik ez a László vajda és a népe az említett felségterületeken, vagyis a királyi városokban és a mezővárosokban egyaránt, akkor minden akadály, zavargás, ellenségeskedés nélkül támogassák és védjék őket, sőt mindennemű támadástól is óvják meg őket. Ha belviszályok keletkeznének köztük, akkor elrendelem, hogy kizárólag László vajda tegyen köztük rendet. A levelet az elolvasás után kérem minden esetben visszaadni az előterjesztőnek.”

4. sz. kép *Luxemburgi Zsigmond*

5. sz. kép *A belügyminiszter rendelete 1941-ből*

Luxemburgi Zsigmond király menlevelével ellenkező tartalmú rendelet 1941-ben született a Szlovák Belügyminisztérium tollából, az ún. Szlovák Köztársaság idején. Ebben a levélben megtiltják az oláh cigányok (sátoros) vándorlását. A letáborozott romáknak el kellett távolítaniuk az ideiglenes lakhelyeiket az állami utak mentéről, és a falun vagy városon kívül kellett felállítani azokat, néha több kilométer távolságban a településektől. A romáknak tilos volt használni a tömegközlekedést, tilos volt nyilvános helyekre belépni (mozi, park, a gyerekek iskolába se járhattak).

■ Szótárba

Asszimiláció

Két vagy több kulturális csoport egy nagyobb csoportba való összeolvadása. Mária Terézia és fia II. József a romákat a helyi földművesekkel akarta asszimilálni.

Diszkrimináció

Hátrányos helyzetbe kerülése az egyénnek vagy a csoportnak, ami általában a foglalkozásukra, fajukra, bőrszínükre, nyelvükre, korukra, szexuális orientációjukra, vallásukra, hitükre, politikai meggyőződésükre terjed ki.

A romák világnapja

1990 óta április 8-án tartják. Az IRU 4. világtalálkozóján kiáltották ki a roma világnappá a kongresszus képviselői. Az IRU első találkozója 1971. április 12-én volt. Ez egy lehetőség a roma kultúra bemutatására, néhány kulturális rendezvény szervezésére, az identitástudat erősítésére, a roma nemzeti közösség fejlődésére.

Dóмок – valószínűleg a romák elődei, akik Bihárban és Pandzsáb és Rádzsasztán északnyugati részén éltek.

■ Érdekesség

A romák migrációs hullámokban érkeztek Európába. Az egyik ilyen hullám 1417-ben a mai Szlovákia területén ment keresztül. A csapat élén Szindel, roma király állt a fiaival, Mihály, András és Panuel hercegekkel.

A romák indiai eredetűre egy komáromi /Komárno kálvinista pap, Váli István mutatott rá. A 18. század felében Leiden, Holland városkájában tanult, amikor megismerkedett indiai diáktársaival. A nyelvüket hasonlónak tartotta az itteni romákéhoz. Ezer szót feljegyzett, majd miután hazatért, akkor felolvasta ezeket a szavakat a helybéli romáknak. Azok mindegyiket le tudták fordítani, így bizonyosodott be, hogy a romák Indiából érkeztek Európába.

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

7. sz. kép **Elena Lacková**
(1921 – 2003)

Az első roma író Szlovákiában, aki roma nyelven írt, dramaturg, gyermekirodalmi alkotásairól ismert, az első roma, aki megkapta a Ľudovít Štúr állami kitüntetés III. fokozatát, a köztársasági elnök emléktábláját a roma kultúra terjesztéséért, és a roma holokauszt irodalmi bemutatásáért.

8. sz. kép **Ján Berky Mrenica**
(1939 – 2008)

Nagyócsáról/Očova származik. Egyike a Szlovák Népi Művészegyüttessel megalapítóinak (SLUK), hegedűvirtuóz, zeneszerző és az Ördögi hegedű (Diabolské husle) zenekar megalapítója. A népzene egyedi játékaival vált híressé. Életművét több kitüntetéssel díjazták, többek közt a Pribinakereszt I. fokozatát is megkapta (Pribinov kríž).

A romák szétszórtan élnek egész Szlovákiában, a legnagyobb koncentrációban keleten és Szlovákia déli részén. A szakmai becslések szerint 402 ezer roma él Szlovákiában. Csupán a negyede vallja magát roma származásúnak, a többiek szlovák vagy magyar nemzetiségűnek vallják magukat.

Szlovákiában két csoportjuk él: az egyik a letelepedett (szlovák és magyar) romák, és az ún. vándorcigányok (oláh-cigányok, sátoros cigányok).

A roma nyelv a romák érintkezési nyelve Szlovákiában. Kezdetben csak beszélt változata létezett. Később megindult a kodifikáció, a helyesírás megalkotása is, amit 1971-ben fogadott el a Cigány-Roma Szlovákiai Szövetség. A Szlovákiában élő többi kisebbséghez viszonyított egyenjogúsítása 2008. június 29-én történt a SZK Nemzeti Tanácsának történelmi épületében. Ettől a pillanattól kezdve a roma nyelvnek van standardizált változata.

Ma sok roma család szociálisan hátrányos helyzetben van. Kisebbségi településeken, lepusztult viskókban élnek, gyakran alapvető szolgáltatások nélkül, a szülők legtöbb esetben munkanélküliek. Több roma telepen hiányzik az ivóvíz, a közvilágítás, a kanalizáció és nincsenek kiépítve a közutak.

Szembetűnő az iskolázottság hiánya is a roma fiatalság körében. Az iskolába lépéskor a roma gyerekek nyelvi hátránnyal indulnak, vagyis nem ismerik az iskola tanítási nyelvét, mert otthon és kortársaikkal is roma nyelven beszélnek. Ez az egyik ok, ami miatt az első évfolyamot ismétlik, sokan közülük még az alapiskolát sem fejezik be. A Szlovák Köztársaság Kormánya igyekszik javítani a romák helyzetén, az iskolázottság javításán fáradozik. Ehhez roma aszisztenseket alkalmaznak, akik a pedagógus és a szülő közti kapcsolatot is betöltik. Sok esetben azok a roma gyerekek, akik nem jártak óvodába, a nulladik évfolyammal kezdik a kötelező iskolalátogatást.

1989 utáni időszak lehetőséget adott a romáknak az önmeghatározásra. 1991-ben változás állt be kormánypolitikai szinten, ugyanis elismerték a romákat, mint nemzeti kisebbséget. Ez lehetővé tette a politikai mozgalmak, pártok létrejöttét, kulturális szervezetek megalakulását, érdekkörök szerveződését és kisebbségi intézmények életre hívását.

9. sz. kép **Milena Hübschmannová**

Milena Hübschmannová (1933–2005)

Jelentős cseh pedagógus, indiakutató, a cseh romisztika megalapítója a prágai Károly Egyetemen. Hindu és bengáli nyelvet tanult. Észrevette a romák nyelvében és az általa tanult nyelvekben a hasonlóságokat. Lenyűgözte őt a roma kultúra exotikus mivolta. A romák nyelve élő kapcsolatot jelentett számára Indiával. Egyre inkább elmélyült a kultúrájukban, és harcolt az emancipációjukért. Érzékelte a szociális igazságtalanságot. 1953-ban jött először a szlovákiai romákhoz, ezek után rendszeresen idelátogatott. Romának vallotta magát. Mint óvopedagógus Késmárk/Kežmarok környékén megismerkedett számos intézmény életével, a roma nyelvvel és kultúrával. A Szlovákiai Cigány-Roma Szövetség elnöke volt. Romisztika szemináriumokat tartott a prágai Károly Egyetemen, ahol haláláig dolgozott. Megalapította a Romano Dzsaniben című folyóiratot, a roma-cseh, cseh-roma szótár társszerzője, számos könyvet és cikket írt a romákról. Kutatási területe a roma nyelv. Alapozó szakirodalmat adott ki.

A roma nyelv tanításának módszertanával is foglalkozott, számos roma mesét gyűjtött és adott ki. Támogatta a tehetséges roma irodalmárokat. 2006 óta a tehetséges roma íróknak Milena Hübschmannová-díjat adnak át. Sokat tett a roma nyelv standardizálásáért. Életművét számos díjjal, kitüntetéssel jutalmazták.

Megalakult a Kassán/Košice székelő Romathan hivatásos Roma Színház, sorra adják ki a roma nyelven írt könyveket, gyermekek és felnőttek részére folyóiratokat adnak ki. A köztelevízió és rádió rendszeresen közvetít roma nyelvű adásokat. Túrócszentmártonban/Martin létrehozzák a Szlovákiai Romák Kulturális Múzeumát.

Szlovákiában több roma fesztivált is rendeznek, például Besztercebányán/Banská Bystrica és Zólyomban/Zvolen rendezik meg az Emberek a roma fajból c. fesztivált, ami a roma együttesek hazai és külföldi előadóinak a seregszemléje. A fesztivál kísérő programjai a kiállítások, előadások, workshopok. Rimakokovában/Kokova nad Rimavicou 2000 óta minden évben megrendezik a Balvafestet.

2008 óta szervezik a nemzetközi roma fesztivált, a Gypsy Festet. A fesztivál a roma fiatalok nemzetközi találkozója, roma művészek bemutatkozása és a roma kultúra prezentálása.

Az említett fesztiválokön kívül a szlovákiai romák különféle műfajú rendezvényeket, fesztiválokat, aktivitásokat szerveznek, amelyek sok város és falunap részét képezik. A fesztiválok minden esetben zenei jellegűek.

10. sz. kép Gypsy fest Pozsonyban

Roma himnusz– Opre Roma Gelem, gelem

Gelem, gelem, lungone dromensa
Maladilem bakhtale Romensa
A Romale katar tumen aven,
E tsarensa bakhtale dromensa?

A Romale, A Chavale

Vi man sas ek bari familija,
Murdadas la e Kali legija

Aven mansa sa lumniake Roma,
Kai putaile e romane droma
Ake vriama, usti Rom akana,
Men khutasa misto kai kerasa.

A Romale, A Chavale

Zdroj:

<http://romi.hr/zanimljivosti/hrvatska/danas-se-obiljezava-dan-nacionalnih-himni>

A roma himnusz dallama egy régi népének. A Nemzetközi Romák Szövetsége 1971-ben kiáltotta ki a romák himnuszává az 1. nemzetközi kongresszuson London mellett.

■ Érdekesség

A romák zászlaja a szabadságot szimbolizálja. Kétsávós, a zöld a természetet, a kék az égboltot jelképezi. A zászló közepén piros kocsikerék 16 küllővel. Ezzel a zászlóval megvallják indiai hazájukhoz való tartozásukat is.

11. sz. kép

Pozsonyban, a köztársasági elnök székhelyén a Grassalkovich palota kapuját egyes roma kovácsmesterek készítették.

12. sz. kép

■ Szótárba

A roma közmondás így tartja:

*Ma de pr'oda, savi hin manušes mor-
či, aľe dikh, savo les hin jilo.*

Ne arra nézz, hogy milyen a bőrszíne, hanem a szívére figyelj.

A roma nyelv standardizált változatát a tankönyvkiadásban is kihasználják. Az ÁPI roma nyelvű tankönyvcsaládot, munkafüzetet adott ki.

Nyelvtani szempontból a roma nyelv egyenlő értékű a többi európai nyelvvel.

A roma nyelvben csak hímnem és nőnem létezik. Vannak specifikus hangzói is: csh, ph, kh, th. A roma nyelv ékezetet nem használ.

13. sz. kép **Roma lakodalom**

A múltban a romák nem sokat törődtek a hivatalos házasságkötéssel. Azoknak a fiataloknak, akik szerették egymást mangavipent (lánykérést) tartottak. A legény szülei meglátogatták a lányos házat, és következett a lakoma. A vőlegény keresztapja piros szalaggal összekötötte a fiatalok kezét, tenyerükbe vörösborot öntött. Egymás tenyeréből megitták a bort. Ettől a perctől kezdve házasok voltak. Esküvőt, lakodalmat később tartottak. Sok esetben már gyerek is volt ekkor.

14. sz. kép
Reszelt máj tésztával

Mivel a romáknak nem voltak földjeik, nem gazdálkodtak, ezért az alapanyagokat a helybéli gazdáktól kellett beszerezni. A munkájukért lisztet, burgonyát, babot, szalonát, belsőségeket, tojást kaptak, ami aztán az étkezés alapját képezte. Kedvenc étel a goja volt (töltött bél), a főtt pacal és tüdő. A mai napig csak lisztből és vízből gyúrt laskát sütnek a romák. A vándorló romák üstben főztek, vagy a hamuban sütötték meg az ételt.

A roma kultúra fontos részét képezik a családi szokások.

A születéshez kapcsolódó megelőző és óvó szokás volt a mágikus erőt képviselő óvó szöveg mondása a gyermek felett, ami megvédi a gyermeket a gonosz erőktől és az ígézéstől. A kisgyermek csuklójára kötött piros szalagnak is ez volt a szerepe. Ha a gyermek foggal született, akkor a romák abban hittek, hogy jós lesz belőle. Ha azt szerették volna, hogy a gyermek zenész legyen, akkor vonót tettek a kezébe közvetlenül a születés után.

Hittek a jósjelekben is, amik megjelentették a halált a családban. A halál előjele a bagoly, a varjú, a kutya, de az álom is. Elterjedt hiedelem az is, hogy a haldoklóért egyik rokona jön, hogy elkísérje őt a túlvilágra. Hogy a halott embernek jobbá tegyék a túlvilági életét, ezért a koporsóba rakták a kedvenc tárgyait. A halott mellett egészen a temetésig az egész közösség virrasztott.

A családi hagyományok specifikusak, de azért vannak olyan elemek is, amit a többségi nemzettől vettek át. A legjellemzőbb mesterség a kovács és a zenész.

A kovácsmesterséggel már a 16. században kezdtek azok az első romák foglalkozni, akik a városok mentén telepedtek le. A városok bőven adtak megrendelést kapuk, rácsok, bárdok készítésére. A nemesek a földbirtokaikra inkább a kovácsokat hívták be.

A vas megmunkálásának a mesterségét még Indiából hozták magukkal. A munkájukhoz ósrégi eszközöket használtak. Munkájukért cserébe nem pénzt, hanem alapvető élelmiszereket kértek (liszt, búza, ...). A roma kovácsmesterség a 20. században hanyatlásnak indult, az ipari fejlődés kiszorította a piacról. Ma a művészi kovácsmesterség Pozsony környékén működik

15. sz. kép *Igor Radič napjainkig megőrizte az ősi kovácsmesterséget.*

Elképzelhető, hogy a romák zenéből és táncból éltek meg Indiában. A roma zenésről szóló első írásos megemlékezés még 1489-ből való, amikor egy roma Beatrix királynőnek játszott lanton. Az elkövetkező évszázadokban a roma zenészeknek jó dolguk volt. A földesurak, a nemesek a birtokaikon telepítették le a roma zenészeket és családjait, és kiváltságokat is kaptak. Később sikeres hivatásos zenészekké váltak, kávéházakban, szállodákban játszottak, a nyári hónapokban a fürdőhelyeken koncerteket adtak.

A falvakban a muzsikából való megélhetés a téli hónapokban mellékes keresetet biztosított a romáknak. Mulatságokon, ünnepeken játszottak. A roma zenészek a helyiek népzenejét játszották.

A saját köreikben más zenét játszottak. A régi roma népdalokat vontatott gyász- vagy bánatos dalokra, azaz a hallgatókra és dinamikus, talpalávalókra osztjuk fel. A hallgatókban fedezhetjük fel a roma népzenei elemeket. Tartalmilag a szegénységről, halálról, bánatos szerelemről, betegségről szólnak. Korábban ezek a dalok mintegy megénekeltek, balladisztikus történetek voltak. Minden énekmondó a saját változatát adta elő, és a saját életét vitte a dalba.

Hasonlóan, mint a zenének és az éneknek, a roma táncnak is megvannak a jellemző jegyei. Kezdetben a mulatság része volt a tánc is.

A zene, a tánc, az ének ma is az élő kultúra részét képezi a romáknál. A hagyományos cigányzene is tovább él otthon és külföldön is.

16. sz. kép *Karel Adam a fiával*

Karel Adam (1953) hivatásos zenész, primás, karmester és a hivatásos Roma Színhász, a Romathan igazgatója volt hosszú ideig (1998–2016). A Kassai Állami Konzervatóriumban végzett tanulmányainak befejezése után a Slovkoncertnél és a Pragakoncertnél helyezkedett el. 1992-ben belépett a Romathan Színházba, és a színházi zenekar karmestereként dolgozott. Karel Adam azon roma zenészek közé tartozik, akik éltetik a roma népzeneét, tovább is adják a fiataloknak. Virtuóz játékát a világ számos helyén hallhatták már.

17. sz. kép *A Romathan Együttes viselete a roma kultúra elemeiből van összeállítva*

A romák a többségi társadalom tagjaitól is elfogadták a ruházatot. A roma asszonyok cserekereskedelem révén jutottak ruházathoz. Ha az időjárás engedte, mezítláb jártak.

Az oláh roma asszonyok hosszú, cifra szoknyát viseltek, virágos mintázattal, fodorral és speciális kendővel. A férfiak fekete nadrágot, magas szárú csizmát, színes inget és kalapot hordtak.

A sátoros romák alapvetően a szekéren éltek, aminek az oldala bordás volt, ezt ponyvával fedték le. Volt egy egyszerű sátruk is, később lakókocsi.

A romatelepeken ma is megtalálhatóak az egyszobás lakhelyek, amelyet kalyibának, khernek is neveztek. Szlovákiában vannak olyan települések is, ahol a romák standardnak megfelelő házat építettek.

18. sz. kép *Családi házak*

19. sz. kép *Lakberendezés*

A roma színérzék a színes lakberendezésben nyilvánul meg. Vannak vallási témájú festményeik is, és a bekeretezett családi festmények is népszerűek.

IRODALOM

AUGUSTINI ab Hortis S. *Cigáni v Uhorsku*. O dnešnom stave, zvláštnych mravoch a spôsobe života, ako aj o ostatných vlastnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku. Bratislava, 1995. (AUGUSTINI ab Hortis, Samuel: Zigeuner in Ungarn 1775, Bratislava, Štúdio -dd-, 1995, 203 s.)

BOTÍK, J. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

ČAČIPEN PAL O ROMA. *Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava, 2002.

DAVIDOVÁ, E. *Romano drom – Cesty Romů 1945 – 1990*. Olomouc, 1995.

DAVIDOVÁ, E. *Rómovia na Slovensku*. Prešov : Združenie Jekhetane – Spolu, 2012.

HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku*. Bratislava, 1964.

MANN, Arne B. *Rómsky dejepis*. Bratislava, 2000.

TKÁČOVÁ, A. *Rómovia v Abovskej, Šarišskej a Turnianskej stolici v druhej polovici 18. storočia*. Košice, 2016.

AZ ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

1. sz. kép *Cinka Panna*

Fotó: Roman Čonka: Slávna rómska primáška z Gemera Cinka Panna Rómska hudba na Slovensku. Prešov, 2014

2. sz. kép *MUDr. Cibula Ján*

Želmíra Kňazíková személyes archívumából

3. sz. kép *Emléktábla a roma holokauszt tiszteletére a besztercebányai SZNF emléktábláján. Ma bisteren! / Ne feledjétek!*

Fotó: Arne Mann

4. sz. kép *Még sokáig így éltek az oláh cigányok a II. világháború befejezése után is*

DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom – Cesty Romů 1945 – 1990*. Olomouc, 1995.

5. sz. kép *Luxemburgi Zsigmond*

<https://www.google.com/search?q=%C5%BEigmund+luxembursk%C3%BD>

6. sz. kép *A belügyminiszter rendelete 1941-ből*

7. sz. kép *Elena Lacková*

Arne Mann archívumából

8. sz. kép *Ján Berky Mrenica*

Anina Botošová archívumából

9. sz. kép *Milena Hübschmannová*

https://en.wikipedia.org/wiki/Milena_Hübschmannov

10. sz. kép *Gypsy Fest*

Fotó: Martin Ferenčík: Defilé – sprievod rómskych umelcov, Gypsy Fest –World Roma Festival; Roma Production, o. z

11. sz. kép *Roma zászló*

A. MANN archívumából. Arne B. Rómsky dejepis. Bratislava : Kalligram, spol. s. r. o., 2000.

12. sz. kép *Grassalkovich palota*

<https://www.google.com/search?q=grasalkovi%C4%8Dov+pal%C>

13. sz. kép *Roma lakodalom*

Fotó: Eva Davidová: Svadba v Petrovanoch 1961.DAVIDOVÁ, Eva. Rómovia na Slovensku. Prešov : Združenie Jekhetane – Spo-lu, 2012

14. sz. kép *Resztelt máj tésztával*

Fluidum film, s. r. o.

15. sz. kép *Kovácsmesterség*

Fotó: Peter Oborník; Chartikano, o. z

16. sz. kép *Karel Adam a fiával*

Fotó: Lukáš Oláh

17. sz. kép *A Romathan Együttes viselete a roma kultúra elemeiből van összeállítva*

Fotó: Lukáš Oláh

18. sz. kép *Családi házak*

A. Mann archívumából. Fotó: Jozef Ferenc; Romano nevo lil.

19. sz. kép *Lakberendezés*

Foto: Jozef Ferenc; Romano nevo lil.

SZERB NEMZETI KISEBBSÉG

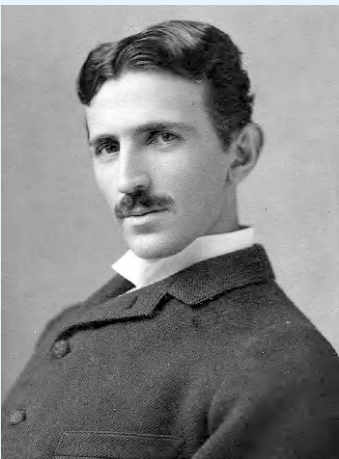
СРПСКА НАЦИОНАЛНА МАЊИНА

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

2. sz. kép **Vuk Stefanović
Karadžić (1787 – 1864)**

Neves szerb nyelvtudós, történész, az első szerb irodalomkritikus és a népi hagyományok gyűjtője. Szerb nyelvújító.

3. sz. kép **Nikola Tesla
(1856 – 1943)**

Szerb származású fizikus, számos elektromos motor feltalálójája, tervezője. A rádiózás technológiájának kidolgozásánál aktívan tevékenykedett. Az ő tiszteletére nevezték el a mágneses indukció egységét –teslának (T).

A szerbek a szlávok déli ágához tartoznak. A Balkán-félszigetre valószínűleg a többi szláv törzssel együtt kelet felől érkeztek a népvándorlás korában. Dél-Európába történő migrációjuk a 6. században kezdődött, és a 7. század elejére már végleg letelepedtek, miközben néhány bizánci várost elfoglaltak. A törzsek nem voltak egységesek. Az egyesítő elem a kereszténység felvétele volt. A kelet felé irányuló bizánci hatás következtében a pravoszláv kereszténység felé fordultak, amihez mind a mai napig hűségesek maradtak. A szerbekről készült első hivatalos írásos levél a 10. századból Bíborbanszületett Konstantin bizánci császártól származik.

A szerbek már a 12. században megjelentek a mai Szlovákia területén. A vidékre különböző okok miatt érkeztek, és részt vettek a társadalmi, a gazdasági, a politikai, a szellemi, a kulturális és a művészi életben is. Kifejezetten erős befolyásuk volt a városok fejlesztésére, nagyon jó kereskedők, művészek és iparosok voltak. A törökellenes időkben és a Napóleon elleni háborúk idején pedig védték az országot, jó katonák voltak. A szerb arisztokrácia a megyei főispáni tisztséget töltötte be, a művészetek mecénásai voltak, nevükhöz számos emlékhely, történelmi épület, épület fűződik.

Nagyobb hullámban a 15. században jöttek a vidékünkre. Az első jelentős bevándorlási hullám a Mohácsi vésszel kezdődött (1526). Ekkor a szerbek a Duna felső ágán, Komáromban/Komárno és Pozsonyban/Bratislava telepedtek le. Mátyás király katonai stratégiája alapján Esztergommal és a Rába környékével egy védőpajzsot képeztek a török behatolás ellen. A második migrációs hullám a törökök sikertelen bécsi ostromának idején volt 1529-ben. Habsburg Ferdinánd terve az volt, hogy egy védősávot alakítson ki, és azt meg is erősítse a Kis-Kárpátok, Morvaország és Erdőhát/Záhorie közt. A szerbek ekkor népesítették be Szokolcát/Skalica, Holicsot/Gelle, Szénást/Senica és más települést a Kis-Kárpátokban. A harmadik hullámban Nyitra/Nitra környékén, Garam/Hron, Ipoly/Ipl'a és Rimava táján telepedtek le. A negyedik hullám ismét nagyobb horderejű volt, 1690-ben, amikor a kolonizáció élén A. Čarnojevićsel Komárom/Komárno, Nagyszombat/Trnava, Modor/Modra, Kárpáthalas/Vištuk és Csallóköz/Žitný Ostrov területét célozták meg.

A törökök elől menekülő szerb vándorlás idején majd 40 ezer család érkezik a mai Szlovákia területére. A szerb nemesség és értelmiség is velük jött. A 18. század végén és a 19. század elején a szlovák líceumokban és gimnáziumokban 2500 szerb diák tanult. Később a betelepelési hullám alábbhagyott. A 2. világháború befejezése után rengeteg szerb család hazatért, vagy más országokba emigrált.

1. sz. kép *A szerbek vándorlása 1690-ben*

A Rigómezei csata Szerbia és szövetségeseinek csatája volt az Oszmán Birodalom ellen. 1389. június 28-án játszódott le, 5 kilométerre Prištinától. Az oszmán hadak végleg vereséget mértek a szerb csapatokra, aminek következtében a szerbek 500 évig török iga alá kerültek. A csatamezőn maradt az egész arisztokrácia, beleértve Lázár parancsnokot is (akit elfogtak és felakasztottak), valamint az egész haderő, amit nem tudtak helyettesíteni. A mai napig június 28-a emléknap, amit szerencsétlen napként aposztrofálnak.

Nem tudni pontosan, hogy a csata előtt, alatt vagy után ölték meg az oszmán fejedelmet, Muradot, mert erről nagyon megosztó feljegyzések láttak napvilágot.

A florensi polgárok levele a bosnyák bánnak, Tvrtkonak címezve:

„Legyen felmagasztalva az a tizenkét nemes, akik behatoltak az ellenséges táborba, kardjaikkal utat vágtak egészen a szultán sátráig... Legyen megdicsőítve annak az ifjúnak a neve, aki lemészárolta ennek a hatalmas birodalomnak a fejedelmét, akinek bátran elvágta a nyakát, majd megmártotta testében a kardját.”

Ez az ifjú Miloš Obilić volt. A bizánci krónikás, Laonikos Chalkokondyles az Olićsel kapcsolatos eseményeket eképpen interpretálta:

„Erre az ifjúra rátámadt Orchan fia, Murad, aki elfoglalta Lázár katonai táborát nem messze Prištinától, Rigómezőn. Ezt követően azonnal harcra indult.”

A további eseményeket a törökök úgy mesélik, hogy Murad megnyerte a csatát, megfutamította az ellenséget és követni kezdte. Az üldözés folyamán Muradra támadt egy szerb gyalogos, és átszúrta a mellét. Szerintük így halt meg a szultán. A törökök meg tagadják, hogy Murad részt vett volna a csatában. Azt állítják, hogy még a csata előtt ez a nagyszerű harcos, Miloš átverekedte magát az oszmán hadi táborba és szökevényként adta el magát. Murad elhitte és szólt a katonáinak, hogy engedjék hozzá, hogy elmondhassa, mi nyomja a szívét. A szerb ifjú nem késett, megölte a szultánt, majd maga is elesett ebben a nemes tetteiben.

4. sz. kép Rigómezei csata

■ Érdekesség

Azok közt a szerbek közt, akik a középkorban megjelentek a mai Szlovákia területén, élt az utolsó szerb despota, *Pavle Bakić*, aki a katonai érdemeiért a magyar királytól ajándékba kapta „Ostrý Kameň”-től egészen Szombathelyig húzóódó területet. Az újkori történelem neves figurája pedig *Mihailo Obrenović*, akinek *Pozsonyvánkán-/Ivanka pri Dunaji* volt kastélya, és gyakran találkozott Lúdvít Štúrral.

Annak ellenére, hogy a szerbek már évszázadok óta itt vannak, létezésükről az első hiteles tárgyi bizonyíték egy szerb pravoszláv egyházi körpecsét 1511. május 17-ből. Ebben az időben lakott a legtöbb szerb Komáromban/Komárno.

5. sz. kép

A szerb pravoszláv egyházi pecsét Komáromban 1511-ből

■ Szótárba

Despota – bizánci udvari méltóság, amit a fejedelmek kaptak Bulgáriában, Szerbiában és Romániában. A szó eredeti értelmében urat jelentett, és a kyrios megszólítással ekvivalens jelentésű.

Később a legnagyobb megtiszteltetésnek számított, és a királyi család tagjainak járt ki ez a megszólítás. A despota a király utáni első embernek számított. A tiszteletbeli címmel nem járt földterület, sem hivatal, mégis néhány despota igényelte ezt. Csak a 19. század végén és a 20. század elején kapott a szó negatív előjelet, amikor abszolutisztikus uralkodásra utalt a szó jelentése.

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

6. sz. kép **Svetozar Miletić**
(1826 – 1901)

Szerb jogász, újságíró, neves politikus, a vajdasági szerbek képviselője, a szerbek és a nem magyarok jogainak éharcosa. Felsőalálásaiban nem egy alkalommal a szlovákok jogait is védte. Tiltakozott a Matica Slovenská és a három szlovák gimnázium bezárása ellen.

7. sz. kép **Stane Ribić**
(1958)

A Szlovákiai Szerbek Szövetségének elnöke, akinek érdeme van abban, hogy elismerték a szerbket, mint nemzeti kisebbséget Szlovákiában.

A szerbek szétszórtan élnek egész Szlovákiában. Már nem élnek egyetlen városban vagy faluhelyen sem többen.

Azokhoz, akiknek már a felmenőik is régen itt élnek, napjainkban csatlakoznak olyan szerb családok, fiatalok is, akik munkalehetőség miatt, vagy tanulás céljából érkeznek hazánkba. Ezek a migránsok alkotják a legnagyobb szerb csoportot, és leginkább Pozsony/Bratislava és Nagyszombat/Trnava környékén találhatók. A legtöbb munkalehetőséget Pozsony/Bratislava és környéke biztosítja, itt vannak kereskedelmi lehetőségek a szerb migránsok számára. A szerb migránsok számának növekedése összefügg az autóipar fejlődésével Nagyszombat/Trnava és Pozsony/Bratislava környékén.

Az új migránsoknak már vannak bizonyos ismereteik az országunkról, a nyelvi rokonság pedig szintén előnyt jelent.

A kulturális és egyéb rendezvények, amelyek a szerb kultúra ápolását célozzák meg, polgári társulások szervezésében folynak. Az első ilyen polgári társulás a Jugoszláviaiak és a Jugoszláviai Barátok Egyesülete, „*Svetoslav Miletić*.”

A szerbek legnagyobb sikere az volt, hogy 2010-ben elismerték őket, mint nemzeti kisebbséget. Akkor az egyesület is nevet változtatott: *Szlovákiai Szerbek Szövetsége*. A szervezet képzőművészeti, zenei, sport és szakmai napokat szervez, kiállításokat rendez, könyvkiadással foglalkozik. Az egyesület mellett női énekkar is működik.

8. sz. kép *A szerbek első szlovákiai címere*

9. sz. kép *A Szlovákiai Szerbek Szövetségének címere*

A következő jelentős szerb intézmény Szlovákiában a *Szerb Kulturális-Információs Centrum*. Az intézmény alapvető célkitűzése a szerb nyelvű könyvtár, szerb nyelvű adás létrehozása a köztévében és rádióban, a szerb nyelv és kultúra megőrzése, folyóiratok és könyvkiadás megszervezése.

A szlovákiai szerb nemzeti kisebbség fontos szervezete a Szerbek Kulturális Szervezete (*Podunavlje*), ami a szerbek történelmének kutatására, a kutatási eredmények bemutatására és könyvkiadásra fókuszál.

A *Szlovák-Szerb Barátság Polgári Társulás* célja elsősorban a segítségnyújtás azokon a helyeken, ahol a bombázás következtében felrobantották a hidakat. Szlovákiában tábortokat szerveznek a szerb gyermekek részére.

Mivel ma Szlovákiában 698 szerb él (a 2011-es népszámlálási adatok alapján), magukat szlovák állampolgárnak vallják, ezért nincs külön szerb nyelvű oktatás.

10. sz. kép *Jovan Jovanović-Zmaja* mellszobra Modorban / Modra

■ Szótárba

Guszle – hagyományos vonós hangszer, egy vagy két húrral. A guszla melódiája az énekes ének dallamát kopírozza. Fontos az énekek szövege, amelyek általában az aktuális eseményekre reagálnak.

■ Érdekesség

A szerb nyelvet hivatalosan Szerbiában, Boszniában és Hercegovinában használják. A 11. századtól egészen a 20. század közepéig a ciril abc-t használták a szerbek tömegkultúrájában. A latin betűs írásmódot az Osztrák-Magyar Monarchiában, a mai Vajdaság területén, Boszniában, Hercegovinában és Dalmáciában használták. Az alkotmány értelmében a ciril betűs írásmód a hivatalos.

A szerbek kávéfogyasztása szinte létkérdés. Mindig és mindenhol kávéznak. Az elkészítés és a fogyasztás is egyfajta rítus szerint történik. A vendéget kávéval kínálni alapvető illetani kérdés.

11. sz. kép *Guszlar*

12. sz. kép *Hagyományos lako-dalom*

Ahhoz, hogy boldog legyen a fiatal pár, annak a személynek, aki összeismertette őket, cipőt kell venni. A jegyesség és a házasságkötés közti időszakban a menyasszony nem hordhat fekete ruhát, mert a házasság szomorú lenne. Az esküvő napján ékszert nem viselhet a menyasszony, mert az a könnyet jelképezi, és akkor az asszony nagyon sok könnyet hullatna a házasság alatt. Mielőtt a menyasszony kilép a szülői házból, fogadja a szülők áldását, üveg pohárból iszik, majd a poharat a padlóra dobja.

Ha a pohár széttörik, fiuk születik, ha nem, akkor lány. Ha a templomból kijövet a küszöböt a jobb lábával lépi át a menyasszony, akkor szerencsések lesznek.

13. sz. kép *Csevapcsicsi*

Jellegzetes szerb ételek közé tartoznak a grillezett húskok. Speciálisan fűszerezett darált húsból készül a henger formájú csevapcsicsi. További hagyományos közé tartozik a burek (rétestésztából készült töltött kalácsféleség), sült malac, sült bárány, a joghurt, a szárma (töltött káposzta), tursija, olajos paprika, savanyú káposzta, tavcse gravcse ágyon (sült borjúborda babbal), hal, kukoricakenyér, gibanyica (sajtos töltelékkel) kalács.

A mai napig megmaradtak azok a szerb szokások, amelyek még a kereszténység előtti pogány időszakból valók. Gyakran kapcsolódnak bizonyos rítusokhoz, amelyek az életút valamelyik szakaszához vagy a természet körforgásához, társadalmi eseményekhez köthetők. A történelmi kontaktusjelenségek következtében a szerb kultúra a török kultúra elemeivel is át van itatva.

Karácsony

A szerb pravoszláv egyház a juliánus naptárat használja, ezért a szerbek január 7-én tartják a karácsonyt. Szenteste a családfő az erdőbe megy, hogy kivágja a fiatal tölgyet (badnjak), majd elviszi a templomba, ahol a pap megszenteli. A tölgyről leszedik a gallyakat, és különféle gabonaszemekkel elégetik a kandallóban. A badnjak elégetése egy rítus, amit pogány szokásként a mai napig ápolnak. Lényege, hogy Isten ezt áldozatként fogadja a jövő évi termésért, egészségért, szerencséért, szerelemért. A legfontosabb karácsonyi étel a csesznyica, ami egy speciális kenyér, melyben pénzerméket sütnék bele. Ebéd közben a kenyérből minden családtag tör egy darabot, és akinek a kenyérdarabkájában ott lesz a pénzérme, az szerencsés lesz a következő évben.

Újév

A legtöbb szerb családban újévkor osztják az ajándékokat. A szerbek a pravoszláv naptár szerint január 14-én ünneplik az újévet.

14. sz. kép *Badnjak*

Húsvét

A szerbek a nagypénteket ünneplik (velikij petak), a húsvétvasárnapot (uskras) és a húsvéthétfőt. Legjelentősebb az uszkrasz. A húsvét előtt nagyon szigorú hathetes böjti időszakot tartanak a szerbek. A böjti ételek kiválasztásának és elkészítésének szigorú szabályai vannak.

Szerb népi naptár

A szerb népi naptára azokat az íratlan törvényeket tartalmazza, amelyekhez a szerbek évszázadok óta igazodnak. A legenda szerint a nagy özönvíz után született. A szerbek hivatalos kalendáriuma volt 1119-től, amit Szent Száva iktatott a gyakorlatba. Szerinte az év nyárra és télre osztható. A nyár Djurdjevdan (György) napjával kezdődik, május 6-án és a tél pedig november 8-án, Mitrovdan napján veszi kezdetét. Ez alapján most 7525-öt írunk.

Szlava.

A hívó szerbek Szlavát ünnepelnek. Ez a családok védőszentjének az ünnepe. Szláva a keresztnévvel függ össze. Minden családnak megvan a saját keresztnéve (István, Nikol, Száva...) Arról a napról van szó, amikor a családfa alapítója felvette a keresztséget, és ezen a napon nevet kapott. Így elképzelhető, hogy a család például Nikolt ünnepel, attól függetlenül, hogy a családban senkit sem hívnak így.

Ha a fiú egy házban él az apával, akkor együtt ünnepelnek. Ha családot alapít és elköltözik otthonról, akkor az a szokás, hogy Szlavára egyszer hívják meg, de utána illik minden évben együtt ünnepelni. Napokkal előtte már készül a család a nagy ünnepségre. Az ünnepi asztalról nem hiányozhat a szlavszki kalács, a főtt búza, vörösbor és a szláva gyertya.

15. sz. kép Szerb szláva

A szerbek hagyományos népi körtánca a kóló. Egy közös tánc, több tízen alkotják a hatalmas kört, egymás kezét fogják, kört, félkört alkotnak, vagy kígyózva haladnak. A lépések vidékenként változnak.

16. sz. kép Kóló

17. sz. kép Opanci

Opanci – a szerbek nemzeti szimbóluma. Egy könnyű falusi cipellő. A piros opancet szarvasmarha bőrből készítik. A bőrt pirosra úgy színezik, hogy a bőrt egy rövid időre forró vízbe rakják, amihez égerfa és nyírfa ágakat raknak, ettől kapja a piros színt. A fonott felső rész szintén bőrdarabokból készül, és a lábikrához van kötve. A leggyakrabban viselt cipők a szerbek körében a crvenci opanci, donasi.

18. sz. kép Csilim

Csilim – gyapjúból szőtt faliszőnyeg.

IRODALOM

BOTÍK, Ján. *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava, 2007.

Internetes források:

www.ludovakultura.sk

www.narodnostnemensiny.gov.sk/srbska-narodnostna-mensina/

AZ ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

1. sz. kép *A szerbek vándorlása 1690-ben*

Paja Jovanović (1859-1957)

2. sz. kép *Vuk Stefanović Karadžić*

http://www.wikiwand.com/sv/Vuk_Karad%C5%BEi%C4%87; ismeretlen szerző

3. sz. kép *Nikola Tesla*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tesla_circa_1890.jpeg

4. sz. kép *Rigómezei csata*

https://sk.wikipedia.org/wiki/Bitka_na_Kosovom_poli

5. sz. kép *A szerb pravoszláv egyházi pecsét Komáromban 1511-ből*

Ljubivoje Cerović: Srbi u Slovačkej – Srbi na Slovensku, 97. o.

6. sz. kép *Svetozar Miletić*

https://sk.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Mileti%C4%87

7. sz. kép *Stane Ribić*

http://mojenovosti.com/lat/index.php?option=btg_novosti&catnovosti=0&idnovost=113473#.WI3INhvhCUk

8. sz. kép *A szerbek első szlovákiai címere*

spoloksrbov.sk

9. sz. kép *A Szlovákiai Szerbek Szövetségének címere*

spoloksrbov.sk

10. sz. kép *Jovan Jovanović-Zmaja mellszobra Modorban / Modra*

Jovankovič archívumából

11. sz. kép *Guszlár*

spoloksrbov.sk

12. sz. kép *Badnjak*

szerző: Simic Vojislav; ID fotografie z fotobanky: 359406122; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/badnjak-yulelog-mistletoe-fir-branches-wheat>

359406122?src=87_J5q-chTRQN9ovixp4uQ-1-4

13. sz. kép *Hagyományos szerb lakodalom*

szerző: bibipfoto; ID fotografie z fotobanky: 191537924; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/guca-serbia-circa-august-2010-locals-191537924?src=00wUFIuXPAbQNCaAEP87aA-1-11>

14. sz. kép *Csevapcsicsi / Ćevapčići*

szerző: NoirChocolate; ID fotografie z fotobanky: 532153306; https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/traditional-cevapcici-made-minced-meat-potato-532153306?src=bDUj5SsmYFIFnPNj6GT_4w-1-1

15. sz. kép *Szerb Szláva*

narodni.net./category/srpski-narodni.obicaji/

16. sz. kép *Kóló*

narodni.net./category/srpski-narodni.obicaji/

17. sz. kép *Opanci*

szerző: RaidenV; ID fotografie z fotobanky: 112839691; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/pair-vintage-serbian-leather-traditional-shoes-112839691?src=2RrVihhhWJ69XWlETyiN1g-1-6>

18. sz. kép *Čilim*

S. Jovankovič archívumából

UKRÁN NEMZETI KISEBBSÉG

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1. sz. kép **Taras Hryhorovych Ševčenko (1814 – 1861)**

Ukrán író, költő, drámaíró, filozófus, humanista, festő, az ukrán nemzeti ébredés neves képviselője. Az ukrán nyelv egyik alapítója, a modern ukrán irodalom jeles képviselője. Gyermek-kora az árvasága miatt nehéz volt. Aránylag rövid élete alatt sikerült jelentős irodalmi és művészeti alkotásokat létrehoznia, amiket világszerte is elismernek.

2. sz. kép **Vasil Grendza Donsky (1897 – 1974)**

Költő, író, újságíró, köztisztviselő. Kárpátalján élt és alkotott, 1939 után Szlovákiában folytatta irodalmi és kulturális tevékenységét a televízióban és a rádióban is.

A keleti szlávok első állama a *Kijevi Nagyfejedelemség (Kijevi Rusz)* volt (9–11. században), melyet 822-ben Oleg fejedelem alapított. A fejedelemség fénykorát Bölcs Jaroszláv uralkodásának idejére tehetjük, (1016–1054), ami még unokája, II. Vlagyimír uralkodása alatt is virágzott, halála után a birodalom azonban kisebb fejedelemségekre esett szét. A fejedelemség teljes megsemmisülése 1240-ben megszűnt létezni. Az első államalakulattól formálódtak ki az oroszok, *fehéroroszkok, ukránok*. Az „ukrajna” kifejezés azt jelenti magyarul, hogy valaminek a széle, esetűnben a földterület széle. A 17. századtól inkább a népnyelvben volt használatos a kifejezés, az orosz és a lengyel hivatalok Kisorosz (*Maloroszia*) lakosait kisoroszkoknak, ruszinoknak nevezték. Az ukrán kifejezés csak a 19. század végétől kerül a köztudatba. Az írott nyelvben az azbukát használják. A kereszténységet Bizánctól veszik át, tehát a keleti *pravoszláv és görögkatolikus* vallást gyakorolják.

A történelmük a Kárpátok benépesítésével hozható párhuzamba a 6–9. században. A nemzeti fejlődést nagyban befolyásolta az a tény, hogy a nyugati és a keleti szlávok határmezsgyéjén éltek. 898–903 között a magyar törzsek átléptek a Kárpátok keleti hágóin és Uzsgorodnál legyőzték a szláv fejedelmet, Laborcot. Onnantól kezdve a Magyar Királyság alá tartoztak. 1030–1060 közt a magyar seregek elfoglalták az Uzsgorodi, a Sárosi és Szepesi megyéket. A 1417. században a valachok kolonizációja folyt a vidéken. Ezek a valach bevándorlók pásztorok voltak (valachok rutének).

1526-tól az ukránok a Magyar Királyság, majd az Osztrák-Magyar Monarchia alá tartoztak. Az 1. világháború után Magyarország felbomlott. 1918-ban létrejött Csehszlovákia, és Kárpátalját hozzácsatolták. A mindennapokat a sok nyelvi (orosz, ukrán, magyar, ruszin), politikai huzavona is nehezítette. A kulturális és népművelői tevékenységet a proruszín *Alexander Duchnovič Társaság* végezte, valamint az ukránofil *Felvilágosodás Egylet (Prosvita)*. Az ukrán nemzetiséghez az emigránsok jelentkeztek, valamint az értelmiségi rétegből a tanítók és a papok. A müncheni egyezmény (1939. 9. 30.) Csehszlovákia feldarabolásához vezetett, ennek következtében Csehszlovákia 4 területi egységre bomlott fel: Csehországra, Morvaországra, Szlovákiára és Ukrajnára. A bécsi döntés (1938. 11. 2.) pedig Szlovákia déli részét és Kárpátalját vágta le.

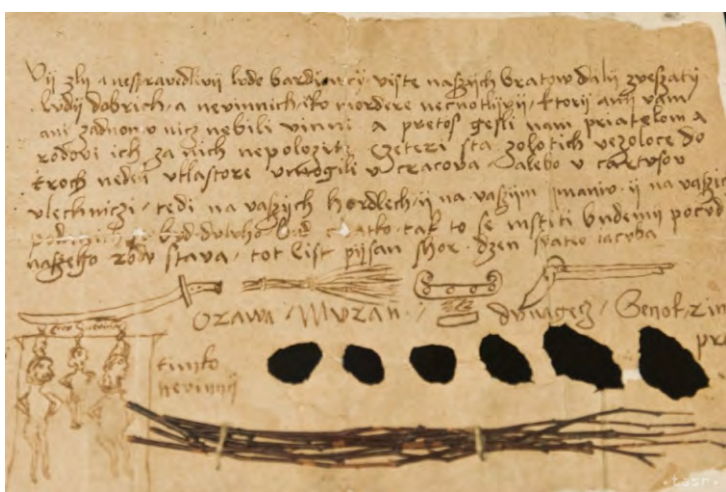
A Szlovák Köztársaság létrejötte (1939. 3. 14.) az ukránok számára nagyon nehéz időszakot jelentett. Az iskolák zömében megszűnt az orosz nyelvű tanítás, és csak a görögkatolikus egyház ellenállásának köszönhetően maradt fenn néhány orosz nyelven oktató iskola. A Szlovák Nemzeti Felkelés kitörése után (1944. 8. 29.) sok ukrán is bekapcsolódott a harcokba. Az első felszabadított falu Kalenó/Kalinov volt Mezőlaborc/Medzilaborce környékén. A kárpát-dukulai hadművelet Cseh-szlovákia felszabadításának kezdete. Október 6-án a szovjet csapatok és a csehszlovák hadsereg átlépte a határt. A 2. világháború vége a további fejlődést alapozta meg.

A Kassai Kormányprogram (1945. 3. 29.) a kárpátaljai oroszok kérdését is oldotta. Mint Kárpátaljai Ukrajna a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének részévé vált. 1945. 3. 1-jén a kelet-szlovákiai falvak konferenciáján eldőlt az ukrán (ruszin) népek sorsa, ahol kulturális és iskolaügyi kérdéseket is felvetettek. Az ukrán etnikum ügyét Beneš és Sztálin 1946. 7. 10-én, aláírt lakosságcsere-egyezménye határozta meg.

A következő háború utáni mérföldkő 1948-ban volt. Az iskolákban leggyakrabban oroszul tanultak. Az 50-es évektől azokban a kelet-szlovákiai falvakban, ahol ukránok éltek, a tanítás nyelve az ukrán lett, nyomtatott sajtó jelent meg ukrán nyelven, fejlődésnek indult a kulturális élet. A 60-as, 80-as években az ukránt a szlovák nyelv váltotta fel. A 90-es években pereskedések indultak a ruszinok és ukránok között, míg 1991-ben ezt a népet két nemzeti kisebbségre osztották: ruszinra és ukránra.

A betyárság a régi világban a szegények egyfajta ellenállásának a jelképe volt. A földesurak hírhedt megfélemlítője Fedor Hlavatý és bandája volt Barkóházáról/Ruská Volová. 1492-től Bártfától/Bardejov Szinnáig/Snina sőt egész Kárpátalján és Lengyelországban raboltak és gyilkoltak. Amikor a rablóbanda két tagját Bártfán/Bardejov felakasztották, a banda tagjai fenyegető levelet küldtek a városnak:

„Vy zli a nespravedlivi lude Bardiovci, vy ste našich bratov dali zvešati, ludi dobrych a nevinnych jako mordere necnotlivi, ktorí ani vam ani žadnomu nič nebyli vinni. A pretož, jestli nam priateľom a rodovi ich za nich nepoložite četyri sta zolotych ve zolote do troch nedeli v klaštore u Mogili u Krakova alebo u Kartusov v Lechnici, tedy na vašich hordlech i na vašim imaniu i na vašich poddanych se bud dluho, bud kratko takto se mstiti budemy, pokud našeho rodu stava. Tot list pisan z hor dzen svatho Jakuba.“

3. sz. kép Fedor Hlavatý fenyegető levele a város részére

A levél szövege alatt egy kard, seprű, tűz és puska. Alatta Árva/Orava, Murány/Muráň, Dunajec, Rimanov, Premysl. Pecsétként hat kiégett lyuk tátong a levélen. A bal sarokban egy lefejezett férfi, alatta: Vasko bűntelen. Mellette akasztófa, három akasztott emberrel és a szöveg: ártatlanul kiontott vér, jobbra pedig Timko bűntelen. Középen seprű.

4. sz. kép Fedor Hlavatý emléktáblája Barkóházán

■ Érdekesség

5. sz. kép Andrej Savka, a rettegett betyár, Bártfától/Bardejov nem messze született. Bandája 1649-től rabolt és gyilkolt a Kárpátok szlovák és lengyel oldalán is. A rablóbanda tagjai ukránok, szlovákok és lengyelek voltak. 1654-ben elfogták őt és a lengyel Muszynben felakasztották.

■ Szótárba

Opció (optáció) – az állampolgárság megválasztásának a lehetősége

1946. július 10-én Moszkvában megállapodás született a Szovjetunió és Csehszlovákia között arról, hogy az Ukrajnában élő cseh nemzetiségű állampolgárok és a Csehszlovák térfélen élő ukrán, orosz, ruszin állampolgárok szabadon dönthetnek állampolgárságukról és áttelepülhetnek a másik országba. 1947 májusáig mindössze 3 ezer polgár élt ezzel a jogával. Ez a lakosságcsere propaganda ellenére sikertelen volt.

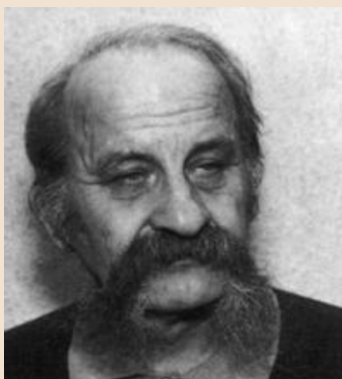
1963-tól lassan visszatértek Ukrajnából Szlovákiába a kivándoroltak, de nehéz volt lakást, munkát találni és műveltséget szerezni.

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

6.sz. kép **Ivan Macinský**
(1922 – 1987)

Irodalmár, költő, műfordító, pedagógus, publicista. Andrej Sládkovič műveit (Marína, Detvan), valamint Ján Botto alkotásait fordította ukrán nyelvre (Jánosik halála).

7. sz. kép **Mikulaš Mušinka**
(1936)

Tudós, pedagógus, folklorista, nyelvész. Néprajzzal, az ukránok kelet-szlovákiai helyzetével, irodalommal, művészettel és történelemmel egyaránt foglalkozik.

Az ukrán nemzeti kisebbség tagjai szétszórtaan élnek Kelet-Szlovákiában.

Hivatalosan nemzeti kisebbségi státuszt a 2. világháború befejeztével kaptak, amivel a saját kultúrájuk gyakorlásának a lehetőségét is megkapták. Létrejött a Csehszlovák Rádió Ukrán Stúdiója, ukrán nyelvű folyóiratok jelentek meg.

1945 után Eperjesen/Prešov megalakult az Ukrán Nemzeti Színház, mint az ukrán nemzeti kisebbség első hivatalos kulturális intézménye Szlovákiában. Kezdetben oroszul játszottak, később áttértek az ukrán nyelvű előadásokra. Ma ez a színház A. Duchnovics nevét viseli (*Divadlo Alexandra Duchnoviča*), és ma is ukrán nyelvű előadásokat játszik.

8. sz. kép *Alexander Duchnovics Színház*

A kultúra területén a hivatásos színházon kívül még néhány szervezet foglalkozik az ukrán nyelv és kultúra megőrzésével, bemutatásával Szlovákiában. Az egyik ilyen kulturális szervezet a (néptáncgyűttes) Poddukliansky umelecký ľudový súbor, ami Poddukelský ukrajinský ľudový súbor név alatt keletkezett, és az ukrán színház részeként működött. A ruszinok és ukránok gazdag néptánckultúráját és népzenejét mutatja be, valamint a környék népi kultúráját.

9. sz. kép *Néptáncgyűttes*

A Ruszinok-Ukránok Szlovákiai Szervezete, az Ukrán Írók Társasága, a kulturális szervezetek és társulások, mint például a *Taras Ševčenko Zenés- Színházi Társulat*, Kárpátok Társulat és más szervezetek hagyományos fesztiválokat, kulturális rendezvényeket, színházi esteket, nyári táborokat, irodalmi, zenés estéket szerveznek.

10. sz. kép Népi hagyományok napjai az Ukrán Kultúra Múzeumban

A szlovákiai ukrán kisebbség kultúrájának bemutatását a legrégebbi időktől napjainkig Vízközben/Svidník megtalálható Ukrán Kultúra Múzeuma és a szabadtéri skanzen mutatja be. Dezider Milly Képtár pedig a képzőművészeti kiállítások színtere. A legértékesebb kiállítási tárgyak az ikonok.

11. sz. kép Az Ukrán Kultúra Múzeuma Vízközben / Svidník

■ Szótárba

ikon – szentkép, melyet fa, vagy fémtáblára festenek (a keleti egyházban). A bizánci kultúra hatása.

ikonosztáz – ikonokkal díszített fal, amely a görögkatolikus és a pravoszláv egyházban elválasztja a teret a hívők és a szentély, a pap tartózkodási helye között (pópa).

cerkev – görögkatolikus vagy pravoszláv templom

■ Érdekesség

A szabad ég alatt egy néprajzi kiállítást rendeztek be. A térségben a jellegzetes népi építészetet, gazdasági épületeket, istállókat, tyúkpadrásokat, pincéket, kutakat, vízi- és szélmalmost egyaránt megtekinthetjük a szabadtéri skanzenekben.

12. sz. kép Fatemplom Mérgesvágásról / Nová Polianka

A kelet-szlovákiai fatemplomok. Ezek közé 27 templomot sorolunk, melyek a nemzeti örökség listáján is szerepelnek és a Szlovák Műemlékvédelmi Alap is jegyzi őket.

13. sz. kép *A menyasszony főkö-
tőjének felrakása*

A lakodalmat a lányos háznál tartották, ami három éjjel és három nap tartott. Pénteken találkoztak a koszorúslányok, megkötözték a kítűzőket, és elbúcsúztak a menyasszonytól. A vőfélyeket úgy választották ki, hogy egy darab tollat tűztek ki a kabátjukra. A házasulandók a második nap a szülőktől búcsúztak. A falu bírja megparancsolta a menyasszonynak és a vőlegénynek, hogy térdeljenek le a szülők előtt, kérjenek bocsánatot és kérték, hogy fogadják őket fiukká és lányukká. Ezután elindultak a templomba (cerkev). A szertartást a pap (pópa) vezette. A menyasszonynak korona volt a fején (párta). A vendégség az ismert zsvió (éljen) felkiáltással vette kezdetét. A poharak, tányérok csörgetésével csókra kényszerítették az ifjú párt. Éjjel előtt a terem közepére helyeztek egy széket, amire a menyasszonyt ültették. Itt történt a főkötő felrakása, ami azt szimbolizálta, hogy a menyasszonyból asszony lett. A főkötés egy kérdéssel kezdődött, amit a vőlegény felé intéztek: fejét vegyük, vagy a fátylat? Háromszor is megkérdezték ugyanezt, majd levették a fátylat és feltették a főkötőt. A menyasszonyi ruhát a népviseletre cserélték és a keresztanya feltette az ifjú asszony fejére a főkötőt. A legények a fátyollal táncoltak, egy pohár pálinka volt a jutalmuk.

14. sz. kép *„Pelmene”*

Az olyan leveseket, mint a zamiska, varinka, szlivcsanka már csak az öregek meséiből ismerjük. Ma olyan ételeket készítenek, mint a pelmence (hússal töltött pirog) töltött káposzta, borscs, gombás mácsanka, pirog.

A szlovákiai ukrán nemzeti kisebbség tagjai a mai napig őrzik vallási és kulturális hagyományait, szokásait. A múltban az életük a mezőgazdálkodásnak volt alárendelve, így a szokásvilág is ehhez igazodott, a hagyományok naptári ciklusa is ezt tükrözte. Mind a négy évszaktól átszövi a keresztény vallási szokásvilág, de főleg a karácsonyi és húsvéti időszakot.

A karácsony a téli napfordulóval hozható párhuzamba (december 21.) A pogány szokásvilág szerint a Nap, a fény születését jelképezi. A legnagyobb rituális szertartás december 25-én volt.

Karácsony (Різдво, Ріство, Рождество Христово)

A karácsonyt a Juliánusz naptár szerint ünnepelték. Ma már csak egy szűk pravoszláv hitű csoport igazodik ehhez. Negyven nappal a karácsony előtt és a szentestén is böjt volt elrendelve. Szentestén mindenki otthon volt, nem végeztek nagyobb házi munkát, csak sütöttek, főztek. A vacsora előtt zabszalmát vagy egy kéve szénát és láncot hoztak a szobába. A szalmát az asztal alá szórták, gabona magvakkal meghintették, majd fehér terítővel letakarták. A szalma Jézus születésének helyét szimbolizálta, a lánc pedig a család összetartozását. Az asszonyok gyertyát és vizet hoztak, ami a rituális megtisztulást és a fényt jelképezte. Az égő gyertyát egy búzával teli tálba helyezték, a vizet lavórba öntötték, amibe pénzürmeket dobáltak. A rituális mosakodás után asztalhoz ültek, imádkoztak, és megkezdődött az ünnepi vacsora. Az anya belemártotta ujját a mézbe, majd minden családtagnak a homlokára keresztet rajzolt. Az első fogás méz, fokhagyma és kalács volt, aztán a savanyú káposzta levéből készült leves (*mácsanka*), piróg, pirított tészta mákkal, cukorral megszórva, főtt szilva babbal (*szlivcsanka*). A fejőrocskába (edény, amibe a tejet fejték) a barmoknak tettek félre ennivalót. Az egyes szentestei ételek fogyasztását rituális cselekedetek és hiedelmek kísérték. A mácsanka erőt adó és gondúzó volt. A bab és a szilva a gyomorégéstől óvott meg. Az efféle ételeket régen fogyasztották. Ma ostyát és halat fogyasztanak.

Szenteste hagyományos istentisztelet volt (*vycsurnya*). A szenteste után két ünnepi nap következett. Karácsony első napján a családokhoz jártak köszönteni. Másnap mendikáltak a betlehemesek. A fiúk házról házra jártak, és minden jót kívántak.

Új szokás a fenyőfa díszítése, csak a két világháború közt jelent meg az ukrán családokban, és kizárólag esztétikai funkciót töltött be.

15. sz. kép *Hagyományos ukrán karácsony*

A húsvéti ünnep a tavaszi munkálatokkal, vagyis a szántás, a vetés, az állatok legelőre való kihajtásával vette kezdetét. Olyan műveleteket csináltak, amelyek a bőséget hozzák majd el. Otthon csak böjti ételeket fogyasztottak.

Húsvét (Великдень, Пасха, Паска)

A húsvét nagypéntekkel kezdődött, amikor a negyven napos böjt tetőzött. A fehér szombatra sonkát, tojást főztek, pászkat (*kalács*) sütöttek, és tojást festettek. A tojásokat felhevített viasszal díszítették, és hagymahéjjal festették. Később más technikákat is alkalmaztak.

Húsvétvasárnap az ünnepi kosárban sonka, pászka (*kalács*), kolbász, sajt, tojás, só és gyertya volt. Ezt a megrakott kosarat vitték a templomba megszentelni. Az ételszentelés után nagyon sietett a gazdasszony haza, hogy a termés is ilyen gyorsan be legyen takarítva. Aztán elkészítette az ünnepi asztalt, amire a megszentelt ételeket rakta. A pászkat megtörték, és sonkával, kolbásszal fogyasztották. A pászka lehullott morzsáinak mágikus erőt tulajdonítottak. Gyógyszerként és mágikus szerként használták az év folyamán.

Hétfőn a férfiak kútvízzel vagy patakvízzel megöntözték a nőket, hogy szépek és egészségesek legyenek. Másnap az asszonyok jártak öntözni. A korbácsolás nem jellemző a régióra.

16. sz. kép A pászka megszentelése

17. sz. kép *Népviselet*

A népviselet csak néhány régióban maradt fenn. A ruházat vászonból készült, de bőrből is, leginkább báránybőrből. Mind a férfi, mind a női téli viselet részét alkották a rövid vagy hosszú bundák. Az ünnepi viseletet vásárolták, ezért nagyon vigyáztak rá és kímélték. A mindennapokhoz egyszerű ruhát öltöttek. A férfiak és a nők is bocskort, nyáron posztóból készült papucset hordtak, később bakancsot és gumicsizmát

18–20. sz. kép *Hagyományos lak-
hely*

A hagyományos házak fából készültek, amihez a gazdasági épületek is hozzátartoztak.

IRODALOM

GAJDOŠ, M., KONEČNÝ, M.: *Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procesoch transformácie* (1989-1995), Výber z dokumentov I, Universum, Prešov, 2005, ISBN 80-89046-34-7

KONEČNÝ, S.: *Náčrt dejín karpatských Rusínov*, Vysokoškolská učebnica, Prešovská univerzita v Prešove, 2015, ISBN: 978-80-555-1297-6

ВАНАТ, І.: Нариси новітньої історії українців східньої Словаччини II (вересень 1938 – лютий 1948), Братислава - Пряшів 1985, 709 с.

SOPOLIGA, M.: *Tradície hmotnej kultúry Ukrajincov na Slovensku*, Veda, SAV Bratislava, 2006, 296 s.

Internetes források:

https://sk.wikipedia.org/wiki/Kyjevská_Rus

<https://sk.wikipedia.org/wiki/Ukrajina>

www.divadload.sk

www.ludovakultura.sk

www.narodnostnemensinygov.sk/ukrajinska-narodnostna-mensina/

AZ ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

1. sz. kép *Taras Hryhorovyč Ševčenko*

https://sk.wikipedia.org/wiki/Taras_Hryhorovyc_Sevcenko

2. sz. kép *Vasyl Grendzha-Donsky*

<http://www.koliba.org.ua/uukraine-zakarpattja/pismennyky-zakarpattja/2007-vasyl-gnedzha-donsky>

3. sz. kép *Fedor Hlavatý fenyegető levele a város részére*

<http://mikovini.sk/ARCHIVNE-KLENOTY.html>

4. sz. kép *Fedor Hlavatý emléktáblája Barkóházán*

<http://www.holosy.sk/holovatyj>

5. sz. kép *Andrej Savka*

<http://www.holosy.sk/system/files/sites/default/files/content/savka2.jpg>

6. sz. kép *Ivan Macinský*

Ivan Macinský portréja, szerző: Juraj Kresila. Kötet: Čas a pamät, vydal Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, Prešov, 2007. ISBN: 978-80-85137-20-0.

7. sz. kép *Mikuláš Mušinka*

http://www.books.sk/writer_card.jsp?id=129

8. sz. kép *A. Duchnovics Színház*

<http://www.divadlo.sk/event/127485/zlaty-klucik>

9. sz. kép *Néptáncgyűttes*

<http://puls-slovakia.sk/?lang=sk&page=18-fotogaleria&gal=41>

10. sz. kép *Népi hagyományok napjai az Ukrán Kultúra Múzeumában*

<http://www.snm.sk/?muzeum-ukrajinskej-kultury-uvodna-stranka>

11. sz. kép *Az Ukrán Kultúra Múzeuma Vízközben / Svidník*

<http://www.snm.sk/?muzeum-ukrajinskej-kultury-uvodna-stranka>

12. sz. kép *Fatemplom Mérgesvágásról / Nová Polianka*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nova_Polianka_skanzen_Svidnik.jpg

13. sz. kép *A menyasszony főköttőjének felrakása*

A. Pitoňak archívumából

14. sz. kép *Peľmene*

Szerző: kzen; ID fotografie z fotobanky: 461094193; <https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/ukrainian-dumplings-mushrooms-on-plate-white-461094193?src=JNUoT8dU6fkdUVCzzFLaJQ-1-25>

15. sz. kép *Hagyományos ukrán karácsony*

<https://www.shutterstock.com/cs/image-photo/bowl-kultura-traditional-christmas-sweet-meal-352930124?src=VNke0S0irDo5e9k9ZfqWw-1-96>

16. sz. kép *A pászka megszentelése*

SNM - Múzeum ukrajinskej kultúry Svidník

17. sz. kép *Népviselet*

<http://www.bazar.sk/foto/krpce-kozene/>

18., 19., 20. sz. kép *Hagyományos népi építészet*

<http://www.snm.sk/?muzeum-ukrajinskej-kultury-uvodna-stranka>

ZSIDÓ NEMZETI KISEBBSÉG

HAMIUT HAJEHUDI HALEUMI

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

1. sz. kép **Chatam Sofer**
(1762 – 1839)

Neves ortodox rabbi és tanító. 1806-ban elfogadta a Pozsonyi Zsidó Hitközség ajánlatát, és ő lett a pozsonyi főrabbi, valamint a rabbinikus főbíró. A Pozsonyi Jesivát (Zsidó Egyetem) vezette, ami az ő idejében az egyik legjelentősebb hagyományos zsidó iskolai intézménynek számított Európában.

2. sz. kép **Armin Frieder**
(1911 – 1946)

Országos főrabbi, Vágújhe-lyen/Nové mesto n/Váhom tevé-kenykedett. A német megszállás után 1944-ben a szeredi/Sered munkatáborba hurcolták. 1945 áprilisában sikerült megmenekülnie a transzportból, és bujdosásra kényszerült. Egy 800 oldalas napló szerzője, melyben valamást tesz a szlovákiai zsidók élethalál harcáról a 2. világháború ideje alatt.

A zsidók jelenlétét a mai Szlovákia területén már a római kori leletek is bizonyítják. A zsidók kezdetben rabszolgaként érkeztek a római hódítókkal, később kereskedőként. Aztán egy aránylag hosszú ideig nem is lehet róluk hallani a vidéken. A legrégebbi írásos emlékek, melyekben említést tesznek róluk, a 11–12. századból valók.

Pozsonyban/Bratislava és Komáromban/Komárno hozták létre az első zsidó hitközségeket, amelyek a 11. század végén lassan kinőtték magukat, mert ebben az időben nagyon sok zsidó érkezett Csehországból és Morvaországból, ahonnan II. Vratyiszlav kegyetlenül üldözte őket.

A Mohácsi vész után a zsidó lakosok száma vidékünkön ismét jelentősen csökkent. Az újabb zsidó betelepedési hullám a 17. század felében kezdődött, valamint II. József uralkodása idején (1780–1790), aki nagyon toleráns volt a vallási szabadság gyakorlatát illetően. A zsidókat egyenjogúsította a többi nemzettel.

A zsidó vallási élet központja a 19. században Pozsony/Bratislava lett. Megjelent a színen egy neves személyiség, Chatam Sofer, aki nagyon elismert rabbi volt. 1806-tól állt a Pozsonyi Zsidó Hitközség élén. A második nagy központ a 20. században Vágújhely/Nové Mesto nad Váhom lett, ami az ottani rabbinak, Ármin Friedernek volt köszönhető.

A zsidó letelepedés külön engedéllyel valósulhatott csak meg. Több helyen meg is tiltották a letelepedésüket, mint például a mai Szlovákia középső részén. Ezzel az intézkedéssel meggátolták, hogy egy összefüggő földrajzi területen lakjanak, és a két hullámban betelepülők közeledjenek egymáshoz. A két hullámban érkező zsidók közt egyrészt szociális és kulturális, másrészt a mindennapi vallási gyakorlat terén észlelhető eltérések voltak.

Az I. világháború következményei nagyban befolyásolták a magyarországi zsidók életét. A közösségek szétestek, a békeszerződések, nemzetközi egyezmények következtében a zsidóság öt utódállamban találta magát. Csehszlovákiában polgárjogot, vallási egyenjogúságot kaptak, és nemzeti kisebbségként is elismerték őket.

Csehszlovákia szétverése után és a Szlovák Köztársaság (1939–1945) ideje alatt rohamosan romlani kezdett a helyzetük. A holokauszt következtében szinte teljesen megsemmisült a szlovákiai zsidó közösség, vele együtt felbomlott a populációs és etnikai egyensúly is Szlovákiában

3. sz. kép *Nyitra nováki munkatábor (jobbról a harmadik Ármin Frieder rabbi)*

Ajzik Dondik – lisztes zsákok

Ajzik a Zsidó utca gyermeke volt. Alig felejtették el az 1848-as harcokat, be kellett vonulnia katonának. Amíg kiskatona volt, anyukája naponta kétszer is meglátogatta, mert nagyon féltette. A legjobb ételeket, ínycsoklatokat vitt neki, és állandóan azt kérdezte tőle, hogy fáj-e a válla a puska cipelésétől. Amikor az első kimenőjét kapta, édesanyja a kaszárnya bejáratánál várt rá. Büszkén vonult a fiával végig az utcákon, de amikor megpillantott egy tisztet, azt súgta fia fülébe: „szépen szalutálj neki, fiam.” Amikor a veszély elmúlt, fellélegzett.

A gettóban mindenkinek azt mesélte, hogy milyen jóképű a fia, milyen jó bál milchomo, és hogy a kaszárnyában hogyan szeretik őt. „Mondom én nektek, nagyon büszkék leszünk még rá.” Úgy, ahogy a szolgák várakoztak a kedveseikre, Ajzik édesanyja is ott állt a kaszárnya kapujában, amikor a fia kimenőt kapott.

A kiképzés befejeződött, és eljött az idő, hogy a mi Ajzikunk is őrségbe menjen. A Fő térre osztották be őrségbe. Amikor az altiszt elvezette őt az épület elé, koromsötét volt. Az egész tér fölé halálos csend telepedett, és Ajzik életében először egyedül próbálta legyőzni saját félelmét. Éjfél felé járt az idő. Összeszorult torokkal járt fel és alá a téren, anyjára gondolt, aki szívesen sétált volna mellette és mormolta volna a Smá Jisroelt. Egyszer csak hangokat hallott. Lekapta a puskát, és lövésre készen tartotta. Amikor az utcasarokra tekintett, a Ferencesek terén egy fehér térdelő alakot pillantott meg, és a szíve egyre hevesebben kezdett verni. Legszívesebben kiabált volna, de meggondolta magát, és remegő hangon megszólalt: „Állj, ki vagy?” A titokzatos alak meg csak hallgatott... A felszólítást megismételte, és miután erre sem reagált, harmadszor is megismételte: „Állj, ki vagy?” Ezek után célzott, és a titokzatos alakra rálőtt.

Néhány másodperc alatt az egész őrség összefutott. A katonák felfegyverkezve, szuronyozva odafutottak. Ajzik büszkén adott jelentést, még az egész készültség lassan próbálta megközelíteni a térdelő alakot. A feszültséget néhány másodperc múlva hatalmas hahotázás váltotta fel. Amit Ajzik térdelő alaknak hitt, nem volt más, mint egy zsák liszt, amit leejtettek a szekérről. Ott hagyták a Ferencesek terén, Ajzik meg rálőtt, pontosan a közepébe. Az őrségből azonnal leváltották, és az ügy kivizsgálása után kéthetes büntetést kapott a „bátorságáért”.

Amikor újra feltűnt az utcán, a gettói fiatalság kinevette, és Ajzik Dondik csúfnévvel illették, ami annyit jelent, hogy liszteszsák lövésze. Kezdetben haragudott erre, de végül büszkén vallotta: Mindegy hogy volt, de akkor is jó beavatkozás volt.”

4. sz. kép Hal tér – Szt. Márton dóm tornya

■ Érdekesség

Zsidó naptár (*luach*) – az évszámot a világ teremtésétől számítják, vagyis 3761 évvel a polgári időszámítás előtt. A zsidó naptár lunoszoláris, a hónapokat a holdciklusok alapján számolják, az év pedig a napévi ciklushoz igazodik. (354 nap) Az újév tisri hónapban kezdődik (szeptember-október).

...történt ez 5391-ben... – vagyis: történt ez 1830–1831-ben)

A zsidók morvaországi jelenlétét bizonyítja Ábrahám Ben Jakov, zsidó földrajztudós és utazó (Ibrahim Ibn Jákob) tanúvallomása.

■ Szótárba

Bál milchomo – katona, harcos

Šéma Jisroel – Halljad, ó Izrael!...(egy ima kezdete)

■ Neves személyiségek arcképcsarnoka

5. sz. kép **Pavel Traubner**
(1941)

A neurológia professzora, a Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetségének tiszteletbeli elnöke.

6. sz. kép **Baruch Myers**
(1964)

Pozsonyi/Bratislava rabbi, 15 év után az első helyi rabbi. Eredetileg zenét tanult, sikeresen koncertezik a Chasidic Songs Projektben.

Ma hozzávetőlegesen 3 ezer zsidó él Szlovákiában. Csehszlovákia megszűnése és a bécsi döntés előtt (1938. 11. 4.) a mai Szlovákia területén 135 ezer zsidó élt. A 2. világháború befejezését 13 ezer zsidó élte túl, akiknek a többsége a holokauszt után elhagyta az országot.

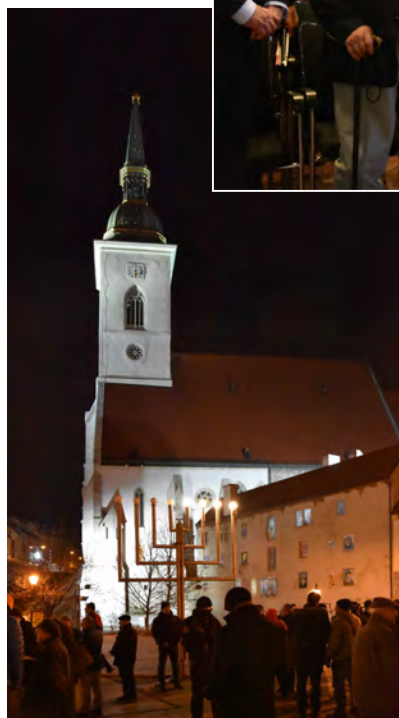
Napjainkban a legnagyobb zsidó közösség Pozsonyban/Bratislava él, továbbá Kassán/Košice, Eperjesen/Prešov, Galántán/Galanta, Komáromban/Komuárno, Újvárbán/Nové Zámky, Nyitrán/Nitra, Dunaszerdahelyen/Dunajská Streda, Trencsénben/Trenčín, Póstyénben/Piešťany, Zsolnán/Žilina és Rimaszombatban/Rimavská Sobota.

Az elmúlt években több zsidó szervezet alakult. Ernyőszervezetként működik a Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetsége. Annak a 13 zsidó hitközségnek a munkáját segíti, amelyeknek sikerült a háború után felújítani a tevékenységüket. Ide tömörülnek a kisebb zsidó közösségek is. A legnagyobb a Pozsonyi Zsidó Hitközség, aminek közel 500 tagja van. Mivel a közösségben található tagok életkora nagyon különböző, ezért az egyes tevékenységek is igazodnak a korkülönbségekhez. Nagy hangsúlyt fektetnek a szociális munkára, az idősek egészségügyi gondozására, a holokauszt túlélőket orvoshoz kísérik, segítenek az ápolói gondozásban, az ebédhordás biztosításában a mozgásképtelen tagok számára. Azon tagok részére, akik 24 órás felügyeletet igényelnek, egy speciális gondozóházat, az Ohel Davidot működteti a hitközség.

A rituális és vallási szertartásokat Baruch Myers és Misha Kapustín pozsonyi rabbik végzik.

7. sz. kép *Megemlékezés a holokauszt áldozatairól*

8. sz. kép *Chanukia, Hal tér Pozsonyban*

A zsidó közösség átlagéletkora magas, de vannak jelei az újjáéledésnek a fiatalabb generáció körében. A felújított épületekben, melyet a zsidó hitközség tagjai használnak Pozsonyban/Bratislava, olyan termeket is kialakítottak, amelyek alkalmasak vallási és kulturális tevékenységekre egyaránt. Teret kapnak itt a teret kapnak itt a gyermekekkel való szabadidős tevékenységek, és az idősebbeknek szánt aktivitások is. A fiatalokkal való munkát a Lauder Alapítvány (American Jewish Joint Distribution Committee) segíti, valamint a Claims Conference.

9. sz. kép *Gyermekprogramok*

építményként funkcionálnak. A Zsidó Kultúra Múzeuma gazdag programkínálatának és aktivitásainak köszönhetően nő az érdeklődés a zsidó kultúra iránt. A múzeum a hétköznapi, elsősorban vallásos zsidó életet mutatja be, felvezeti a zsidó ünnepeket, a zsinagóga belterébe is betekintést enged, és azoknak a zsidó személyeknek az arcképcsarnokát is megtekinthetjük, akik híressé tették Szlovákiát. Az egykori munkatábor (Szered/Sered) falai közt létrehozták a Szeredi Holokauszt Múzeumot, ami emléket állít a meggyilkolt szlovákiai zsidóknak.

10. sz. kép *SNM*
– *A Szeredi Holokauszt Múzeum*

Szlovákiában több szervezet működik, melyek a zsidó kultúra ápolását és megőrzését tűzték ki célul. Különböző kiállításokat, kutatási projekteket vezetnek, a temetők ápolását, a síremlékek karbantartását, a zsidó emlékhelyek, zsinagógák megmentését, ápolását végzik. Jelenleg Szlovákiában több mint száz zsinagóga és imaház létezik. Többet felújítottak, és kulturális

■ Szótárba

Zsinagóga (gyülekezést jelent)
– az az épület, ahol a zsidó vallás-
gyakorlatot és oktatást végzik

■ Érdekesség

Chatam Sofer-emlékhely

A pozsonyi vár alatt húzódó zsidó temető története a 17. századba nyúlik vissza. A temetőhöz közeli alagút és a tömegközlekedés átrendezése miatt 1943-ban a temető megsemmisítése mellett döntöttek. Azt a húsz síremléket, amelyek Chatam Sofer mellett voltak, meghagyták az eredeti helyükön, és egy beton boltóval beöntötték. Csak évtizedekkel később rekonstruálták a sírboltokat, és a helyet restaurálták.

11. sz. kép *A régi zsidó temető*

12. sz. kép *Chatam Sofer-emlékhely*

13. sz. kép **Zsidó lakodalom**

A házasságkötést a vőlegény családja intézi. Az esküvő a szellemi felkészülés jegyében zajlik. A menyasszony elmegy a mikvébe (*rituális fürdő*), a vőlegény pedig felveszi a kitlit (*fehér ünnepi viselet*), erre kerül az imasál (*talit*) és két tanú jelenlétében aláírják a házassági szerződést (*ketuba*). Maga a szertartás az esküvői chüpe (*baldachin*) alatt történik, amit a szabad ég alatt, leggyakrabban a zsinagóga udvarán állítanak fel. A vőlegényt a szülei és férfi barátai vezetik a chüpe alá, a menyasszony is a szülei és ismerősei társaságában érkezik, majd hétszer megkerüli a vőlegényt. A szertartást a kántor vagy a rabbi végzi. A borra mondott áldás után a vőlegény és a menyasszony először iszik a közös pohárba töltött borból. A vőlegény felhúzza a menyasszony ujjára a gyűrűt. A rabbi megáldja a második pohár bort, amit lábbal összetörnek. A néznép így kiált fel: „*Mazal tov!*”

14. sz. kép **Chala szabat (sábát, sábesz, szombat)**

A kásrut szabályai a Tórában vannak lefektetve. Meg van írva, hogy milyen állatokat, növényeket lehet enni. Például bárány, kecske, szarvasmarha, szárnyasok, a halak közül csak azokat, amelyeknek vannak kopolyúik és pikkelyeik. Szigorúan tilos a vér fogyasztása, ezért az állatokat rituálisan vágja az erre kiképzett *sachter*.

A zsidó vallási hitélet központja a család, a háztartás. A zsidók nagyon fontosnak tartják a családot, a családi kapcsolatokat, ezért sok ünnep egyben családi is.

A hétköznapokat egy hagyományos zsidó családban megszakítja a szombat (*sabat, sábesz*) megünneplése. A **sábát, sábesz**, szombat a legfontosabb nap a zsidó naptárban. A világ teremtésére és a Tízparancsolat megtartására utal. A férfiak a sábesz érkezésével a zsinagógákban imádkoznak, az asszonyok meggyújtják a szombat fényeit, a gyertyákat, melyek az ünnepi asztalon világítanak. A szombati ünnepi vacsora azzal veszi kezdetét, hogy az édesapa megáldja a gyermekeit. Ezután következik a boráldás, a *kidus*. A megáldott pohárból szimbolikusan mindannyian isznak. A rituális kézmosás után a férfi megáldja a chalát (*barchesz, kalács*), ami egy speciális fonott kalács formájú kenyér. A vacsora szombati énekekkel zárul. A szombat kimenetelét a havdala/havdaló szertartással végzik (*havdala*: elvlasztás). Ezzel választják el a szombatot a hétköznapoktól. A havdaló gyertya négy lánggal ég. A szombat búcsúztatásához a *kidus* és az illatos fűszerek is hozzátartoznak (*besamim*). Az illatok a családtagokat felkészítik az új hétre, a hétköznapok munkájára.

Roš ha-šana(*Újév*)

A zsidó újév ősszel van, és a kétnapos ünnep jelentős részét imával töltik. Fehér ruhát öltenek, ami a judaizmusban a gyász és az alázat színe. Az ünnephez több rítus is tartozik, amelyek a sikeres újévet vonzzák be. A sikeres és jó új esztendő a kör alakú *barches* (kalács) szimbolizálja, valamint a mézbe mártott alma szeletkéik. A *taslich* szertartás keretén belül a zsidó emberek a megbánt bűneiktől szabadulnak meg azzal a szertartással, hogy minden egyes bűnt egy kenyérmorzsa szimbolizál, amit a folyóba dobnak.

Jom kipur(*A megbékélés napja*) Az ünnep előtt bocsánatot kell kérni az embertársaiktól, akikkel vagy akik által bűnbe keveredtek. Valaha olyan rituális szertartást (*kaparot*) is végeztek, hogy a rabbi az ember feje fölött tartotta, forgatta a kakast, csirkét, stb, és hitték, hogy az állatba átvándorol a ember bűne. Ezt az állatot kivetették, nem fogyasztották el. Naplementével egy hosszú huszonötórás böjt veszi kezdetét, melyet fehér ruhában tartanak.

Sukot (*Sátorok ünnepe*)

Ez a zárandokünnep a bibliai törvényekben van lefektetve. Hét napig tart, amikor hálát adnak a Teremtőnek minden termésért és minden ígéretéért. A családok a sátrakban (*szuka*) terítnek meg, itt fogyasztják el az étket, ami az izraeliták pusztában való vándorlását jelképezi, ugyanis akkor ilyen egyszerűen összetákolat sátrakban laktak. A sáturnak legalább három oldala van, a tetőtér nyitott, hogy a csillagokat látni lehessen. A hagyomány szerint gyümölccsel díszítik, színes papírfecnikkel és kis képekkel.

15. sz. kép *Szombati gyertyák*

16. sz. kép *Szédertál Pészach ünnepére*

Hanuka (*Fények ünnepe*) nyolc napig tart. Ezek a napok a makkabeusok felkelésére emlékeztetnek minket, melyet Matatiás és fiai vezettek. Amikor újra elfoglalták Jeruzsálemet, és a szentélyt megakarták szentelni, a korszokban csak egy napra való olajat találtak (*Ner tamid - örök világosság*), viszont csoda történt. Amíg a papok kisajtották az új olajat, ami nyolc napig tart, a lámpásban az egy napra elegendő olaj nyolc napig kitartott. A hanuka fő ünnepi szertartása a gyertyagyújtás, mégpedig folyamatosan, minden nap eggyel több gyertyát gyújtanak meg. A nyolcágú gyertyatartónak (*chanukia*) a közepén található a segéd, a sámesz. Először ezt gyújtják meg, és erről gyújtják meg a chanukia fényeit. Az ünnepet vidám dalok, játékok kísérik. Tipikus ételek ezen az ünnepen a siska és a tócsni.

17. sz. kép *Hanuka*

Purim (*Sorvetés*) A perzsa uralom alól való szabadulást ünneplik ekkor a zsidók. A történet középpontjában Eszter királyné és Mordechaj nagybácsija áll, akik bátorságukkal megmentették a zsidó népet Hámán markából. A purim szó sorsvetést jelent, ami a zsidók kiirtására szánt megfelelő napok kiválasztását jelképezte. Az istentisztelet alkalmával Eszter tekercsét olvassák fel a zsinagógákban, és amikor Hámán nevét említik, akkor dobognak, kiabálnak vagy kerepülnek. Az ünnepen hagyományosan az ún. hámantáskát fogyasztják.

Pészach (*Kovásztalán kenyér ünnepe*). Ez az egyik legfontosabb zsidó ünnep. Nyolc napig tart. A zsidók ekkor megemlékeznek arról, hogy Egyiptomban rabszolgák voltak, de a Mindenható kimentette, kiszabadította őket, és bevezette az Ígéret földjére, Kánaánba, a mai Izraelbe. A kovásztalan kenyér (*macesz*) a zsidók hirtelen távozását jelképezi Egyiptomból, vagyis még arra sem volt idejük, hogy a tészta megkeljen. Az ünnep előtt nagytakarítás van, és a kovászos étel minden morzsáját eltakarítják a házból. Az ünnep ideje alatt a zsidók nem fogyasztanak kovászos ételeket.

Az ünnep első napján tartják a széderestét. A bibliai történetek olvasása közben közösen elfogyasztják a maceszt, keserű füveket (*maror*), alma, darált dió vagy mogyoró, vörösbor keverékét (*charoset*), és négy pohár vörösborot isznak az est folyamán. A szédertálról nem hiányozhat egy darab sült báránycsont, ami a Mindenható kinyújtott kezét jelképezi, az asztalra teszik Illés próféta számára a kancsó bort, mert ő prófétálja a Messiás eljöttét. Az ünnepi étlapon ekkor húsoles szerepel maceszgombóccal, sült hússal, burgonya és macesztorta.

18. sz. kép **Talit**

Talit – *imasál*. A férfiak tizenhárom éves koruktól, a bar micvatól kezdve, a bibliai törvényekkel összhangban viselik az imádkozás ideje alatt. A vallásos zsidó férfiak a talit katant (*kis talit*) is hordják a felső ing alatt. Mindkét ruhadarab végén cicetek (*fonott, csomózott cérnadarabok*) lógnak. A cicet szó héber olvasata szerinti numerikus összege 600, melyhez hozzáadjuk a 8 fonott cérnaszálat és az 5 csomót, akkor megkapjuk a 613 zsidó parancsot és tiltást, ami a Tórában található.

19. sz. kép **Mezuzá/mezüze**

Az ajtófélfákra mezuzát/mezüzet erősítenek a zsidó háztartásokban. A mezüzében egy pergamenre írt bibliai vers van írva. A pergamen hátlapjára a sadaj szó van írva, ami szabad fordításban annyit jelent, hogy őrző. A vallásos családokban minden helyiség előtt az ajtófélfára erősített mezüze található.

IRODALOM

BOTÍK, J. Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov. Bratislava, 2007.

BÁRKÁNY, E. – DOJČ, L. Židovské náboženské obce na Slovensku. Bratislava, 2001.

BENYOVSZKY, K. – GRÜNSFELD, J. jun. Obrázky z prešporského geta. Bratislava : SNM – oddelenie židovskej kultúry, 1993.

BÜCHLER, R. – DOLEŽALOVÁ, J. – MEŠŤAN, P. – PUTÍK, A. – ŠEDINOVÁ, J. Múzeum židovskej kultúry na Slovensku, Katalóg k stálej expozícii. Bratislava : SNM – Múzeum židovskej kultúry, 1995.

Encyklopédia židovských náboženských obcí na Slovensku. SNM – MŽK, Bratislava, 2009. 1. časť, A – K.

Tamže, 2. časť, L – R.

Tamže, 3. časť, S – T.

Tamže, 4. časť, U – Ž.

Ferko, Miloš (ed.): Nezlomení zlomení, SNM – MŽK, Bratislava, 2015.

KAMENICKÁ, V. Židovské sviatky a kolobeh života. Bratislava : SNM – Múzeum židovskej kultúry, 2014.

Internetes források:

www.ludovakultura.sk

www.narodnostnemensiny.gov.sk/zidovska-narodnostna-mensina/

www.snm.sk

www.facebook.com/MuzeumZidovskejKultury

Az illusztrációk jegyzéke

1. sz. kép Chatam Sofer

Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

2. sz. kép Armin Frieder

Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

3. sz. kép Nyitranováci munkatábor

Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

4. sz. kép Hal tér, háttérben a Szent Márton dóm

BENYOVSZKY, K. – GRÜNSFELD, J. Obrázky z prešporského geta. Bratislava : SNM – a zsidó kultúra részlege, 1993, 39, 40. o. ISBN 80-900498-9-3

5. sz. kép Pavel Traubner
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

6. sz. kép Baruch Myers
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

7. sz. kép Megemlékezés a holokauszt áldozatairól
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

8. sz. kép Chanukia
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

9. sz. kép Gyermekeprogramok
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

10. sz. kép Szeredi Holokauszt Múzeum
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

11. sz. kép A régi zsidó temető
www.chatamsofer.sk

12. sz. kép Chatam Sofer-emlékhely
www.chatamsofer.sk

13. sz. kép Zsidó esküvő
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

14. sz. kép Chala sabat (sábát, sábész, szombat)
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

15. sz. kép Szombati gyertyák
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

16. sz. kép Szédertál Pészach ünnepére
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

17. sz. kép Hanuka
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

18. sz. kép Talit
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum

19. sz. kép Mezuzá/Mezüze
Szlovák Nemzeti Múzeum – Szeredi Holokauszt Múzeum